

Zicht

Tijdschrift voor gereformeerd zicht op politiek en maatschappij

THEMA:

Kun je de overheid vertrouwen?

6 Burgers rekenen op een eerlijke, betrouwbare overheid.

Mr. Reinier van Zutphen

26 Politiek moet signalen van individuele burgers serieus nemen.

Ir. Chris Stoffer

Kun je de overheid vertrouwen?

1	Woord houden <i>drs. Jan Schippers</i>	BLIKOPENER
2	De beloofde Verlosser <i>ds. W. Visscher</i>	BIJBELSTUDIE
6	'Er moet echt iets veranderen aan die wantrouwige overheid'- <i>drs. Jan Schippers interviewt mr. Reinier van Zutphen</i>	INTERVIEW
16	Waarom wij onze politici niet langer vertrouwen <i>prof. dr. William Davies</i>	THEMA
24	Trial by media: iets nieuws onder de zon? <i>Column door mr. Pieter Weijers</i>	FOCUS
26	'Meer aandacht voor gemeenschappen en gezinnen is echt nodig' <i>Henri Krooneman MA in gesprek met ir. Chris Stoffer</i>	KIJK VANUIT DE KAMER
30	Overheid versus christendom – een haat-liefdeverhouding? <i>Aris van Dijk MSc</i>	THEMA
36	'Monarchie rust op een bestendige waardering, op vertrouwen' <i>drs. Jan Schippers interviewt dr. Arnout van Cruyningen</i>	INTERVIEW
44	'...dat ge de onhoudbaarheid van den tegenwoordige toestand inziet...!' <i>dr. Hans van de Breevaart</i>	THEMA
56	Vertrouwen heeft de toekomst- <i>Gerard van Rijswijk</i>	SGP-JONGEREN
62	Betrouwbaarheid van 'Brussel' moet beter <i>ir. Bert-Jan Ruissen</i>	WORLDVIEW
68	Complotdenken, ontspoord wantrouwen? <i>drs. Jan Schippers</i>	THEMA
76	Overheid: verdediger van het recht maar niet blind voor de godsdienst <i>dr. Klaas van der Zwaag</i>	POLITIEK KLASSIEK
82	Vertrouwen: de basis voor besturen <i>column door Hans Marchal</i>	BRANDPUNT
84	Wat is er met de jeugdzorg aan de hand? <i>Geert Schipaanboord MSc</i>	LOKAAL VIZIER
90	Zeeuwsche kijk op Haagse praktijk <i>ir. Joan van Burg</i>	LOKAAL VIZIER
96	Het land moet bestuurd worden, maar hoe? <i>Dr. Hans Vollaard versus Roald van der Linde</i>	KWARTAALSTELLING
100	Luisteren, zien en waarderen <i>mr. Peter van den Berg</i>	BEZINNING
106	Geboekstaafd vertrouwen <i>dr. Hans van de Breevaart e.a.</i>	BOEKENSCHAP
115	Weerleggende waarheid <i>column door prof. dr. Aza Goudriaan</i>	PERSPECTIEF

Woord houden

Juist bij het afronden van deze Zichteditie kwam onderzoeksbureau Ipsos met het bericht dat het vertrouwen van de burgers in de landelijke politiek tot het spreekwoordelijke nulpunt was gedaald. Maar liefst zes op de tien Nederlanders zegt geen vertrouwen te hebben in de drukdoenerige types die de Haagse kaasstolp bevolken¹. Bij de vorige peiling van Ipsos was dit nog vier op de tien. Een verontrustend signaal.

Hopelijk dringt dit signaal door tot in de Haagse kaasstolp. Want bij de verkiezingen dit voorjaar klonken schone beloften van nieuw leiderschap en een nieuwe bestuursstijl. Maar wat er daarna ook gebeurde, het was in elk geval geen stijl, laat staan een bestuursstijl. Het duwen en trekken tijdens de informatie, het blokkeren van andere partijen, we zagen een informateur die er gans moedeloos van werd. Wat nieuw leiderschap moest heten, bleken oudbakken trucs te zijn.

Daar hebben veel Nederlanders geen vertrouwen in. En geef ze eens ongelijk. Als politici niet doen wat ze zeggen en wel doen wat ze niet hadden beloofd, voelt de kiezer zich in het ootje genomen. Na veel vijven en zessen gaat de huidige coalitie met elkaar in gesprek over de formatie van een nieuw kabinet. De dreiging van nieuwe verkiezingen bleek voldoende om over de eigen schaduw heen te springen. Deze gang van zaken verdient zeker geen schoonheidsprijs.

Niet alleen voor het nieuw te formeren kabinet, maar ook voor u als lezer biedt deze Zicht een aantal waardevolle inzichten over het herwinnen van vertrouwen. En het behouden ervan. Dat begint met betrouwbaar te zijn. Woord houden dus.

Wie verlangt er niet naar oeroud Mozaïsch leiderschap dat zich aan hét Woord houdt. Daar zou de bestuursstijl echt van opknappen.

¹ <https://nos.nl/collectie/13879/artikel/2398563-ipsos-vertrouwen-van-nederlanders-in-de-politiek-gekelderd>

Jan Schippers
Eindredacteur Zicht

Toen werd de Geest des HEEREN vaardig over hem, en hij ging af naar de Askelonieten, en sloeg van hen dertig man; en hij nam hun gewaad, en gaf de wisselklederen aan degenen, die dat raadsel verklaard hadden. Doch zijn toorn ontstak, en hij ging op in zijns vaders huis.
(Richteren 14 vers 19)

Ds. W. Visscher, predikant van de Gereformeerde Gemeente te Amersfoort

De beloofde Verlosser

Ruim 32 eeuwen geleden zuchtte het volk Israël onder de harde hand van de Filistijnse bezetter. Israël was het volk van Gods verbond en de draager van de grote belofte dat eenmaal de Messias zou komen. Toch werden grote delen van het land door de Filistijnen veroverd en met harde hand heersten zij over het volk Gods. Zo verboden de Filistijnen dat er een smid was in Israël.¹ Daardoor moesten de Israëlieten voor het onderhoud van hun gereedschap te rade gaan bij deze bezetters. Ook waren de Israëlieten erg bang voor de Filistijnen. Het moet zeker niet worden uitgesloten dat kinderen geroofd werden, mannen gedood en vrouwen van Israël door de Filistijnen verkracht. De druk van de omringende volken was erg groot in de Richtertijd. Bovendien was het ook allemaal eigen schuld. Het volk week af van de inzettingen des Heeren, zoals door Mozes bekendgemaakt, en nam allerlei heidense gebruiken over. Ook werd afgoderij veel gevonden. Het slot van het boek Richteren geeft een schokkend beeld van de wantoestanden in die dagen.²

GEESTELIJKE STRIJD

Los van God en Zijn bewaring zou het volk Israël zeker ten ondergaan, zoals zoveel volken in de geschiedenis zijn verdwenen. Wie weet nog van Moabieten, Ammonieten en tal van andere volken? Die zijn verdwenen, opgegaan in andere volkeren en als volk niet meer herkenbaar. Zou Israël ook verdwijnen? Als het aan de Israëlieten ligt wel. Als het aan de duivel ligt nog meer. Die is een verbeterd vijand van dit volk. Binnen dit volk immers bevindt zich een draager van de grote belofte van de Messias. Uit de stam van Juda zal Hij voortkomen. Binnen dit volk woont een moeder van Christus. En die dragers van de belofte vooral moeten verdwijnen opdat Gods raad gebroken zou worden. In Openbaring 12 lezen we dat de strijd tussen de draak (duivel) en de vrouw (de kerk) de geschiedenis beheerst. Daarbij gaat het om de mannelijke Zoon, die uit Israël zal voortkomen. Een langdurige en schrikkelijke worsteling. De Heere echter regeert. Dat gold 32 eeuwen geleden en dat geldt ook vandaag. En zo lezen we dat Simson de Filistijnen sloeg omdat de

Geest des Heeren vaardig over hem werd (vers 19). Hier maakt de Heere weer een begin met de verlossing van Zijn verbondsvolk, opdat eeuwen later in Bethlehem de ware Verlosser geboren zou worden. Het hele Oude Testament wijst op de komende Christus en het geloof in Hem.

WIE ZIJN DE VIJANDEN?

Laten we echter eerst eens letten op de vijanden die het volk van God in hun greep houden. Het zijn de Filistijnen. Eeuwen daarvoor waren het de Egyptenaren onder leiding van Farao. Daarna waren de Midianieten gekomen om het volk te bestrijden. In de tijd van Simson, Saul en David zijn het de Filistijnen. De Filistijnen waren een voluit heidens volk. Het was ook een wreed en moordzuchtig volk. De manier waarop tenslotte Simson gegrepen werd is een voorbeeld. De afgoden werden door dit volk gediend en van het volk van Israël was men een vijand. We hebben er vandaag de dag weinig besef van hoe moreel verwerpelijk dit volk leefde en dacht. Huwelijksrouw kende men niet. Het leven van een mens telde niet. Het was een cultuur waarin Goliath kon gediend. Het was een wereld van bruto en goddeloos geweld. De duivel maakt van dit volk gebruik. Keer op keer zien we in de geschiedenis dat de satan, de tegenstander van God, gebruik maakt van middelen. De voortdurende worsteling tussen de draak (de duivel) en de vrouw (beeld van de kerk) van Openbaringen 12 is reeds in Genesis 3 bekendgemaakt en begonnen. De hele Bijbel laat keer op keer de waarheid van deze strijd zien. Ook in Richteren 14 gaat het om deze worsteling tegen een woedende vijand die niets en niemand ontziet. Er wordt in dit hoofdstuk gelogen, geprest, gestolen, de band van het huwelijk gebroken en tal van andere dingen meer. De duivel is een machtige vijand die geen enkele grens in het kwaad kent. Ook vandaag is dat niet anders. De satan

gaat om als een brullende leeuw en een engel van het licht.³ Het verwoesten van Gods kerk en het minachten van het Evangelie is zijn werk. Keer op keer probeert hij alles van God te verwoesten. We moeten er maar niet van opkijken. Hij is al duizenden jaren bezig.

SIMSON: EEN RICHTER IN ISRAËL

Laten we ook letten op Simson en het verbondsvolk, Israël. Sommigen denken dat Simson zijn kracht heeft te danken aan zijn spieren. Dit is een diepe en ernstige misvatting. Keer op keer leert de Bijbel dat hij zijn kracht ontvangt van de Heilige Geest. Zonder die Geest is Simson een beklagenswaardige figuur die met blinde ogen in de gevangenis zit. Ook het volk van Israël leeft in een half heidense situatie. De toestanden bij de tabernakel, met Hofni en Pinehas, zijn weerszinwekkend. Afgoderij, overspel, bruto geweld, losbandigheid, dronkenschap en slordige omgang met de genademiddelen kwamen heel veel voor. Kennelijk raakte men er aan gewend, maar de Heere zag het aan en heeft het bestraft. Het volk is ook niet in staat om één Filistijn te doden. En als Simson het opneemt tegen de vijanden dan komen zijn eigen volksgenoten om hem aan de vijanden uit te leveren.⁴ De zwakte en de zondigheid van het verbondsvolk komen we overal tegen. Het is tot geen enkele daad in staat. Is dat ook niet een treffend beeld van de gevallen mens? Het enige wat hij kan, is zondigen tegen God. Is het ook niet een treffend beeld van Gods kinderen. Hoe vaak zijn ze zwak en geven ze toe aan zonden? Hoe vaak heeft de satan weer macht over hen. De lange rij struikelingen van Gods kinderen in de Bijbel spreekt boekdelen. Als de Heere niet vasthoudt en ondersteunt, dan waren ze vergaan. Kortom, de zwakte komen we overal tegen. Los van God zou er nooit een Messias gekomen zijn. De macht van de duivel is daarvoor gewoon te groot.

Van der Spek
Financiële Diensten

DUIDELIJK

Gratis Intake gesprek
**Gratis aankoop-
begeleiding**
**Scherpe rente bij
Nederlandse en
Duitse banken**

Herenweg 42 * Postbus 54 * 2750 AB * Moerkapelle
tel: 079-5931241
e-mail: info@spekadvies.nl * www.spekadvies.nl

SIMSON: EEN TYPE VAN CHRISTUS

Maar Christus is wel gekomen. En dat komt door Gods almacht en kracht. Laten we dat vóór alles overwegen. Simson heeft door de Geest des Heeren de Filistijnen bestreden. In Askelon slaat hij 30 mannen dood en neemt hun kleding en geeft die aan de Filistijnen in Timnath. Nee, de daad van Simson was niet een gruwelijke moordpartij. Het was een daad van een onderliggend volk tegen een machtige en wrede bezetter. We zeggen toch ook niet dat het verzet in de Tweede Wereldoorlog een gruwelijke daad was tegen een vriendelijk buurvolk? Het was een terechte daad tegen een volk wat zich vergreep aan het Joodse volk. Zo ook heeft Simson, eeuwen geleden, de strijd aangeboden met de wrede en gruwelijke Filistijnen. Denken we nu werkelijk dat de Geest des Heeren moord, doodslag en andere gruwelijke zaken wil bevorderen? De geschiedenis van Simson is heilgeschiedenis. Het wijst op Gods ingrijpen tegen de vijanden van Zijn kerk en Zijn Christus. En zo heeft Simson iets laten zien van de grote Verlosser die eenmaal komen zou. Nee, Simson is geen voorbeeld in zijn zondige daden. Overspel en hoererij is bij Christus niet te vinden. Onreinheid en verachting van Zijn ambt zullen we van Jezus ook niet lezen. Maar wel is Simson, met alle gebreken die hem hebben aangekleefd, een type en voorbeeld van de komende Christus. Simson moest alleen strijden. Christus heeft alleen de kop van satan vermorzeld. Simson moest tegen een grote overmacht strijden. Christus heeft gestreden tegen de hele hel met al haar bewoners. Simson heeft door de kracht

Gods gestreden. Christus heeft de Geest zonder mate. Simson heeft als Nazireeër opgetreden. Christus is de Gezalfde van de Vader, volkomen bekwaam tot dit grote werk. Ach, wat zouden we nog meer voor dingen noemen. Weet dat alleen Christus u kan redden en verlossen van de dood, de zonde, de duivel en het ongeloof. Weet dat uw ervaringen en woorden God niet kunnen behagen. Op die gronden staat u niet recht voor God. Weet dat u enkel tegenwerkt als God Zijn grote werk begint. En weet dat u buiten Christus enkel vijandschap heeft tegen God en tegen Zijn Gezalfde. En in Christus, door het geloof, is een volkomen verlossing. Kust de Zoon.

IS CHRISTUS OOK UW VERLOSSER?

Tenslotte de vraag of u deel heeft aan de Christus der Schriften. Nee, dat kan niet omdat u keurig en fatsoenlijk bent. Het kan ook niet omdat mensen wel goed van u denken. Het kan ook niet omdat u ervaringen heeft. Dat alles verbindt u niet wezenlijk met Christus. De Bijbel leert ons dat het ware geloof verenigt met Christus. Alleen door het geloof in Christus staan we recht voor God. We geloven niet in onszelf. We vertrouwen niet op onze ervaringen en belevingen. De kerk heeft een volkomen en enige Zaligmaker. Stel alleen op Hem uw vertrouwen. U dan die gelooft, is Hij dierbaar.⁵ Gelukkig als we overal doorheen zakken om die Zaligmaker te omhelzen. Dan zijn we straat en straat arm in onszelf. Maar dan ook is er een volkomen en gewillige Zaligmaker, die volkomen verlost. Meer dan Simson is hier.

NOTEN

1 | Samuël 13:19.

2 | Zie Richteren 17-21.

3 | Vgl. I Petrus 5:8 en II Korinthe 11:14.

4 | Richteren 15:11 e.v.

5 | Petrus 2:7.

De overheid moet doen wat zij zegt. En de Tweede Kamer moet af van de regelreflex: bij een nieuw probleem niet meteen een nieuwe regel toevoegen aan de wet. We zijn in gesprek met de heer mr. Reinier van Zutphen, de nationale ombudsman. Over vertrouwen, vrijheid en verantwoordelijkheid.

Door drs. Jan Schippers, directeur Wetenschappelijk Instituut voor de SGP

'Er moet echt iets veranderen aan die wantrouwige overheid'

HET VALT MIJ OP DAT U NIET ALLEEN HIER IN DEN HAAG OP HET KANTOOR VAN DE NATIONALE OMBUDSMAN WERKT, MAAR U GAAT OOK ACTIEF HET LAND IN. PERSOONLIJK CONTACT MET MENSEN DOET ERTOE, OOK IN 2021?

'Ja, want zonder dat contact kun je je werk als ombudsman niet goed doen. Je moet met de mensen op straat praten. Je leert ook veel door de mensen te spreken die bij de gemeente achter het loket zitten. We gaan ook regelmatig bij

de mensen thuis op bezoek om hun verhaal persoonlijk aan te horen, zoals bijvoorbeeld in het Groninger aardgasgebied.

DAN HEEFT DE CORONACRISIS VEEL IMPACT OP UW WERK.

'Inderdaad. Anderhalf jaar lang kon dat allemaal niet. Ik ben heel blij dat we nu weer op straat kunnen zijn, zoals vorige maand in Apeldoorn. Eind september zijn we in de provincie Flevoland: Lelystad, Dronten, Urk, Emmeloord. Ook de

Veteranenombudsman en de Kinderombudsman gaan dan mee. We zorgen voor aankondigingen in lokale kranten, via sociale media. En ik verzorg ook wekelijks een column in *De Telegraaf*.

AL ENIGE TIJD MERKEN WE DAT HET VERTROUWEN VAN BURGERS IN DE OVERHEID TERUGLOOPT. WELK BELANG HECHT U AAN EEN BETROUWBARE OVERHEID?

In de eerste plaats zou ik de twee begrippen 'betrouwbaar' en 'vertrouwen' willen onderscheiden. Er is natuurlijk een verband tussen die twee. Maar ze zijn verschillend.

Eerst over vertrouwen. Dan denk ik aan de burger die erop rekent dat de overheid een aantal dingen voor hem of haar doet, waarover die burger niet na hoeft te denken. Het kan om relatief eenvoudige of vanzelfsprekende zaken gaan: straten zijn geasfalteerd, vuilnis wordt opgehaald en de straatverlichting werkt. Maar ook als ik werkloos word, dan kan ik rekenen op de overheid. Dat zijn allemaal zaken die wij als Nederlanders bijna normaal vinden. Je vertrouwt erop dat ze er zijn. En dat maakt ook dat onze samenleving functioneert.

Het vertrouwen ebt of valt ineens weg als mensen verstoken zijn van die basale ondersteuning door de overheid. Lees bijvoorbeeld ons rapport over de kinderopvangtoeslag, *Geen powerplay, maar fairplay*. Daaruit blijkt duidelijk dat burgers serieus in de knel komen wanneer de overheid geen eerlijk spel meer speelt. Ze rekenen op een eerlijke, betrouwbare overheid. Want dan kunnen ze zich bezighouden met de opvoeding van hun kinderen, met hun werk, hobby, opleiding, familiebezoek, noem maar op.

Wanneer je met iemand anders een berg gaat beklimmen en je hangt aan het touw, dan vertrouwt je erop dat die ander je opvangt als het

misgaat. De overheid heeft ook de rol van een vangnet. Mensen vertrouwen erop dat de gemeente of gemeenschap bijspringt en hen helpt als ze onverhoopt met tegenslag te maken krijgen. Zo kijk ik naar vertrouwen.

EN NU BETROUWBAARHEID...

Dat is dat iemand ook doet wat 'ie zegt. Op dit punt zit een samenhang met vertrouwen. Wanneer de overheid zegt dat de burger een toeslag krijgt in een bepaalde situatie, dan is het onjuist als die burger die toeslag ineens moet terugbetalen, terwijl de situatie zelf niet is gewijzigd. Wanneer je je rijbewijs wilt verlengen en daarvoor een keuring door een arts moet ondergaan, dan mag je verwachten dat het CBR een kundige arts beschikbaar heeft en dat die ook op tijd komt, zodat je niet maanden zonder rijbewijs hoeft te zitten. Tegen dit soort zaken lopen wij haast iedere dag aan.

Bij betrouwbaarheid hoort ook dat de overheid zorgdraagt voor 'het gemene goed'. Daarmee doel ik op wat wij met elkaar van belang vinden. Wie in een noodsituatie terechtkomt en dan merkt dat de overheid er niet voor hem of haar is, maar zelfs tegenwerkt of niet thuis geeft, die ervaart dan onbetrouwbaarheid van de kant van de overheid.

De toeslagenaffaire laat heel schrijnend zien hoe ernstig het kan zijn. Er werd fout op fout, vooroordeel op vooroordeel gestapeld. Maar het gebeurt ook dat iemand die door het wegvallen van inkomen ineens met een onbetaalbare schuld zit, aan het loket komt en dan te horen krijgt: u bent hier niet welkom. Of een inburgeraar die graag wil meedoen in de samenleving, maar dat lukt dan niet omdat niemand van de gemeente de weg wijst. In dit soort situaties ervaren burgers heel sterk onbetrouwbaarheid van de overheid.

Pieter Omtzigt

EN DAN IS HET TERECHT DAT BURGERS HIEROVER GAAN KLAGEN.

Jawel. Maar in mijn oren klinkt klagen zo negatief.

NOU, EEN KLACHT BIEDT TOCH OOK EEN KANS?

Ja, genoeg slogans: een klacht is een cadeautje. Je moet het zien als een gratis tip, en zo. Wij spreken liever over een signaal dat er iets niet goed gaat in de relatie tussen burger en overheid. Het gaat om mensen die aan ons laten weten dat zij teleurgesteld zijn in de manier waarop de overheid met hen omgaat. Daar moet iets mee gebeuren, vind ik als ombudsman. Daarom ga ik na of het beter had gekund. Of we het probleem kunnen helpen oplossen. En ook stel ik de vraag: wat kan hiervan worden geleerd? Hier bevinden we ons in het hart van het werkterrein van de nationale ombudsman.

WAARDOOR RAAKT DE BURGER TELEURGESTELD? KOMT HET DOOR DE OPSTELLING VAN DE AMBTENAAR, DE MANIER WAAROP OMGEGAAN WORDT MET DE REGELS? OF LIGT HET VOORAL AAN DE INGEWIKKELDE, ONDOORZICHTIGE REGELGEVING?

Wat mij betreft allebei: zowel de ingewikkelde regels als de manier waarop die worden gehandhaafd. Maar ook dat er geen rekening gehouden wordt met mensen die de regelingen en aanvraagformulieren niet zo goed begrijpen. Het besef dat iedereen mee moet kunnen doen, is nog niet echt bij iedere ambtenaar doorgedrongen. We hebben dit punt aangekaart in ons jaarverslag. Als iedereen mee moet kunnen doen, betekent dat wel dat de overheid zich daarop instelt en ervoor zorgt dat dit ook lukt. Maar helaas gaat dit nogal eens mis. In de toelagenaffaire kwam hier nog bij dat de overheid zich wel zéér wantrouwend opstelde ten opzich-

Loket voor de burger

te van de burger. Iedere ontvanger van kinderopvangtoeslag werd gezien als potentiële fraudeur. Dat beeld is nog steeds niet weg. Daarom blijf ik het herhalen dat er echt iets moet veranderen aan die wantrouwige houding van de overheid. Ik kom nog even terug op het punt van de regelgeving. Als politici tegen een situatie aanlopen, zeggen ze nogal snel: die wet deugt niet. En dan wordt er een extra bepaling aan toegevoegd. Omdat er ergens in het land een gevalletje is geweest dat ze niet lekker zit, willen we dat graag ondervangen met regel 2, paragraaf a, lid 4, sub f.

WAARVOOR ZIJN AL DIE WETTEN NODIG, ZO VRAAGT DE BURGER ZICH AF

Mijn stellige overtuiging is dat de regels die we in dit land maken bedoeld zijn om het maatschappelijk verkeer tussen mensen mogelijk te maken. Bijna net als verkeersregels. Bijvoorbeeld: rechts heeft voorrang. Daar houden we ons aan anders gebeuren er ongelukken. Dus als je met de UWV, de SVB of het bijstandskloket van de gemeente te maken hebt, behoren er regels

te zijn waardoor mensen snel en vrij gemakkelijk kunnen weten waar ze aan toe zijn. Het is niet zo dat burgers alleen maar iets van de overheid mogen verwachten, terwijl andersom de overheid niets zou mogen vragen van die burgers. Dat zou onredelijk zijn. Maar de regels moeten wel begrijpelijk en helder zijn. Als ombudsman reken ik het tot mijn kerntaken om hier veel werk van te maken.

SOMS KLOPT EEN BESLISSING VAN DE OVERHEID PRECIES VOLGENS DE REGELS, MAAR VLOEKT DIE MET DE REDELIJKHEID, OMDAT ER ONVOLDENDE REKENING WORDT GEHOUDEN MET BIJZONDERE OMSTANDIGHEDEN.

Ja, dan kom je terecht in een situatie waarin de verantwoordelijke ambtenaar tot de slotsom moet komen dat het toch niet de bedoeling kan zijn van de wetgever of van de politiek dat een burger dit overkomt. Hoe los je dat dan op? Kan dat alleen langs de juridische weg? Wij vinden vooral dat je met verstand en wijsheid die regels moet toepassen in de uitvoering. Wanneer je

denkt: hier komt iets uit wat niet klopt met de bedoeling van de wet, dan moet je voorkomen dat het alsnog fout gaat.

DIT BETEKENT DAT AMBTENAREN RUIMTE VAN HANDELEN NODIG HEBBEN. DIE KRIJGEN ZE NIET ALTIJD?

Absoluut. Bij de presentatie van ons laatste jaarverslag hebben we bepleit dat er meer professionele ruimte voor ambtenaren moet zijn. Ga er als overheid vanuit dat mensen die een beroep doen op de overheid eerlijke en oprechte motieven hebben. En dat er aan de andere kant hele verstandige en capabele ambtenaren zijn. Geef hen dan ook de ruimte om het echte antwoord te geven op de vragen van burgers. We noemen dat professionele ruimte, om niet in de buurt te komen van juridische begrippen als discretionaire bevoegdheid, mandaat of precedentwerking. Volgens mij zit een burger die bij de overheid aanklopt niet te wachten op juridisch ingekapselde redematies. Hij wil een eerlijk antwoord. Als het niet kan, dan moet je dat ook gewoon eerlijk zeggen. Kom niet aan met dat je een hardheidsclausule mist, want dat snapt die burger eenvoudigweg niet. Dan bekruipt hem het gevoel dat je je verschuilt achter ingewikkelde taal.

IN 2014 ONTWIKKELDE HET WI-SGP EEN EENVOUDIG MODEL DAT DE RELATIE WEERGEEFT TUSSEN VERTROUWEN, VRIJHEID, VERANTWOORDELIJKHEID EN RECHTVAARDIGHEID. WAT VALT U OP?

De herkenbaarheid. Het zijn woorden die wij ook veel gebruiken. Over vertrouwen hebben we het hiervoor al gehad. Vrijheid, dat willen we natuurlijk graag, ruimte creëren voor alle Nederlanders. Daar streven we naar met goede wetten, verdragen en mensenrechten. Het niet-discrimineren is ook belangrijk, verschillende overtuigingen toestaan, respect voor elkaar opbren-

gen, dat hoort er allemaal bij. Dit komt samen in de drie basale principes die ik vroeger leerde bij het vak Romeins recht: ieder het zijne geven, behoorlijk handelen, niemand kwaad doen. Op deze manier kun je vrijheid garanderen, maar je stelt daar ook duidelijke grenzen aan. Vrijheid is namelijk geen absoluut begrip. Behalve dan in je hoofd: 'Gedanken sind frei'. Jullie duiden dat aan met het woord gewetensvrijheid. Die is belangrijk, omdat je in ons land mag vinden wat je vindt. En je mag er ook voor uitkomen, zonder dat anderen daardoor jou aan de kant schuiven, uitsluiten. Die ruimte is er tot het moment dat anderen er last van hebben en schade door ondervinden. Dat zien we bijvoorbeeld in de discussie over de coronapas, vaccinatie en testen. Hoe ver mag de overheid ingrijpen onder deze omstandigheden? Daar is een flink debat over. En ik vind dat je als overheid wel hele goede argumenten moet hebben om die vrijheid in te perken. De grondwet en de verdragen eisen niet voor niets om dat gemotiveerd en proportioneel te doen, dus niet verder te gaan dan nodig is. Dit voorkomt dat de overheid oppermachtig wordt. De kern van de rechtsstaat is immers dat de overheid zelf ook onderworpen is aan de wet.

ONS MODEL BEPLEIT EEN BALANS IN RECHTEN EN Plichten, IN VRIJHEID EN VERANTWOORDELIJKHEID, IN PROFIJT VAN VOORZIENINGEN TEGENOVER HET BETALEN VAN BELASTING

Zo zie ik dat ook. Het is daarom belangrijk dat we aan de mensen die in Nederland wonen, werken en onderwijs volgen, duidelijk maken hoe we ons hier ten opzichte van elkaar gedragen, wat we van elkaar verwachten. De overheid geeft helder aan wat zij wel voor je kan doen en wat niet. Ook wat zij van burgers verwacht. Bijvoorbeeld een basale verantwoordelijkheid voor het functioneren van je gezin. Dat je ook iets doet

voor de school waar je kinderen naar toe gaan. En dat je een bijdrage levert aan de samenleving, bijvoorbeeld door te werken als je dat kunt.

IN DE ACTE VAN VERLATINGHE UIT 1581 VERWIJTEN DE STATEN DAT KONING FILIPS II NIET GOED ZORGT VOOR ZIJN ONDERDANEN, HUN RECHTEN MET VOETEN TREEDT EN TE ZWARE LASTEN OPLECT. ZO'N SLECHTE HERDER KAN NIET LANGER HUN KONING ZIJN. IMPLICIET CITEREN DE STATEN HIER JEREMIA 23.

Dit is een interessant voorbeeld wat je aanhaalt! In de Bijbel staat ook: 'Geef de keizer wat van de keizer is.' Dat lijkt mij een spannende tegenstelling met de uitspraak van de Staten uit 1581. En die spanning herken ik, want die speelt eigenlijk wel iedere dag op ons werkterrein. Wat mag je wel van de overheid verwachten en wat niet? Wat en hoeveel moet je als burger bijdragen? En wanneer mag een overheid terecht optreden tegen jou, omdat je te ver bent gegaan? Dat zijn spannende vragen. Een argument is altijd wel gevonden. Dus je kunt niet zomaar zeggen: die overheid zit mij dwars, weg ermee. Wat wij als ombudsman doen, is de zaak op zijn merites beoordelen. Daarvoor gaan we na wat de klacht precies is, we doen feitenonderzoek (wat is er gebeurd op welk moment) en we stellen de vraag: heeft de overheid zich behoorlijk gedragen? Op basis van al deze bevindingen trekken we een eindconclusie.

Die inherente spanning tussen burger en overheid, wanneer krijgt die relatie een deuk, wanneer mag ik die relatie beëindigen? – dat laatste gaat wel heel ver, zeg ik erbij. We zullen niet snel opschrijven dat een burger tegen de overheid mag zeggen: 'Je kunt me de bout hachelen.' Maar het gebeurt bij ons wel een paar honderd keer per jaar dat wij opschrijven dat de overheid zich niet aan de spelregels heeft gehouden en

zich tegenover een burger onbehoorlijk heeft gedragen. Wij willen dan ten eerste dat de betreffende overheidsinstantie dit erkent en ten tweede dat het probleem wordt aangepakt.

DE BEGRIPPEN VERTROUWEN, VERANTWOORDELIJKHEID EN VRIJHEID ZIJN RELATIEONEEL VAN AARD. ALS VRIJHEID NIET MEER INHOUDT DAN INDIVIDUELE KEUZEVRJHEID, DOEN WE ANDEREN TEKORT.

Dat klopt, in je eentje kun je niet vrij zijn. Vrijheid vier je samen. Soms zien wij in ons werk zo'n ontsporing. Dan klagen mensen onterecht. Vaak omdat ze niet inzien dat samenleven ook echt sámen is. Je kunt niet in je eentje bepalen hoe het hier in dit land moet toegaan. Als er in een straat bomen staan die wat uit hun voegen aan het groeien zijn en een deel van de straatbewoners wil die bomen rooien, terwijl een andere groep ze wil laten staan, kom je er niet uit. Het is van tweeën een. Die bomen blijven staan of worden gekapt. Nooit is iedereen altijd overal over tevreden.

MEER REGELS, MINDER VRIJHEID – HERKENT U DAT VERBAND?

We moeten inderdaad oppassen voor de regelreflex, want dan roept iedere regel een nieuwe op. Meer regels, dat is niet de oplossingsrichting. Helaas wordt die wel vaak gekozen. Dat is niet goed, omdat dit burgers nog dieper in de problemen kan brengen. Vandaar mijn pleidooi: maak regels en wetten die helder zijn, die mensen ook kunnen uitvoeren, die mensen ook ruimte laten en niet ertoe leiden dat mensen bij een probleem vrijwel meteen naar de rechter gaan.

Ik ben heel lang handelsrechter geweest. Verreweg de meeste zaken gingen over de 'onrechtmatige daad', dat wil zeggen dat de overheid iets had gedaan wat rechtens onjuist is. Het gaat

hier om één artikel, te weten nummer 662 in het Burgerlijk Wetboek. Daar kon ik als rechter een heel jaar mee vooruit. Ik wil maar zeggen: voor een goed functioneren van de samenleving heb je niet per se heel veel regels nodig. Als je als wetgever maar goede handvatten geeft en richting wijst. Dat is het allerbelangrijkste. Natuurlijk, in de fiscaliteit moet je precies zijn en ook de wegenverkeerswet vergt nauwkeurigheid in de bepalingen. De essentie van regels is dat ze samenleven mogelijk maken.

HOE BEOORDEELT UW DE ROL VAN DE VOLKSVERTEGENWOORDIGING? IS DE TWEEDE KAMER VOORAL LAM OF JUIST EEN LEEUW.

Soms een lam, soms een leeuw. Ik ben een parlementaire ombudsman, door de Tweede Kamer aangesteld. De argumenten, oordelen en rapporten over de overheid die het instituut Nationale Ombudsman schrijft, worden dan ook aan de Tweede Kamer aangeboden. En ik hoop natuurlijk dat de Kamerleden er iets mee doen. Dat gebeurt lang niet altijd. Dus ik moet er zelf voor zorgen dat Kamerleden meer alertheid tonen. Daarvoor ga ik regelmatig bij de commissies van de Kamer langs. Vorige week sprak ik op uitnodiging van de Kamer nogmaals over mijn woonwagengerapport uit 2017. Met de commissie Economische Zaken bespreek ik het dossier 'schade door gaswinning in Groningen.' Ik heb veel gesproken met Kamerleden over de toeslagenaffaire. Mijn streven is om met name het burgerperspectief in te brengen. Hoe ervaren burgers het optreden van de overheid in een bepaalde kwestie? De Kamer moet bij het ontwikkelen of aanpassen van wet- en regelgeving nadrukkelijk het perspectief van de burger in het oog houden. Daar geloof ik echt in. Op dit punt kan het behoorlijk wat beter en doe ik ook een oproep aan de Kamerleden om hier gevolg aan te geven.

MERKT U DAT KAMERLEDEN UW WERK OP-PAKKEN?

Ongetwijfeld lezen Van der Staaij en zijn collega's heel veel. Nou, als je dan toch aan het lezen bent, zou ik zeggen: pak mijn rapporten er ook even bij. Volgens mij gebeurt dat ook, want in besprekingen of debatten klinkt regelmatig een verwijzing naar een van onze rapporten. Steeds vaker zie ik dat er naar aanleiding van een publicatie van ons ook Kamervragen worden gesteld. Ik schreef over de kopzorgen van Caribische studenten, Kamervragen; ik schreef over de moeilijkheden van zzp'ers rondom de TONK, Kamervragen; ik schreef over de tolken in Afghanistan. Daarop kwam er een brief van de Minister die naar de Kamer gaat. Deze aandacht helpt zeker om Kamerleden nieuwsgierig te maken naar mijn onderzoeken.

Sinds de laatstgehouden verkiezingen heb ik veel Kamercommissies bezocht en de vraag gesteld: wat vinden jullie belangrijk, over welke onderwerpen verwacht je een onderzoek van de Ombudsman? Op die manier kan ik bijdragen aan de scherpte van de Kamer op een aantal thema's. Iedere keer maar weer extra regels maken, daar moet de Kamer echt mee stoppen. Dat zou enorm helpen. En beter letten op de onmogelijkheden die vaak door incidentele wetten en regels gaan ontstaan. IND, UWV en SVB krijgen het soms heel moeilijk omdat de regels waar de Kamer over besluit voor hen praktisch onuitvoerbaar zijn. Dit red je niet met een uitvoeringstoets, een administratieve lastentoets, een doenvermogenstoets et cetera. De Kamer moet eerst bij zichzelf te rade gaan: is deze wet echt nodig of kan het misschien ook anders?

EEN ACTUEEL PROBLEEM BETREFT DE JEUGDZORG GGZ. IK HOOR DAT RAADSLEDEN ER NIET GOED RAAD MEE WETEN.

Als het gaat over jeugdzorg, ben ik samen met

SINDS 1935

HUISMAN

keukens | sanitair | doe het zelf

Passie

voor vakmanschap

WWW.HUISMANALBLASSERDAM.NL

Huisman Keukens & Sanitair | Voltastraat 1 | 2952 AW Alblasserdam | 078-6932541 | info@huismanalblasserdam.nl

TECHNOLOGY WITH A SMILE

De Barth Groep helpt bedrijven om optimaal te presteren door het creëren van duurzame en technologische oplossingen. Wij realiseren en onderhouden totaalinstallaties, voeren inspecties en keuringen uit, leveren plaatwerkoplossingen en ontwikkelen en automatiseren machines voor verschillende industrieën. Onze kracht ligt in het aanpakken van multidisciplinaire projecten.

Kijk op www.barthgroep.nl voor meer informatie.

barth
installatietechniek

barth
industrial automation

aldonk
plaatwerk

controlscoop
keuring en inspectie

engin
engineering

de Kinderombudsman al een tijdje bezig om de problemen in kaart te krijgen. Daarvoor trekken we ook samen op met andere betrokkenen, zoals de NZA, de Raad voor Volksgezondheid en Zorg en de Inspectie Jeugdgezondheidszorg in de coalitie Samen Verder. Het beeld dat ik krijg, is dat de lichtere gevallen wel zorg krijgen, maar dat de moeilijker gevallen niet of onvoldoende geholpen worden. De gemeenten staan eigenlijk met de rug tegen de muur.

Ik herken het gevoel van raadsleden dat ze eigenlijk niet weten hoe ze dit probleem moeten aanpakken. Een knelpunt betreft de financiën, doordat er schotten staan tussen de verschillende instanties. Zij gaan onderling touwtrekken over de vraag wie waarvoor verantwoordelijk is en wie de zorg moet betalen. Wij vinden dat eerst het probleem van de jongere die hulp nodig heeft, moet worden opgelost. Daarna valt te bezien hoe de betaling ervan wordt geregeld. Een ander punt is dat per casus preciezer bepaald wordt welke deskundigheid nodig is. De Kinderombudsman constateert dat er bij nogal wat casussen teveel disciplines worden betrokken. Dat maakt het werken erg complex voor alle betrokkenen.

MOET ER MISSCHIEN WEER EEN STELSELWIJZIGING KOMEN?

De problemen in de jeugdzorg zijn echt groot. Die los je niet op door een nieuw systeem in te voeren. Dat kost veel tijd en waarschijnlijk loop je een paar jaar later weer keihard tegen dezelfde problemen aan. Onze denkrichting is: stel de vraag welk mechanisme nu al deze problemen veroorzaakt? Volgens mij speelt hier ook een tekort aan professionele ruimte voor degenen die jongeren en hun gezinnen moeten ondersteunen. Maar ik waak voor snelle conclusies, want het is echt heel complex. Iedere dag komen er nare verhalen boven tafel van jongeren of hun

ouders. Die onderstrepen de urgentie: hoogste tijd dat er iets gebeurt. Er moet een soort van doorbraak worden gecreëerd. Samen met anderen kloppen we op deuren en zijn we aan het duwen en trekken om hier beweging in te krijgen. We moeten af van het hokjes- en potjesdenken. Daar ligt de sleutel voor de oplossing. Illustratief is het verschil tussen 18-min en 18-plus. Voor iedere jongere is de 18^e verjaardag een feestje waard, maar voor jongeren die in jeugdzorg zijn, is het een regelrechte ramp. Als gevolg van hokjes- en potjesdenken houdt de hulp dan ineens op en moet je over naar de volwassen GGZ. Hiervoor is een oplossing denkbaar, maar dan heb je wel goede mensen nodig die durven door te pakken.

IS DE DECENTRALISATIE NAAR DE GEMEENTE WEL EEN GOEDE GREEP GEWEEST?

Ik ben ook de ombudsman van 252 gemeenten. Daar heerst verlegenheid over dit dossier. De decentralisatie naar de gemeente in 2015 is een prima gedachte. Maar vervolgens zien we dat gemeenten een heleboel zaken gaan onderbrengen in regionale samenwerkingsverbanden of privaatrechtelijk weg-contracteren. Daardoor komt het allemaal wel erg ver van de burger af te staan. Wat er ook gebeurt en hoe je het ook organiseert, het gemeentebestuur moet wel verantwoordelijkheid nemen voor z'n eigen burgers. We horen wethouders iets te vaak zeggen: ik zit alleen maar in het algemeen bestuur met nog twaalf collega's, ik ga er niet over, u moet niet bij mij zijn. Daarom moeten raadsleden hun wethouders kritisch bevragen: waar gaat het geld precies heen? Leg het vuur de wethouder maar na aan de schenen, je moet immers weten wat er gebeurt. Anders kun je als raadslid je niet verantwoorden tegenover de burgers van je gemeente.

Door allerlei schandalen en de opkomst van nieuwe politieke partijen is de geloofwaardigheid van onze politieke elites fundamenteel ondergraven. Dat is niet louter de schuld van populisme en media. Elites hebben gewoonweg het vertrouwen van een deel van het publiek te lang beschaamd, zonder zich daarvan politiek rekenschap te willen geven.

Prof. dr. William Davies, hoogleraar politicologie aan Goldsmiths, University of London.¹

Waarom wij onze politici niet langer vertrouwen

Al honderden jaren zijn moderne samenlevingen afhankelijk van iets dat zo alomtegenwoordig is, zo gewoon, dat we er bijna nooit bij stilstaan: vertrouwen. Het feit dat miljoenen mensen dezelfde dingen over de werkelijkheid kunnen geloven, is opmerkelijk.

In tijden waarin openbare instellingen – waaronder de media en overheidsdiensten – wijdverbreid vertrouwen afdwingen, hebben we ons lange tijd nauwelijks afgevraagd waarom we daaraan toegeven. Want eigenlijk gaat het hier om een vorm van vertrouwen die veel weg heeft van een sprong in het diepe, namelijk de veron-

derstelling dat wanneer ambtenaren, verslaggevers, experts en politici informatie delen, ze daarbij eerlijk zijn en de waarheid spreken.

PUBLIEK VERTROUWEN

Het idee dat publieke figuren en professionals in wezen betrouwbaar zijn, is een integraal onderdeel geweest van de manier waarop democratische rechtsstaten functioneren. De kern daarvan is immers het idee dat een kleine groep mensen – politici – miljoenen anderen kan vertegenwoordigen en overtuigend namens hen optreedt.

Dat geldt niet alleen de politiek. In feite wordt veel van wat wij geloven dat waar is over de wereld, op basis van goed vertrouwen van kranten, experts, ambtenaren en omroepen aangenomen. Hoewel ieder van ons soms ook zelf getuige is van gebeurtenissen, zijn er tal van schijnbaar redelijke waarheden die we allemaal accepteren zonder ze met onze eigen ogen te zien. Om te geloven dat de economie met 1% is gegroeid, of om meer te weten te komen over de laatste medische ontwikkelingen en de verspreiding van het coronavirus, gaan we ervan uit dat de bron die we daarvoor raadplegen te vertrouwen is; we twijfelen niet bij voorbaat aan het morele karakter van de betrokken onderzoekers of verslaggevers.

Een moderne democratische rechtsstaat veronderstelt een complex web van vertrouwensrelaties, bijeengehouden door rapporten, rekeningen, archieven en getuigenissen. De basis voor het regeermodel waarin moderne experts een dominante rol spelen, gaat terug tot de tweede helft van de 17e eeuw, toen wetenschappers en kooplieden voor het eerst technieken ontwikkelden voor het vastleggen en delen van feiten en cijfers. Deze technieken werden al snel door staten overgenomen voor doeleinden van belastinginning en het beheer van overheidsfinancien. Maar vanaf het begin moesten er strikte gedragscodes worden opgesteld om ervoor te zorgen dat ambtenaren en experts de zaken niet anders of mooier voorstelden dan ze waren door hen te binden aan strikte normen van eerlijkheid. Dat verklaart waarom tot voor kort het verkeerd informeren van de volksvertegenwoordiging als een politieke doodzonde werd gezien.

WANTROUWEN

Maar hoe eerlijk partijen ook zijn in hun omgang met elkaar, de culturele kenmerken en sociale klasse van deze expertisenetwerken en clubs

hebben altijd aanleiding gegeven tot argwaan. Al in het midden van de 17e eeuw werden de instanties die publieke kennis beheerden gerund door welgestelde blanke mannen afkomstig uit wereldsteden en afgestudeerd aan de beste universiteiten. Op zichzelf is dat geen reden om te twijfelen aan de kwaliteit van de kennis die zij produceren – maar het wordt lastiger wanneer de homogeniteit van die groep zich vertaalt in een politieke identiteit, met een gedeelde reeks politieke doelen. Dit is ook waar het concept ‘elites’ naar verwijst: dat zogenaamd gescheiden machtsdomeinen – media, zaken, politiek, recht, academische wereld – in werkelijkheid gedreven worden door eenzelfde agenda en in de praktijk nauw samenwerken.

Wanneer de bestaande argwaan dan ook nog eens bevestigd wordt schandalen, dan is het snel gedaan met het resterende vertrouwen. Een belangrijk kenmerk van de moderne wijze van administreren dat er gebruik wordt gemaakt van schriftelijke documenten om feiten te verifiëren. Maar altijd bestaat toch de kans op manipulatie, vervalsing en het laten verdwijnen van documenten, met de bedoeling eigen machtsmisbruik te maskeren. Dan ontstaat het risico dat politiek in de ogen van het grote publiek niet veel meer is dan theater. Dat gebeurt niet omdat het vertrouwen in het algemeen afneemt, maar omdat belangrijke publieke figuren – met name politici en journalisten – als onbetrouwbaar worden ervaren. Het zijn die figuren die specifiek belast zijn met het vertegenwoordigen van waarheid en het algemeen belang in de samenleving, hetzij als gekozen vertegenwoordigers of als professionele verslaggevers, die aan geloofwaardigheid hebben ingeboet. Te vaak wordt de opkomst van demagogen gezien als de bron van de problemen van de democratische rechtsstaat, in plaats van als een symptoom. Maar

door ons te concentreren op de kwetsbaarheid van vertrouwen en de wijze waarop publieke instellingen met name kwetsbare groepen in de samenleving hebben teleurgesteld, kan inzichtelijk worden hoe het zover heeft kunnen komen. Door de sterk toegenomen beschikbaarheid aan digitale informatie, zijn enorme datasporen ontstaan met het latente potentieel om verklaringen van politici en experts tegen te spreken en publieke instellingen te ondermijnen. Terwijl vertrouwen doorgaans berust op een sprong in het diepe, wordt wantrouwen ondersteund door steeds grotere stapels bewijsmateriaal.

POPULISME

Geconfronteerd met de opkomst van populistische partijen, zien we de neiging om de crisis van de gevestigde machten in economische termen beschreven - als een opstand van hen die te lijden hebben van toenemende ongelijkheid en globalisering. Daarnaast zijn er degenen die er een uiting in zien van angst voor verlies van eigen identiteit en immigratie. In beide benaderingen zit natuurlijk een kern van waarheid, maar geen van beide raakt de kern van de vertrouwenscrisis die populistische zo meedogenloos bloot leggen. Een cruciale reden waarom de gevestigde macht op dit moment in gevaar verkeert, is dat politici, journalisten en hoge ambtenaren niet langer vanzelfsprekend als eerlijk worden beschouwd.

Er zijn overvloedige verklaringen voor de opkomst van Fortuyn, Trump, Brexit, en steeds weer opnieuw opkomende populistische partijen, maar er is onvoldoende aandacht voor wat populistische eigenlijk zeggen door steeds weer opnieuw egoïstische 'elites' aan de kaak te stellen die een status-quo handhaven die in de eerste plaats henzelf en de belangen van hun eigen achterban ten goede komt. De belofte om cor-

Donald Trump

ruptie en de onderlinge connecties tussen de gevestigde machten – de zogenaamde 'deep state' – aan te pakken, was en is inherent aan de boodschap van figuren als Pim Fortuyn, Donald Trump, Jair Bolsonaro en Viktor Orbán.

Opvallend is daarbij dat van hen die de leugens en machtsmisbruik van de gevestigde elites aan de kaak stellen, niet vereist wordt dat zij zelf moreel boven alle twijfel verheven zijn. Erop wijzen dat populistische een loopje nemen met de waarheid of zelf ook geen oplossingen hebben voor de problemen die zij aankaarten, biedt hier onvoldoende soelaas. Het gaat namelijk voorbij aan de reeds lang bestaande twijfel waaraan de populistische retoriek haar kracht ontleent: dat mainstream media de waarheid vertellen en dat macht gebruikt wordt om het algemeen belang te dienen. Wat maakt dat de populistische retoriek zo effectief is, ondanks de morele feilen die ook populistische zelf kenmerken?

In een recent sociologisch artikel onder de titel *The Authentic Appeal of the Lying Demagogue*, wordt door de betrokken auteurs gezocht naar een antwoord op die vraag. Volgens hen is er sprake van twee typen waarheden, met elk een eigen morele standaard waaraan degenen die zich bezondigen aan 'leugens' worden afgemeten.¹

Tony Blair en Bill Clinton

DE LEUGENS VAN DE MACHT

Allereerst zijn er de 'bewuste' leugens van hen die weten wat de waarheid is, maar willens en wetens die waarheid onthouden aan het grotere publiek. Het zijn de leugens van hen die via de eigen boekhouding precies weten wat er speelt, maar voor het grote publiek niet met de billen bloot willen, en daarom proberen de waarheid buiten beeld te houden, dan wel bewust een verkeerd beeld van de werkelijkheid presenteren. Het kan daarbij gaan om politiek-correcte journalisten, maar vaker gaat het om politici met regeringsverantwoordelijkheid. Voorbeelden die in dit verband vaak genoemd worden zijn George Bush en Tony Blair die met het excuus dat Irak beschikte over massavernietigingswapens de VN ervan probeerden te overtuigen dat het legitiem was het land binnen te vallen. Of Bill Clinton die loog over zijn seksuele relatie met een stagiair. Of Hillary Clinton die beweerde dat zij geen privé-accounts had gebruikt voor e-mailverkeer dat met haar werk als minister te maken had, terwijl later het tegendeel waar bleek te zijn.

Of Mark Rutte die steeds weer halsbrekende toeren uithaalde om volksvertegenwoordigers belastende informatie te onthouden, en herhaaldelijk de zaken anders voorstelde dan ze in werkelijkheid waren. De opmerking van Blair in *A Journey*, zijn memoires uit 2010, dat hij zijn wet-

Onder Rutte lijkt zelfs sprake van een patroon waarin informatievoorziening richting het parlement wordt getraineerd om haar vervolgens niet, niet-volledig of onjuist te informeren.

geving over de vrijheid van informatie als de grootste blunder uit zijn politieke carrière zag, helpt ook al niet om het vertrouwen van het grote publiek in politici te vergroten. En, net als Rutte, hebben ook Raymond Knops en Hugo de Jonge reeds een aantal malen aangegeven dat zij niet zomaar bereid zijn te voldoen aan verzoeken om openbaarheid van documenten waarvan zij vinden dat niemand daar iets mee te maken heeft. Onder Rutte lijkt zelfs sprake van een patroon waarin informatievoorziening richting het parlement wordt getraineerd om haar vervolgens niet, niet-volledig of onjuist te informeren. En gold zoiets vroeger nog als een doodzonde, tegenwoordig komen politici er met een simpel 'sorry' mee weg en gaat men over tot de orde van de dag.²

POPULISTISCHE WAARHEID

Een dergelijke vorm van omgang met de waarheid wordt door grote delen van publiek heel anders gewaardeerd dan de wijze waarop populisten met waarheid omgaan. Voor hen gaat het om een waarheid die zich baseert op andere waarnemingen – al dan niet ondersteund door inzichten van kritische wetenschappers. En door populisten wordt ze bewust ook als zodanig gepresenteerd wordt. Hun visie op de werkelijkheid wijkt af van die van de mainstream, en het is aan het publiek om de kiezen in welke werkelijk-

Mark Rutte en Hugo de Jonge

heid het gelooft. Terwijl het in het eerste geval de waarheid overduidelijk geweld wordt aangedaan, gaat het in het tweede geval om een keuze voor of tegen een bepaalde waarheid. Het laatste beroep op waarheid heeft het aura van 'authenticiteit' omdat ze zich enerzijds afzet tegen leugenachtigheid van de gevestigde macht en anderzijds presenteert als bewogen met het lot van het gewone volk. En dat is wat de populistische retoriek zo effectief maakt, aldus de auteurs van het eerdergenoemde artikel. Als regeringsleiders en gekozen volksvertegenwoordigers zich bezondigen aan leugens, dan heeft dat onvermijdelijk zijn weerslag op de geloofwaardigheid van hen die zich als hun spreekbuis opwerpen: journalisten, experts en ambtenaren. Door degenen die het geloof in de gevestigde macht verloren hebben, vallen zij onder hetzelfde oordeel. Het is daarom ook niet verbazingwekkend dat juist de aanhang van populisten zo weinig vertrouwen heeft in de mainstream media. En laten we een ding ont-

houden: dit probleem is niet van vandaag of gisteren. Vervreemding, desillusie en wantrouwen ontwikkelen zich langzaam tot een onderstroom in de samenleving. Ongetwijfeld hebben economische stagnatie en toenemende ongelijkheid een rol gespeeld – maar we moeten de groeiende betekenis van schandalen die het geloof in de eerlijkheid en objectiviteit van de 'elites' hebben ondergraven niet onderschatten. uit het oog verliezen. Was er in Engeland het schandaal met de onkostendeclaraties, waarbij parlementariërs zich onterecht publiek geld toe-eigenden, in Nederland hadden we de toeslagenaffaire. Ook daar zagen we hoe een democratisch gelegitimeerde overheid zich gedroeg tegenover kwetsbare burgers en weigerde rekenschap af te leggen over de schade die ze volstrekten ten onrechte in duizenden gezinnen aanrichtte.

DOOR DE WAARHEID ACHTERVOLGD

En als zaken al niet naar boven komen via Wob-verzoeken, dan is er internationaal altijd

William Davies (1976) is een links georiënteerde criticus en hoogleraar politicologie aan Goldsmiths, University of London. Hij schrijft regelmatig voor The Guardian, The New Left Review, London Review of Books en The Atlantic. Hij schreef achtereenvolgens *The Limits of Neoliberalism: Authority, Sovereignty and the Logic of Competition* (2014), *The Happiness Industry: How Government and Big Business Sold Us Well-Being* (2015), *Nervous States: Democracy and the Decline of Reason* (2019) en *This is Not Normal: The Collapse of Liberal Britain* (2020). Zijn analyses bieden regelmatig verrassende inzichten, ook voor rechtse politieke partijen.

nog de dreiging van zoiets als WikiLeaks. In deze tijd van digitalisering is er sprake van een opkomst van een nieuwe vorm van ‘feiten’, in de vorm van een uitgelekt archief – een die, cruciaal, niet afhankelijk is van het vertrouwen in het tweedehandsrapport van een journalist of ambtenaar. Het tijdperk van ‘big data’ is ook het tijdperk van ‘lekkers’. Op papier gebaseerde bu-

reaucratieën hebben nooit op deze schaal te maken gehad met bedreigingen voor hun legitimiteit. En deze onthullingen zijn zo krachtig, juist omdat ze onze angsten en vermoedens rechtstreeks lijken te bevestigen: dat we opzettelijk worden misleid. Het project dat meer dan drie eeuwen geleden werd gelanceerd, om te vertrouwen op elites die namens ons dingen we-

ten, te rapporteren en te beoordelen, is op de lange termijn misschien niet levensvatbaar, althans niet in zijn huidige vorm. Het is verleidelijk om toe te geven aan de gedachte dat we de krachten die het vertrouwen hebben ondermijnd kunnen keren, bijvoorbeeld door ze een nog grotere hoeveelheid feiten te lijf te gaan. Maar daarmee wordt voorbijgegaan aan de belangrijkste oorzaak van het verlies van vertrouwen. Het belangrijkste kenmerk van het opkomende regime is dat de waarheid nu wordt verondersteld zich te bevinden in verborgen archieven met gegevens, in plaats van in openbaar beschikbare feiten. De waarheid was daarbuiten, alleen niet in het publieke domein. In een tijdperk van e-mails, sociale media en smartphones kunnen vrijwel alle sociale activiteiten onbewerkte gegevens genereren die ergens buiten bestaan. De waarheid wordt, om zo te zeggen, als de lava onder de aardkorst, die periodiek als een vulkaan tot uitbarsting komt. Welke rol is dat weggelegd voor de traditionele, analoge leveranciers van feiten en cijfers? Wat betekent het om het nieuws te ‘rapporteren’ in een tijd van ongeloof en collectief wantrouwen? Kranten worstelen al een tijdje met deze vraag; sommigen hebben besloten zichzelf te herdefiniëren als portalen voor de ruwe data, of doorgeefluiken van andermans inhoud. Maar voor het publiek spreekt het niet langer vanzelf dat ze een journalist op hun woord geloven, wanneer ze de werkelijkheid zelf in digitale vorm kunnen aanschouwen. In plaats daarvan is er een trend ont-

staan om meer geloof te hechten aan een nieuw type ‘authentieke’ waarheidsverkondigers. Dit is de persoon die de moed heeft om dat wat de gevestigde macht ons wil doen geloven ‘onzin’ te noemen – of dat nu overheidsinstanties, kranten, bedrijven, politieke partijen of iets anders zijn. Sommigen zijn klokkenluiders, anderen zijn leiders van opkomende populistische partijen, weer anderen die zich beperken tot het signaleren van complotten binnen de gevestigde machten, en tenslotte zijn er de alomtegenwoordige trollen. Er is geen politieke afstemming tussen deze waarheidsverkondigers; wat ze delen is de bereidheid om het establishment te trotseren en de bestaande consensus te doorbreken.

TEN SLOTTE

Nodig is dat de instellingen die onze democratische rechtsstaat vertegenwoordigen hun onvermogen vertrouwen te wekken bij grote delen van het publiek onder ogen zien. Nodig is dat de oorspronkelijke democratische impuls wordt herontdekt en die aanleiding gaven om de verschillende machtsdomeinen in de politiek gescheiden te houden en het belangeloze streven naar kennis boven het najagen van politiek gewin te stellen. Nodig is dat zij een legitieme rol toekennen aan politieke uitdagers van de gevestigde macht die gesteund worden door digitale informatienetwerken waarmee nieuwe vormen van machtsmisbruik en leugenachtigheid aan de kaak worden gesteld.

NOTEN

1 Dit artikel is een bewerking van de bijdrage van Davies die op 29 november 2018 in de Engelse krant *The Guardian* verscheen onder de titel *Why we stopped trusting elites*. Zowel bewerking als vertaling door Hans van de Breevaart.

2 Oliver Hahl, Minjae Kim & Ezra Zuckerman Sivan, ‘The Authentic Appeal of the Lying Demagogue: Proclaiming the Truth about Political Illegitimacy,’ in *American Sociological Review* 83/1 (2018), pp. 1-33.

3 Deze passage is ontleend aan de analyse van deze trend in Wim Voermans, *Het land moet bestuurd worden. Machiavelli in de polder* (Amsterdam 2020), pp. 167-191.

Trial by media: iets nieuws onder de zon?

In Johannes 8 wordt er een vrouw bij de Heere Jezus gebracht. Zij was op heterdaad gegrepen bij overspel. Voor de farizeeën en schriftgeleerden is het duidelijk: ze moet worden gestenigd. Terzijde, opvallend is hier dat alleen de vrouw door hen wordt veroordeeld. De man die er ook bij betrokken moet zijn geweest, wordt met rust gelaten. Wat doet Jezus? Hij schrijft in de aarde en zegt tegen hen: Die van u zonder zonde is, werpe eerst den steen op haar. En zij vertrekken vervolgens allemaal. Niemand die haar veroordeelt. Ook Jezus veroordeelt haar niet en spreekt haar vrij. Wel geeft hij haar de opdracht mee om niet meer te zondigen.

Er lijkt anno 2021 weinig te zijn veranderd. Waren het in Johannes 8 farizeeën en schriftgeleerden die direct hun oordeel klaar hadden, in onze tijd zijn het de media die meteen hun oordeel vellen.

Ds. Agteresch schreef vorig jaar in maart naar aanleiding van corona een brief aan de kinderen van zijn kerkelijke gemeente. Daarin wijst hij op onze zonden in het licht van de corona-crisis. Opvoedkundige Marina van der Wal sprak er in *de Telegraaf* schande van: "Schokkend, liefdeloos en gevaarlijk. Hij zegt eigenlijk tegen elk kind: je bent medeverantwoordelijk voor het sterven van mensen". Ds. Kort uit Krimpen aan den IJssel wordt naar aanleiding van zijn brief aan het gemeentebestuur in de media als 'homohater' neergezet.

En zo zijn er nog veel meer voorbeelden te noemen, binnen én buiten onze kring. Wanneer je deze berichten leest, en zeker die op social media leest, wordt het duidelijk: ds. Agteresch gééft de schuld van corona aan de kinderen, ds. Kort is een homo-hater, de kerk op Urk houdt zich niet aan de corona-maatregelen, reformatorische scholen zijn anti-homo. Veroordeeld door het publiek.

Hetzelfde geldt ook voor verdachten van mogelijke misdrijven. En hoe erger het mogelijke misdrijf, hoe eerder de media (of moet ik zeggen: wij?) het oordeel al hebben geveld. Wordt iemand verdacht van een mogelijk zedenmisdrijf? Al snel oordelen wij: hij zal het wel gedaan hebben. Waar rook is, is vuur. Dit is niet goed. En zeker niet christelijk.

Een belangrijk uitgangspunt in het strafrecht is dat een verdachte onschuldig is, totdat het tegendeel is bewezen. Een ieder heeft recht op een eerlijk proces. Echter, men lijkt tegenwoordig eerst en vooral terecht te staan in een 'mediaproces' en daar lijkt dit uitgangspunt volstrekt niet te gelden. Men wordt direct veroordeeld en hoor en wederhoor (ook zo'n beginsel uit het recht) wordt niet of nauwelijks toegepast.

Volgt er geen strafproces, dan is het Openbaar Ministerie niet stevig genoeg in zijn optreden. Volgt er wel een proces, maar geen veroordeling of een 'te lichte straf', dan zijn rechters te soft en de straffen in Nederland te laag. Immers, hij of zij is toch schuldig?! Dat stond in de krant, op facebook en op twitter. En dús was het zo. Dit schaadt het vertrouwen in de rechtspraak.

Mag de media dan niet meer over al deze zaken berichten? Natuurlijk wel, maar verslaggevers en reportagemakers moeten goed beseffen dat niet alleen de inhoud, maar ook de toonzetting van een bericht heeft zijn werking heeft. Laat de media het vooral bij de feiten houden en niet direct conclusies trekken en zeker geen schuldigen aanwijzen voordat er recht is gesproken. En laten wij als lezers maar de wijze les van Jezus ter harte nemen: Die zonder zonde is, werpe de eerste steen.

mr. P.M.D. Weijers, advocaat

Redactielid Henri Krooneman MA in gesprek met SGP-Tweede Kamerlid Ir. Chris Stoffer

“Meer aandacht voor gemeenschappen en gezinnen is echt nodig”

HOE BETROUWBAAR WAS ONZE OVERHEID DE AFGELOPEN JAREN? WAT GING ER VOLGENS U GOED EN WAT GING ER MIS?

Chris Stoffer: Over het algemeen kunnen we zeggen dat de overheid in Nederland erg betrouwbaar is. Ook in internationale rapportages doet Nederland het vaak goed. Denk bijvoorbeeld aan onafhankelijke buitenlandse waarne-

mers die de betrouwbaarheid van onze verkiezingen volgen. We hebben in Nederland ook hoge verwachtingen van de overheid. De mentaliteit van ambtenaren is dat zij die verwachting zoveel mogelijk willen waarmaken. Kijk bijvoorbeeld naar het coronabeleid. De overheid trof niet alleen beperkende maatregelen voor bedrijven, maar voelde zich verplicht om ook veel fi-

nanciele steun te geven. Het was bijzonder om te zien hoe snel organisaties als het UWV die steun vervolgens hebben uitgekeerd. Tegelijk is de les van het toeslagenverhaal dat het ook in Nederland flink mis kan gaan met onderdelen van het overheidsapparaat en dat het systeem daar eigenlijk niet goed op berekend is. Er was in de politiek en de rechtspraak veel vertrouwen in het handelen van overheidsinstanties, maar die hoop bleek toch niet gegrond. Het schadelijke van zulke situaties is dat het wantrouwen over de overheid veel breder kan toeslaan.

WAT ZIJN DE OORZAKEN VAN EEN ONBE- TROUWBARE OVERHEID, ZOALS BIJVOOR- BEELD IN DE KINDEROPVANGTOESLAGAF- FAIRE?

Om te beginnen moeten we denk ik erkennen dat we erg veel van onze overheid verwachten, bijvoorbeeld als het gaat om financiële ondersteuning voor kinderopvang en gastouderopvang, en dat we daarvoor erg ingewikkelde systemen optuigen die eenvoudig vatbaar zijn voor misbruik. Daar ligt allereerst een verantwoordelijkheid voor de politiek om realistische doelen te stellen. In plaats van vroegtijdig het systeem te bekritisieren, werden ouders ten onrechte als fraudeurs aangemerkt. Met alle gevolgen van dien. In de uitvoering zien we dat het vaak erg lastig is om fouten eerlijk aan de orde te kunnen stellen om ze te herstellen, omdat de belangen te groot zijn. Dat leidt tot onfrisse bestuurlijke praktijken.

HEEFT DE COVID-PANDEMIE BIJGEDRAGEN AAN MEER WANTROUWEN TUSSEN OVER- HEID EN BURGERS?

Die vraag is moeilijk eenvoudig te beantwoorden. In verschillende fases van de crisis bleek het vertrouwen in de overheid juist gestegen. Er was behoefte aan daadkracht. Politieke

scheidslijnen werden daarbij vaak overstegen. Op polarisatie zaten weinig burgers te wachten. Tegelijk zien we dat het beleid geregeld ook wantrouwen oproept, bijvoorbeeld als maatregelen niet logisch in elkaar zitten of bepaalde perspectieven te lang buiten beeld lijken te zijn bij politici. Denk aan de maatschappelijke schade als gevolg van de maatregelen. Het vertrouwen kan dan ook weer heel snel verdfwijnen.

WAT IS ER NODIG OM DE SITUATIE WEZEN- LIJK EN STRUCTUREEL TE VERBETEREN? MOET HET PARLEMENT MEER HAAR TAN- DEN LATEN ZIEN? OF MOET HET KOMEN VAN EEN 'NIEUW SOCIAAL CONTRACT', ZO- ALS PIETER OMTZIGT SUGGEREEDE?

In de eerste plaats moeten we het denk ik niet verwachten van allerlei nieuwe maatregelen, maar is het vooral belangrijk dat bestaande en regels en systemen naar behoren gaan werken. Bijvoorbeeld: als de rechter te weinig kritisch heeft getoetst of de overheid zich houdt aan de algemene beginselen van behoorlijk bestuur, leert de toeslagenzaak dat dat echt beter moet gaan gebeuren. En natuurlijk is het goed om te kijken hoe we meer tegenwicht kunnen creëren. Als het in het buitenland bijvoorbeeld gebruikelijk is om burgers veel meer te ondersteunen tegenover de Belastingdienst, moeten we dat serieus onderzoeken. De SGP is vanouds geen aanhanger van het sociaal contract, maar de gedachte van Pieter Omtzigt erachter is wel sympathiek. Bij een nieuw sociaal contract moet het overigens niet alleen gaan om verwachtingen van de overheid, maar ook een kritische blik op de inbreng van burgers. De burger kan tegenover de overheid geen consument zijn. Een nieuw sociaal contract zou volgens de SGP in ieder geval moeten betekenen dat we afstappen van het individualistische

HELP ONS HELPEN

Met uw steun kunnen we een steentje bijdragen ten behoeve van deze bijzondere kinderen.

Het beschermen van de heiligheid van het leven is de grootste waarde van alles.

PPCU project 2021-2022

We letten op de geestelijke behoefte van het kind. Veel van deze kinderen weten dat zij zullen sterven. Vooral als ze hun laatste dagen bereiken, is ons doel om te zorgen voor een goede thuiszorg situatie (Home Hospice).

“Ouders mag nooit worden verteld dat hun kind moet sterven in het ziekenhuis. Waar mogelijk creëren we een thuissituatie waar sterven mogelijk is.” Dit brengt extra kosten met zich mee (de vergoeding van zorgverzekeraars zijn begrensd) en maakt palliatieve zorg tot een ‘zorgenkindje’.

T 0184-612632
M 06-51236636 (b.g.g)
E info@shaarezedeek.nl

NL51 INGB 0004 2954 26
NL74 ABNA 0436 4270 60
t.n.v. Stichting Shaare Zedek

DONEER ONLINE: WWW.SHAAREZEDEK.NL

overheidsbeleid dat alleen maar gericht is op arbeidsmarkt en betaald werk en dat we veel meer aandacht hebben voor gemeenschappen en gezinnen.

WAT KAN DE SGP ZELF CONCREET BIJDRAAGEN AAN DIE VERBETERING?

Een van de lessen uit de toeslagenaffaire is dat de politiek signalen van individuele burgers serieus moet nemen, omdat je daarmee nogal eens serieuze problemen en zinvolle oplossingen op het spoor komt. De SGP probeert mails, berichten en verhalen van burgers zoveel mogelijk aandacht te geven, maar het is vervolgens ook van belang om door te bijten als dat nodig is. Je kunt niet alleen vertrouwen op beleidsdocumenten en –rapportages, maar het is belangrijk om gewoon een aantal verhalen uit de echte praktijk te horen.

MERKT DE SGP ZELF OOK VERANDERINGEN IN HAAR MANIER VAN POLITIEK BEDRIJVEN? HOE VERHOUDEN SNELLE ONELINERS ZICH TOT DEGELIJK HANDWERK?

Er is op zich niets mis met de uitdaging om te kijken of je je verhaal kunt samenballen in een compacte slogan. Dat stelt je namelijk telkens voor de vraag: wat wil ik nu eigenlijk echt zeggen? Ook de SGP heeft daaraan door de jaren heen meer aandacht besteed. De snelle slogans mogen het inhoudelijke werk echter niet onder druk zetten. Gelukkig kan ik zeggen dat de SGP ook nog steeds relatief veel investeert in praktische voorstellen om bijvoorbeeld wetgeving aan te passen. En het is belangrijk om ook teksten te blijven uitspreken waarvan je weet dat ze noodzakelijk zijn om uit te spreken, ook als je daarmee geen punten scoort in de pers.

SGP

Aankondiging Internationale conferentie SGP

Deo volente op vrijdag 29 oktober organiseert SGP-Internationaal een internationale conferentie met als thema

Trust and distrust

Experiences and lessons from the coronacrisis

SGP partijleider en Tweede Kamerlid Kees van der Staaij zal het thema belichten vanuit zijn ervaringen met de politieke aspecten van de coronacrisis. Daarna zal er een paneldiscussie plaatsvinden. Het avondprogramma begint om 20.00 uur, inloop is vanaf 19.30 uur. De voertaal is Engels. De conferentie zal plaatsvinden in Kasteel de Vanenburg, Vanenburgerallee 13, 3882 RH Putten. Vanwege de overheidsregels voor horeca is een coronabewijs nodig om de conferentie te bezoeken.

Meer informatie daarover kunt u vinden op www.coronacheck.nl.

Vooraf aanmelden is noodzakelijk en kan via <https://sgp.nl/actueel/nieuws/aankondiging-internationale-conferentie>

Tijdens de coronacrisis heeft de overheid zich herhaaldelijk uiterst kritisch over bepaalde vormen van christendom uitgelaten. Is hier sprake van een structureel probleem? En laten wij onze houding tegenover de overheid daardoor bepalen? Volgen we daarbij de richting die God zelf ons hierin wijst?

Aris van Dijk MSc, redactielid

Overheid versus christendom - een haat-liefde verhouding?

In deze tijd van corona en crisis is er steeds meer wantrouwen tegenover de overheid, ook vanuit christelijke kringen. Beschuldigingen over dat de overheid onder één hoedje speelt met vaccinproducenten en het *World Economic Forum*, en verkeerde bedoelingen heeft, worden geloofd. De politieke genderideologie leidt tot een wij/zij gevoel en vrees voor de toekomst.

Je kunt niet zeggen dat overheid en christendom erg *close* zijn. Maar in hoeverre staan overheid en christendom tegenover elkaar? Haat de overheid het christendom?¹

We bespreken dit onderwerp aan de hand van drie vragen:

- Hoe denkt de overheid over christenen?
- Daarna, niet minder belangrijk: Hoe denken christenen over de overheid?
- Ten slotte: Wat zou onze houding moeten zijn ten opzichte van de overheid? Wat gebiedt God ons?

DE OVERHEID RESPECTEERT GELOOF

Laten we beginnen met de vraag hoe de overheid over christenen denkt. Haat de overheid het christendom? Allereerst ziet de overheid ons – burgers – als een individu, autonoom, met on-aantastbare grondrechten. Wij mogen alles zeggen wat we denken. We mogen religieus zijn,

zelfs zeer religieus. We mogen zelf beslissen wat we doen en laten, zolang het maar niet anderen schaadt.

In het algemeen haat de overheid het christendom niet. Integendeel. We hebben het erg goed in Nederland. Geloof in God of een hogere macht is geen probleem. Het geïnspireerd zijn door de Bijbel om goed te doen voor onze naaste en God lief te hebben is zelfs extra welkom. Mark Rutte zegt in een interview in Trouw: “Je leeft niet alleen voor jezelf. Dat heb ik natuurlijk ook uit de Bijbel. Die pak ik er niet bij om te zien wat voor volgende stap ik politiek moet zetten, maar het is wel mijn inspiratie en de traditie waarin ik sta.”² D66-fractievoorzitter Sigrid Kaag zegt in een interview in dezelfde krant: “Het gaat om het juiste doen, een rechtvaardig mens te zijn, barmhartig zijn, naar je naaste omkijken.”³

Ik herken me dus niet echt in de mening van Robert Grözingen, die in *Epoque* schrijft “dat mensen, die staatsinstituties dragen en van hun bestaan leven, het christendom, op goede gronden, vrezen en daarom haten – en het ook om die reden in een kwaad daglicht willen stellen.”⁴ De Nederlandse overheid heeft ook bijvoorbeeld tijdens de coronacrisis kerken vanwege de vrijheid van godsdienst een uitzonderingspositie gegeven, en niet dezelfde regels opgelegd als bij uitgaansgelegenheden zoals theaters. Daar spreekt geen vrees en haat uit.

IS ‘FUNDAMENTALISME’ HAAT?

Heel anders is het als je een orthodoxe, letterlijke opvatting van de Bijbel hebt. Zo’n letterlijke opvatting van de Bijbel over bijvoorbeeld homoseksualiteit of over euthanasie is – volgens de overheid – een regelrechte aanval op mensen in onze samenleving. Zeggen dat het homohuwelijk niet naar Gods wil is, voelt als haat. Zeggen dat euthanasie niet vrij verkrijgbaar moet zijn, voelt als haat. Zeggen dat abortus een moord is,

is haat. Daarom is geloof welkom, maar het letterlijk navolgen van de woorden van Mozes, Jezus en de apostelen is haat. Je verheft je daarmee boven andere mensen omdat je zegt dat je het beter weet. Bovendien hanteer je dan een interpretatie van de Bijbel die lang niet alle christenen hanteren, dus welk recht van spreken heb je? De overheid staat tegenover mensen die de woorden van de Bijbel letterlijk nemen, waar deze tegen de grondrechten van het autonome, vrije individu in gaan. De overheid neemt sinds 2014 geen trouwambtenaren meer aan die geen homohuwelijken willen sluiten. De overheid verbiedt dat christelijke scholen leraren met een homoseksueel leven weigeren.⁵ De overheid neemt het de regering van Hongarije erg kwalijk dat zij het niet eens is met vrijheid van seksualiteit en gender.⁶ Ook de evaluatie van de uitvoering van de Wet afbreking zwangerschap, die 15 jaar op zich liet wachten na de vorige evaluatie in 2005, was maar kleinschalig en oppervlakkig.⁷

Dat het hier over de *opvatting* van vrijheid gaat lijkt de overheid te ontgaan. Wie abortus opvat als vrijheid, en pro-life als beperking van vrijheid, heeft immers een sterk fundamentalistische mening waarin de vrijheid van het ongeboort kind niet telt. En dat het zonder enige grenzen vasthouden aan vrijheid ook als een vorm van fundamentalisme kan worden opgevat, wil natuurlijk niemand horen.

KERKEN HEBBEN GEEN GEZAG

Een derde punt wat het waard is om te noemen is hoe de overheid denkt over kerken. Ze ziet de kerken als gesprekspartner. Maar zeker geen gelijkwaardige: het is niet zo belangrijk om naar kerken te luisteren. Ze hebben geen gezag. Noch over de overheid, noch veel over hun leden. Ook boezemt de kerk de overheid niet veel ontzag in. En dat is erger. We zijn als

kerken machteloos geworden – wat betreft wereldse macht is dat een groot goed, maar wat betreft geestelijke macht is dat een groot kwaad. Met geestelijke macht bedoel ik geen psychologische macht, maar de bevrijding van de macht van de duisternis, zoals de apostel Paulus schrijft aan de gemeente van Kolosse (1:9): “dat u vervuld mag worden met de kennis van Zijn wil, in alle wijsheid en geestelijk inzicht, zodat u wandelt op een wijze de Heere waardig, Hem in alles behaagt, in elk goed werk vrucht draagt en groeit in de kennis van God, terwijl u met alle kracht bekrachtigd wordt, overeenkomstig de sterkte van Zijn heerlijkheid, om met blijdschap in alles te volharden en geduld te oefenen.”

Ja, ik wens onze kerken meer van deze macht, meer gebed, meer discipelschap, en daarin meer eenheid, zoals Christus bidt: “opdat zij allen één zullen zijn, zoals U, Vader, in Mij, en Ik in U, dat ook zij in Ons één zullen zijn, opdat de wereld zal geloven dat U Mij gezonden hebt”.⁸ En de kerken, dat zijn wij. Hoe vol vrucht en inzicht is ons leven?

HOE DENKEN WIJ OVER DE OVERHEID?

Nu we inzien hoe de overheid over christenen denkt, staan we stil bij de vraag hoe christenen over de overheid denken. Een van de motieven die meespeelt bij hoe christenen denken over de overheid, is angst. We zien steeds meer uitingen van de overheid die niet passen bij het christelijke geloof. We zien hoe het libertaire mensbeeld en het christelijke mensbeeld botsen. Dat zorgt voor angst, voor sombere voorspellingen dat we om onze opvattingen vervolgd zullen gaan worden.

Maar daaronder ligt een diepere oorzaak. We zijn vervreemd van de overheid als gezagsdrager. De reden is niet zozeer dat de overheid het

Als christenen zijn wij echt niet altijd zelf een goed voorbeeld. Ook wij zijn vol van egoïsme en dulden bijna geen gezag meer. Ook wij zetten al gauw welvaart en rijkdom op de eerste plek, en het helpen van onze medemens en getuigen van het evangelie op de tweede.

niet meer over God heeft bij het noemen van haar koers – ook dat zorgt voor afstand, maar er gaat daar nog iets aan vooraf. Dat is het algemene gezagsverlies in onze cultuur. We kijken niet meer tegen de overheid of de rechter op. Veeleer kijken we op ze neer en beschouwen we ze als figuranten in een complot, marionetten of gewoon mensen met een baan. Dat geldt niet alleen voor de overheid, maar voor alle gezagsdragers in de kerk en daarbuiten.

Daarin zijn we als christenen niet veel anders dan anderen. De reden daarvoor is waarschijnlijk deels de verzorgingsstaat zelf. We zijn steeds minder afhankelijk gemaakt, rijker geworden, onaantastbaarder in onze grondrechten. Maar daarnaast groeide in ons ook de autonome moraal: dat we denken zelf wel te kunnen bepalen wat goed en kwaad is, zelf wel de wereldproblemen op kunnen lossen en een land kunnen regeren. Helaas is dat een houding die, net als angst, niet echt christelijk is. Daarom staan we in het laatste gedeelte stil bij hoe we als christenen over de overheid zouden moeten denken.

HOE MOETEN WE OVER DE OVERHEID DENKEN?

Wat leerde Christus ons, wat leerden de apostelen ons over hoe we over de overheid moeten

denken? Allereerst, christenen moeten de overheid als hun gezagsdragers eren. Gezag is door God ingesteld, schrijft de apostel Paulus.⁹ We moeten in de eer voor de overheid als christenen opvallen, en tegen de stroom van de cultuur inzwemmen. Dit betekent natuurlijk niet dat als de overheid iets zegt wat tegen Gods wet ingaat, we de overheid meer gehoorzaam moeten zijn dan God. In dat geval geldt dat we geen deel mogen hebben aan "de werken van de duisternis".¹⁰ Maar het betekent wel dat we als christenen ook bij een seculiere overheid, de overheid als gezagsdrager kennen, en haar gehoorzamen waar ze niet tegen Gods wet ingaat.

Ten tweede mogen we wel wat meer naar onszelf kijken, voordat we de overheid beschuldigen of afdoen als vijand van het christendom. Als christenen zijn wij echt niet altijd zelf een goed voorbeeld. Ook wij zijn vol van egoïsme en dulden bijna geen gezag meer. Ook wij zetten al gauw welvaart en rijkdom op de eerste plek, en het helpen van onze medemens en getuigen van het evangelie op de tweede. Ook in onze kerken gaat heel veel mis. Als christenen mogen we best eerst de hand in eigen boezem steken. Sterker nog, we mogen wel met wat meer haat naar de zonde in onszelf kijken.

Maar gaat de overheid niet steeds meer tegen Gods wet in? Gaat de overheid niet steeds meer op het beest uit de zee lijken, wat in de Openbaring wordt beschreven, dat God lastert en oorlog voert tegen de heiligen?¹¹

Als christenen moeten we zeker op onze hoede zijn voor deze antichristelijke macht. Maar dat betekent niet dat we de overheid daarmee nu moeten identificeren. Er zijn altijd al antichristelijke elementen in de overheid, al vanaf het begin van de geschiedenis toen de mens God verliet, maar de overheid is nog niet hetzelfde als de antichrist.

We moeten ons ook niet door angst laten beheersen, zelfs als er meer antichristelijke machten werkzaam worden in de overheid en in de samenleving. Integendeel. We moeten waken en onze hoofden opheffen, omdat Christus nabij is!¹² Het betekent dat we des te meer op onze hoede moeten zijn voor onszelf en de verleidingen van Babylon moeten ontvluchten.¹³

In plaats van angst en praten over christenvervolging, moeten we doorgaan met het spreken uit Gods Woord: Gods wet en Gods evangelie. Beiden zijn het middel tot genezing, zoals de profeet Jesaja in een angstige tijd opmerkt: Als zij niet overeenkomstig dit woord spreken, zal er voor hen geen dageraad zijn.¹⁴

WEES OP JE HOEDE EN WEES ONSCHULDIG

We moeten wel op onze hoede zijn, de woorden van de overheid altijd op hun waarachtigheid beoordelen en het beleid van de overheid altijd door de ogen van Gods wet beoordelen. Elk tijdperk heeft zijn eigen blinde vlekken en eigen grove zonden tegen de wet van de liefde tot God en onze medemens, en daar is de overheid niet vrij van, net als de christenen zelf er niet vrij van zijn. De afgelopen decennia zou je bijvoorbeeld kunnen denken aan de focus op rijkdom en winst, ten koste van de verre medemens, de vluchteling en de schepping, het individualisme en de ik-gerichtheid. We moeten dus op onze hoede blijven en niet goedgelovig worden wat betreft welke overheid ook.

Jezus vergelijkt zijn volgelingen in de wereld als schapen tussen de wolven, en spoort hen aan op hun hoede te zijn als de slangen en onschuldig te zijn als de duiven. "Wees op uw hoede voor de mensen", zegt Jezus tot zijn discipelen en tot ons.¹⁵ Bonhoeffer schrijft daarover: "Geen vrees voor de mensen, geen wantrouwen, vóór alles geen mensenhaat, maar ook geen lichtvaardige

goedgelovigheid, geen geloof aan het goede in alle mensen, maar juist inzicht in de verhouding van het woord tot de mens en de mens tot het woord moeten de discipelen tonen. Wanneer zij op dit punt nuchter zijn geworden, dan kunnen zij het ook verdragen wanneer Jezus hun voorzegt, dat hun weg onder de mensen een lijdensweg zal zijn. (...) Omdat dit Gods plan en Jezus' wil is, daarom zal ook in het uur van verantwoording afleggen voor gerichten en tronen de discipelen de kracht geschonken worden tot een goede belijdenis, tot een onbevreesd getuigenis. De Heilige Geest zelf zal hen bijstaan."¹⁶

BIDDEN VOOR ALLE MENSEN

Het is goed en welgevallig in de ogen van God dat we bidden voor onze overheid, schrijft de apostel Paulus.¹⁷ Daarmee wil ik afsluiten, omdat in gebed de kracht voor de kerk ligt, omdat we ons daarmee wenden tot God, de Koning van de koningen en Heer van alle overheden. Laten we voor hen bidden, omdat God wil dat alle mensen zalig worden en tot kennis van de waarheid komen. En laten we het geloof en een goed geweten behouden.¹⁸ Er bestaat geen strijd tussen christenen versus overheid, alleen tussen Christus en de duivel, en die vindt vooral plaats in ons hart.

NOTEN

- 1 'De staat haat het christendom,' door Robert Grözinger, Epoque Magazine nr. 12 (vertaling Oscar Hendriks).
- 2 'Mark Rutte bidt iedere avond, maar niet voor de VVD: God moet zich met grotere dingen bezighouden,' in Trouw, 21 maart 2021.
- 3 'Sigrid Kaag: D66 denkt vanuit de barmhartige Samaritaan, maar dan zonder de letter c,' in Trouw, 27 februari 2021.
- 4 Robert Grözinger, a.w., p. 36 (vertaling Oscar Hendriks).
- 5 Let wel: "Een bijzondere school mag van leraren en leerlingen eisen dat ze een bepaalde godsdienst of levensovertuiging hebben." Maar: "Net als iedereen in Nederland mag een bijzondere school niet discrimineren. Ook mogen bijzondere scholen geen leraren weigeren of ontslaan omdat zij homoseksueel zijn." <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/vrijheid-van-onderwijs/openbaar-en-bijzonder-onderwijs>, geraadpleegd op 3 augustus 2021.
- 6 Mark Rutte sprak zich als volgt uit: "Mijn doel is Hongarije op dit punt op de knieën te krijgen. Ze moeten zich realiseren dat ze lid zijn van de Europese Unie en zich moeten houden aan de Europese waarden." Citaat uit EU-leiders trekken fel van leer tegen Hongarije vanwege anti-homowet, NOS.nl, 24 juni 2021.
- 7 "Slechts 57 vrouwen hebben een vragenlijst ingevuld en deze vrouwen zijn door de klinieken geselecteerd. Er is geen onderzoek gedaan onder vrouwen die van hun abortusverzoek afzagen. Ook is niet onderzocht waarom vrouwen niet wilden meewerken aan het onderzoek. Vier abortusklinieken wilden zelfs in het geheel niet meewerken aan de evaluatie, een slecht teken." NPV: Evaluatie abortuswet ondermaats; nader onderzoek nodig, NPV.nl, 26 juni 2020.
- 8 Johannes 17:21.
- 9 Romeinen 13:1.
- 10 Romeinen 13:12.
- 11 Openbaring 13.
- 12 Markus 13:28.
- 13 Openbaring 18:4.
- 14 Jesaja 8:20.
- 15 Mattheus 10:16.
- 16 Bonhoeffer, Navolging, 2020, Uitgeverij Kok, p. 151.
- 17 1 Timotheus, 2.
- 18 1 Timotheus, 1:19.

Nederland is een constitutionele monarchie. Ons staatshoofd is een nazaat van Willem van Oranje, de vader des vaderlands. Hoe staat het met het vertrouwen in ons koningshuis? Wat is de bijzondere waarde ervan in deze tijden van verdeeldheid en versplintering? Politici doen er goed aan ons vorstenhuis meer op waarde te schatten, zo vindt dr. Arnout van Cruyningen...

Drs. Jan Schippers, eindredacteur

“Monarchie rust op een bestendige waardering, op vertrouwen”

In gesprek met historicus dr. Arnout van Cruyningen over de bijdrage van de koning aan het vertrouwen in ons democratisch bestel

EEN WEZENLIJK KENMERK VAN VERTROUWEN IS DAT HET ZICH RICHT OP PERSONEN.¹ HEEFT EEN MONARCHIE DAARMEE EEN ‘INGEBAKKEN’ STREEPJJE VOOR OP EEN DEMOCRATIE?

‘Ik ben ervan overtuigd dat een monarch een voordeel heeft. Zo iemand kan zijn hartelijke gevoelens met mensen delen. Een koning of konin-

gin maakt rituelen mee in het leven die iedereen meemaakt. Dat geeft herkenning. Voorspoed zoals een geboorte of een huwelijk, en tegenslag zoals ziekte of overlijden. Dat schept een band met de bevolking doordat heel menselijke emoties hierbij een grote rol spelen.

Een koning staat aan het hoofd van een familie. Hij heeft een gezin. Vanouds is dat de kern van het menselijk samenleven. Mensen kunnen zo met de koning meeleven. Hij is een identificatie-

¹ A.J. de Sopper, *Vertrouwen* (Haarlem, 1926), p. 81.

Prinsjesdag

figuur. En dat is heel belangrijk in onze tijd waarin instituties steeds minder doorzichtig worden. In de afgelopen decennia is steeds minder duidelijk geworden hoe wij worden geregeerd. Neem de Europese Unie. Wie maakt daar precies de dienst uit? Hoe komen besluiten tot stand? Voor de gewone Nederlander is dat steeds moeilijker te doorgronden. Mensen willen niet in de eerste plaats efficiënt geregeerd worden, maar met gevoel. In die menselijke behoefte voorziet de monarchie.'

ZIT DAAR OOK EEN KEERZIJDJE AAN?

'Ja, het doen en laten van een monarch ligt wel onder een vergrootglas. Hij woont zagezegd in een glazen huis. De grote kracht is tegelijk een zwakte. Omdat je met mensen van doen hebt. De directeur van de Rijksvoorlichtingsdienst

heeft weleens gezegd: "Het is een koninklijke familie, geen heilige familie".'

DIE GEDACHTE SPREEKT ONS PROTESTANTEN UITERAARD AAN!

Van Cruyningen lacht. 'Ja, koning Willem-Alexander heeft recent ook gezegd: "Wij zijn feilbaar." Nu had de koninklijke familie zeker niet de pretentie van onfeilbaarheid. Als het gaat om het privéleven van de koning is het belangrijk daar een balans in te vinden. Ik denk dat koningin Beatrix daar beter in slaagde dan koning Willem-Alexander tot nu toe. Uiteraard is dit een voorlopige constatering. Beatrix maakte vanaf haar troonsbestijging duidelijk dat ze haar gezinsleven wilde afschermen. Naar populariteit streefde ze niet. Monarchie rust op een bestendige waardering, op vertrouwen. Dat is het sleutelwoord.'

DAARBIJ LEUNDE BEATRIX OOK OP HET VERLEDEN, HAAR ILLUSTRERE VOORGESLACHT, ZOGEZEGD.

'Je kunt spreken van een soort erfcharisma dat van de ene op de andere Oranjevorst overgaat. Er is een erfelijk vertrouwen. Bij een troonswisseling gaat dat haast automatisch van de ene generatie op de andere over. Dat irriteert tegenstanders van een monarchie enorm. Die denken: "Wat gebeurt hier? Wat is hier aan de hand?"

Vaak zijn er twijfels over troonopvolgers. Dat is niets nieuws. Het speelt in alle tijden. Dat was ook met Juliana en Beatrix. Men vond dat Juliana het fantastisch deed en twijfelde eraan of Beatrix eenzelfde hoogte zou bereiken. Bij een troonswisseling vindt tegelijk een overdracht plaats van genegenheid, van gezag en vertrouwen. Het is natuurlijk zaak voor de nieuwe vorst om dat vast te houden.'

VERTROUWEN KAN DE KONING NIET ZELF CREËREN. VERTROUWEN KUN JE WINNEN DOOR BETROUWBAAR TE ZIJN. KENT U HIERVAN VOORBEELDEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN HET ORANJEHUIS?

'Koning Willem I was het vertrouwen kwijtgeraakt door al te lang vast te houden aan het bezit van België. Zijn tweede huwelijk was ook een belangrijke factor, want hij wilde met een rooms-katholieke vrouw trouwen. Vervolgens kwam daar een grondwetswijziging bij die voor hem onaanvaardbaar was. Waarschijnlijk kon hij zich niet in de nieuwe regels schikken. Zijn stijl was echt autocratisch. Hij regeerde per Koninklijk Besluit, dat was ook nodig in die tijd, direct na de Franse overheersing. Het volk legde zich er heel gewillig bij neer. Gedwee, maar dankbaar. Want het aanzien van koning Willem I was enorm. Dat is pas in zijn laatste regeerjaren terneer gegaan. In Nederland hebben, als we het regentschap van koningin Emma meerekenen, vanaf 1890

vier vrouwen aan het hoofd van de staat gestaan. Dat is opmerkelijk, ook omdat de Grondwet heel lang een uitgesproken voorkeur had voor een mannelijke troonopvolger. Pas in 1983 is die voorkeur helemaal losgelaten.

OVER VERTROUWEN IN DE ORANJEVORSTEN GESPROKEN, DAT IS NIET ALTIJD STABIEL GEWEEST.

'Vertrouwen komt te voet en keert te paard. Dat hebben we gezien met het debacle van de vakantiereis naar Griekenland. Terwijl iedereen vanwege de coronamaatregelen in eigen land moest blijven, dacht de koning het goed om naar zijn buitenverblijf in Griekenland te gaan. Dat is hem duur komen te staan.

Een andere gebeurtenis uit het verleden is het vertrek van koningin Wilhelmina naar Engeland, kort na de Duitse inval in de meidagen van 1940. Aanvankelijk waren veel Nederlanders daarover diep teleurgesteld. Eerst was er sprake van een heel sterke, emotionele reactie onder de bevolking. Maar na een paar weken drong het besef breder door dat de koningin eigenlijk geen andere keus had. De stemming sloeg om naar waardering en zelfs bewondering. Ze had immers nooit in handen mogen vallen van de Duitsers, die dat zeer bewust van plan waren en daarvoor een speciale operatie met luchtlandingstroepen op touw hadden gezet. Wilhelmina had zich ook nooit kunnen verzoenen met het Duitse gezag. Zij in haar paleis terwijl de nazi's hier de dienst uitmaakten? Dat had ze nooit aanvaard.'

VANDAAG DE DAG TONEN DE DUITERS VEEL WAARDERING VOOR HET HUIS VAN ORANJE-NASSAU.

Zonder meer. De Duitse Bondsrepubliek is tot op zekere hoogte efficiënt, maar spreekt niet tot het hart, tot de verbeelding van de Duitser. Het is

© RVD Wesley de Wit

De Koninklijke familie

allemaal een beetje saai. Bij gebrek aan een eigen koning of keizer gaat de interesse van Duitsers uit naar buitenlandse vorstenhuizen. Dat geeft aan dat het een algemeen menselijke behoefte is om mee te leven met bekende personen. Het gevaar is wel dat er een 'versoaping' optreedt. Dat is een kwaal van de laatste decennia waar ik veel bezwaar tegen heb. Van een koning, koningin, prinses of prins wordt een bepaald vertekend beeld geschetst in de media en het blijkt erg lastig om als persoon van die beeldvorming los te komen. Denk aan dramaseries zoals *The Crown*, waarin feit en fictie worden door elkaar gehaald. Verhaallijnen ontstaan ook in de pers. Als iemand eenmaal is 'gecast' als boze schoonmoeder, dan komt ze daar maar moeilijk van af. Alles wat voorvalt rondom jouw persoon wordt in dat frame gezet en als bevestiging gezien van het vooroordeel.

Iemand die tot een koninklijke familie toetreedt,

moet er niet op uit zijn om zichzelf te profileren en in het middelpunt te plaatsen. Dat ging mis bij Meghan die met prins Harry trouwde en haar eigen plan wilde trekken, zonder zich te voegen in de tradities van het Britse koningshuis. Het gaat in de eerste plaats om dienstbaarheid. Zelfprofilering vloekt daarmee.'

IS DEZE DIENSTBAARHEID EEN KATALYSATOR VOOR HET VERTROUWEN IN DE KONING?

'Zeker, als Nederlanders vertrouwen wij er natuurlijk op dat de Oranjes dat zo zien en hun taken op zich nemen en naar behoren uitvoeren.'

NEDERLANDERS HECHTEN OOK VEEL BELANG AAN RECHTVAARDIGHEID. HOE BRENGEN DE ORANJES DIE WAARDE TOT UITDRUKKING?

'Dan denk ik vooral aan de radiotoespraken van Wilhelmina in de oorlog, maar ook later de kersttoespraken van Juliana en Beatrix voor radio en televisie. Verder aan het betonen van meeleven aan mensen die in de verdrukking zijn gekomen. Groeperingen die in de knel zitten en minder vriendelijk bejegend worden door andere groepen in de samenleving. De Oranjes zetten zich ervoor in om iedereen bij elkaar te houden. Ook al zijn we als Nederlanders erg verschillend, we vormen één volk. Kijk eens naar het aantal partijen, het aantal kerken, de religieuze diversiteit en de verschillende etnische achtergronden. Hoe houd je dat bij elkaar? Bij uitstek wordt van de koning verwacht om deze verschillen te overbruggen en mensen met elkaar te verbinden.'

ANTIMONARCHISTEN ZEGGEN DAT ERFOPVOLGING IRRATIONEEL EN ONDEMOCRATISCH IS. SNIJDT DEZE ARGUMENTATIE HOUT?

'Hiervoor wees ik al op de onontwijkbare mense-

lijke behoefte aan een identificatiefiguur, een persoon die vertrouwd kan worden en met wie men kan meeleven. Die behoefte negeren, dat is irrationeel. En waarom zou de methode om het hoofd van de staat aan te wijzen per se een verkiezing moeten zijn? Op basis van een eeuwenlange praktijk vind ik erfopvolging het meest geschikt. Is die methode irrationeel? In welk opzicht zijn de alternatieven dan rationeler? Bij verkiezingen gaan allerlei mechanismen aan het werk, zodat de ratio bij kiezers en gekozene veelal ver te zoeken is. Nu is het hoogste ambt bij grondwettelijk besluit vergeven aan één familie, waarbinnen één persoon als eerste in aanmerking komt. Daarmee is de weg afgesneden voor avonturiers, riskante experimenten of bedriegers die gouden bergen beloven. Dat lijkt mij alleen maar verstandig.’

DE GRONDWETGEVER HEEFT VIA KONING WILLEM I UITEINDELIJK OOK WILLEM-ALEXANDER GEKOZEN...

‘Precies! Dat zeg ik ook altijd als mensen met dat argument aankomen. Voor eens en voor altijd hebben we een koning gekozen, door ‘de algemene begeerte des volks’ – zoals Willem I dit placht uit te drukken. De tegenstelling tussen volkssoevereiniteit en vorstensoevereiniteit speelt in Nederland eigenlijk niet. Dat heeft te maken met de uitzonderlijke ontstaansgeschiedenis van ons land, van onze staat en ons koninklijk huis. Het Oranjestad is voor-grondwettelijk, het was er vóór 1814 al.

BEHALVE PRIVILEGES HEEFT EEN KONINKLIJKE FAMILIE OOK VERPLICHTINGEN. IS ER VOLDOENDE OOG VOOR DEZE BALANS, ZOWEL BIJ VORST ALS VOLK?

‘In de discussie over de verlovings van toen nog prins Willem-Alexander met Máxima werd wel opgemerkt dat je iemand toch niet kunt tegen-

houden als hij de liefde van z’n hart gevonden heeft. Dat vond ik eenzijdig. Als lid van een koninklijke familie heb je privileges, maar daar tegenover staan beperkingen. Onder andere bij het aangaan van een huwelijk heb je daarmee te maken. Als je daar geen rekening mee wilt houden en je wilt je eigen lijn volgen, zoals Willem-Alexander toen ook aangaf in een interview, ga je uit balans. Dat is tegengesteld aan wat zijn moeder zei bij haar verlovings met jonkheer Claus van Amsberg: ‘Als de bezwaren tegen een huwelijk met hem blijven bestaan, dan laat ik de plicht voorgaan op het persoonlijke geluk.’ Koningin Juliana had ook die houding. Op beslissende momenten wist zij haar persoonlijke belangen ondergeschikt te maken aan vorstelijke verplichtingen.’

TEGENOVER DE PRIVILEGES EN DE MAATSCHAPPELIJKE POSITIE VAN HET LIDMAATSCHAP VAN HET KONINKLIJK HUIS STAAN DUS OPOFFERINGEN.

‘Ja, en die balans moet wel in het zicht blijven. Daarom is het onderbrengen van berichtgeving over de koninklijke familie in de rubriek ‘show en lifestyle’ zo misplaatst. Een koning moet niet losgezongen raken van zijn staatsrechtelijke positie. En politici moeten serieus invulling geven aan de ministeriële verantwoordelijkheid. Die is toch echt bedoeld om de koning buiten het politieke debat te houden. Het ingenieuze systeem dat in de negentiende eeuw is ontwikkeld om democratie en monarchie met elkaar te verzoenen² is kwetsbaar en blijft alleen in stand als iedereen de balans in de gaten houdt. En zich eraan gedraagt. Ik zou graag zien dat minister-president Rutte hier wat minder nonchalant mee omgaat.’

² Samengevat in de formulering: ‘De koning is onschendbaar, de ministers zijn verantwoordelijk.’

EEN ANDER STOKPAARDJE VAN POLITICI: DE KOSTEN VAN HET KONINKLIJK HUIS.

'In de Rijksbegroting heeft men alle kosten bij elkaar gevoegd, inclusief die voor staatsbezoeken, beveiliging enzovoorts. Tja, dan kom je op een fors bedrag uit. Hoewel: op het geheel van de Rijksbegroting blijft het een gering aandeel. Het gevaar is wel dat de mening breed postvat dat we een adellijke familie die al rijk is aan het subsidiëren zijn in plaats van een betekenisvolle staatsinstelling in stand houden. Dit beeld wordt naar mijn smaak teveel gecultiveerd in de media doordat allerlei regelingen worden gepresenteerd als exorbitant of onoirbaar.'

U SCHREEF EEN BOEK OVER ALLE NEDERLANDSE VORSTINNEN: VAN HORTENSE TOT AMALIA. WIE WAS HORTENSE?

'Zij was de vrouw van koning Lodewijk Napoleon en is vrij onbekend gebleven. Ze verbleef meestal niet in Nederland. Haar man had echter een heel traditionele opvatting van het koningschap. Lodewijk Napoleon had een slechte gezondheid en kon niet goed tegen het Nederlandse klimaat. Zijn broer keizer Napoleon bood hem aan om koning van Spanje te worden. Dat was niet alleen een warmer, maar ook een veel groter land. Dus hij zou er als koning veel meer eer inleggen. Dan zegt Lodewijk Napoleon tegen zijn broer: 'Hoe zou ik daar de mensen ooit vertrouwen kunnen vragen als ik de eed die ik dit volk heb gezworen niet gestand zou doen?' Prachtig toch?! Het tekent hem als een van de weinige Bonapartes met een diepgaand godsdienstig besef.'

Later zie je bij de Oranjes dat koningin Emma zich vaak bezwaard voelt als ze met de jonge Wilhelmina ter kerke gaat. De speciale koningsbank vond ze overdadig. Maar nog meer dat de gemeente ging staan en haar en haar dochter toezongen. 'Ik kom hier als kerkganger en ben

een gemeentelid als ieder ander. Uit die houding spreekt de gedachte dat we voor God allemaal gelijk zijn. Tegelijk is er bij Emma en Wilhelmina een levend besef van de bijzondere grote verantwoordelijkheid die je als koningin draagt en waarover je bij God rekenschap moet geven.'

DE MEESTE NEDERLANDSE KONINGINNEN UIT DE NEGENTIENDE EEUW ZIJN SLECHTS BEKEND VAN PORTRETTEEN.

'De rol van de vrouw was in de vorige eeuw veel beperkter, met name bij publieke taken. De politiek en het landsbestuur werden toen algemeen beschouwd als een mannenzaak. De echtgenote van de koning ging dan ook niet mee op Prinsjesdag naar de jaarlijkse opening van de Staten-Generaal. Zoiets is vandaag onvoorstelbaar. Bij de Bonapartes was geen vrouwelijke opvolging mogelijk. Bij de Oranjes was die mogelijkheid er wel, ook al bij de erfstadhouders. Juist de tegenstanders van het stadhouderschap vonden een vrouw aan het hoofd van het leger een bespottelijke gedachte. Zo vooruitstrevend waren die patriotten nou ook weer niet.'

VANAF EMMA KENNEN WE DE ORANJEKONINGINNEN WEL. ZIJ HEBBEN HET HOOGSTE STAATSAMBT MINSTENS ZO GOED VERVULD ALS DE DRIE WILLEMS VÓÓR HEN.

'Het mooie is dat de regerende Oranjevorstinnen op een heel goede manier invulling hebben gegeven aan het koningschap. Wilhelmina was bijvoorbeeld een echte 'soldatenkoningin' die ook op militair terrein haar inbreng had. Zij stond haar mannetje, dat heeft Churchill terecht opgemerkt.'

WAAROM SCHREEF U DIT BOEK?

'De directe aanleiding voor mijn boek is dat prinses Catharina-Amalia eind dit jaar de leeftijd van 18 jaar bereikt. Dat is een mijlpaal. Zij krijgt dan

zitting in de Raad van State en ze gaat vanaf volgend jaar de opening van de Staten-Generaal bijwonen. Het leek mij aardig om na te gaan hoe dit bijzondere moment in vroeger tijden werd gemarkeerd.

Daarnaast zal Amalia te zijner tijd de tiende vorstin zijn van ons land, als we Hortense en de niet-regerende vorstinnen meetellen. In mijn boek licht ik toe wat er zoal van vorstinnen vroeger werd verwacht en wat de verschillen zijn met de gang van zaken vandaag de dag. Daarnaast geef ik een karakterschets van iedere vorstin. Vooral de gemalinnen uit de negentiende eeuw zijn er in de geschiedschrijving bekaaid vanaf gekomen. Binnen de paleismuren hebben zij zeker een rol van betekenis vervuld. Ook bij de opvoeding van de troonopvolgers kun je hun invloed bepaald niet uitvlakken.'

HOE ZIET U DE TOEKOMST VAN DE MONARCHIE IN ONS LAND? ER IS MOMENTEEL SPRAKE VAN EEN TANEND VERTROUWEN IN REGERING EN POLITIEK.

'We zullen ons diepgaand moeten bezinnen op de vraag hoe we het bestaande bestel zo goed mogelijk kunnen laten functioneren. Ik geloof dat een gemengde staatsvorm met democratische en monarchale elementen het beste is. De verschillende elementen van ons staatkundig stelsel houden elkaar in evenwicht en controleren elkaar. Daarom vraag ik mij sterk af of zeer ingrijpende maatregelen nodig zijn om het huidige bestel te verbeteren. Wanneer ieder zich meer bewust zou zijn van zijn of haar verantwoordelijkheden en daar serieus invulling aan geeft, is er al veel gewonnen. Je plicht doen, er zijn voor de mensen, dat is eigenlijk mijn belangrijkste advies, zowel aan de koning en de koningin als aan het kabinet. Wanneer mensen het gevoel krijgen dat het koningspaar zijn vertier toch vooral elders zoekt, bijvoorbeeld als com-

pensatie voor de verplichtingen, ondergraaft dat het vertrouwen. Het is zaak om de beeldvorming op dit punt recht te trekken door de accenten anders te zetten en sommige dingen net wat anders te doen.'

HOE KUNNEN WE DE BIJZONDERE POSITIE VAN DE KONING BETER MARKEREN?

'Mij heeft het zeer verbaasd dat er sinds de troonsbestijging van Willem-Alexander ongehooflijk gehannest is met de militaire positie van de koning. Waarom wil men de koning zo min mogelijk in militair uniform laten verschijnen, zelfs bij de kranslegging op 4 mei op de Dam in Amsterdam? Een monarch heeft attributen nodig om zijn uitzonderlijke status te onderstrepen. Daar horen fraaie militaire uniformen en onderscheidingen natuurlijk bij. De koning hoort er boven uit te steken.'

OVER CEREMONIEEL KONINGSCHAP GESPROKEN, DAT IS VOLGENS U NIET DE OPLOSSINGSRICHTING?

'Nee. Ik ben voorstander van een stevige staatsrechtelijke positie van de koning en vind het trouwens hoogst opmerkelijk dat voorstanders van een 'ceremonieel koningschap' zo laatdunkend doen over attributen die de koninklijke allure onderstrepen. Bijzonder inconsistent. Rituelen zijn belangrijk. Pragmatisch gezien zijn die nodig om een staat draaiende te houden. Als je alles rationeel wilt verklaren en voorzien, blijft er heel weinig over om ontzag voor te hebben en in vertrouwen tegen op te kijken.'

Via de QR-code kunt u een videofragment van dit interview bekijken; de uitgebreide versie van dit interview staat op onze website wi.sgp.nl

'Nee hoor, nee. Dat gaan we niet doen. Sterker nog, ik denk dat we dat gewoon wettelijk onmogelijk moeten maken, dat het op die manier gebruikt kan worden.' Aldus onze minister van Volksgezondheid, Hugo de Jonge, anderhalf jaar geleden voor de camera's van EenVandaag toen hem gevraagd werd naar het toekomstig gebruik van een QR-code voor toegang door werkgevers, culturele instellingen en uitgaansgelegenheden.

Dr. Hans van de Breevaart, redactielid

'...dat ge de onhoudbaarheid van den tegenwoordige toestand inziet...!'

Een pleidooi voor hernieuwd christelijk-sociaal denken in coronatijd

Nu, anderhalf later, komt De Jonge zelf met het voorstel om bedrijven toestemming te geven een QR-code in te voeren, en wordt het in de cultuursector en de horeca zelfs verplicht. Hoe kan dat? Welk mensbeeld en welke visie op de samenleving gaat hierachter schuil? Geven de feiten daartoe aanleiding? Of gaat het hier toch om een ideologie die lijnrecht ingaat tegen de chris-

telijke levensovertuiging? Deze bijdrage zoekt naar antwoorden op al deze vragen vanuit het christelijk-sociale denken.

MENSBEELD EN VISIE OP DE SAMENLEVING

Wat de ideologie van het seculiere individualisme sinds Thomas Hobbes altijd voor ogen heeft gehad, dat heeft de staat recent voor elkaar ge-

kregen: mensen ervan overtuigen dat zij elkaars vijanden zijn en dat we met zijn allen in een staat van oorlog leven waaruit alleen de Leviathan ons kan bevrijden. Dit zijn niet mijn woorden, maar die van de postmoderne Italiaanse filosoof Giorgio Agamben. Anders dan zijn even postmoderne tegenvoeter, de Sloveen Slavoj Žižek, is hij daarover niet onverdeeld enthousiast. Terwijl Žižek in de coronapandemie een uitgelezen kans ziet om internationale samenwerkingsverbanden het primaat te geven bij de oplossing van globale problemen, ziet Agamben daarmee vooral de vrijheid van mensen geofferd worden aan een zogenaamde veiligheidsutopie.

Het is merkwaardig dat we voor een dergelijke kritiek inmiddels afhankelijk zijn van een filosoof als Agamben. Tot nu toe wordt het tegengeluid vanuit de hoek die zich doorgaans laat voorstaan op 'christelijk-sociaal denken' node gemist. Alle reden om eens kritisch te reflecteren op de wijze waarop de afgelopen anderhalf jaar met overheidsmacht is omgegaan, en welke vrijheid daarbij nog werd gelaten aan:

- het individu en diens veronderstelde eigen verantwoordelijkheid, alsmede
- samenlevingsverbanden als gezin en het maatschappelijk middenveld.

Natuurlijk worden de overheidsmaatregelen gepresenteerd als noodzakelijk in het kader van ons aller belang: het tegengaan van de verspreiding van het virus om te voorkomen dat teveel mensen ziek worden, ziekenhuizen overvol raken en het verzorgend personeel de zorg voor degenen die de meeste last hebben van het coronavirus aankan. Wat daarbij echter vooral opviel was de manier waarop onze regering erin slaagde een tegenstelling te creëren tussen individuele belangen en bestaande sociale verbanden, door mensen ervan te overtuigen dat zij elkaars vijanden zijn vanwege de mogelijkheid dat zij drager zijn van een potentieel levensbedreigend virus. En er werd veel geïnvesteerd in de opvatting dat wij zomaar medeverantwoordelijk kunnen zijn voor de dood van onze naasten als we ons niet onthouden van direct contact door consequent onze handen te wassen, minstens anderhalve meter afstand te bewaren, een mondkapje te dragen en ons te onderwerpen aan stringente lockdown-maatregelen.

Vanuit het christelijk sociaal denken lijkt het me goed, om met de woorden van destijds Abraham Kuyper op het eerste Christelijk Sociaal Congres, nu 130 jaar geleden, te spreken, '...dat ge de onhoudbaarheid van den tegenwoordige toestand inziet...!'

Hier is sprake van een omkering van de maatschappelijke orde die zijn weerga niet kent.

Want, hoewel we ons terecht zorgen maken over de verspreiding van het virus en de dreiging die dat betekent voor de levens van met

Figuur 1: Het christelijk-sociale concept van de soevereiniteit in eigen kring versus de moderne staatssoevereiniteit. Bron: Center for Public Justice, 2017 (zie noot 6).

name onze kwetsbare medemensen, is hier sprake van een omkering van de maatschappelijke orde die zijn weerga niet kent (zie onderstaand Figuur 1). Voorheen werden burgers, in overeenstemming met Gods heerschappij in Christus, via gezin (*family*) en maatschappelijk middenveld (*civil society*), inclusief de overheid (*state*), in staat geacht tot een zekere mate van verantwoordelijkheid voor elkaar. Nu afscheid genomen lijkt van Gods voorzienigheid en Christus' heerschappij over deze wereld, en burgers gezien worden als een gevaar voor elkaar, wordt in tijden van crisis alle hoop gevestigd op de nieuwe instantie die de plek van Christus heeft ingenomen: de Staat – die de eerder aangehaalde Hobbes *Leviathan* noemde.

Deze nieuwe – volgens Agamben 'fascistische' – maatschappijopvatting die ook tijdens de coronacrisis uitgangspunt is geworden van overheidsbeleid, staat echter lijnrecht tegenover die van het christelijk-sociaal denken. Daarin hebben de verschillende kringen in de samenleving (gezin, familie, kerk, school, wetenschap, maatschappelijk middenveld, markteconomie en staat) vanuit de goddelijke scheppingsorde elk

een eigen soevereiniteit en verantwoordelijkheid die principieel onherleidbaar is tot die van Hobbes' *Leviathan*. Aan die soevereiniteit in eigen kring liet de huidige overheid zich tijdens de coronacrisis steeds minder gelegen liggen door vrijwel steeds voorbij te gaan aan dat wat we weten over:

- de daadwerkelijke dreiging van het virus,
- de wijze waarop ons immuunsysteem daarop reageert,
- en de manier waarop wij het sociale karakter van het leven waarderen.

DE DREIGING VAN HET VIRUS

Duidelijk is inmiddels wel dat corona niet tot de grote aantallen doden geleid heeft waarvoor aanvankelijk werd gevreesd. Afgezet tegen pandemieën uit een meer of minder ver verleden, vertoont corona meer gelijkenis met een stevige griep epidemie. Aanvankelijk werd rekening gehouden met sterftepercentages tot 5% van de bevolking. Uiteindelijk blijkt het bij corona om niet meer dan 0,15% van de bevolking te gaan. Dat is weliswaar anderhalf keer zoveel dan bij een gemiddeld griepvirus, waarbij sprake is van een

sterftecijfer van gemiddeld 0,1%, maar nog steeds staat het percentage in geen enkele verhouding tot de pandemie waarvoor werd gevreesd.

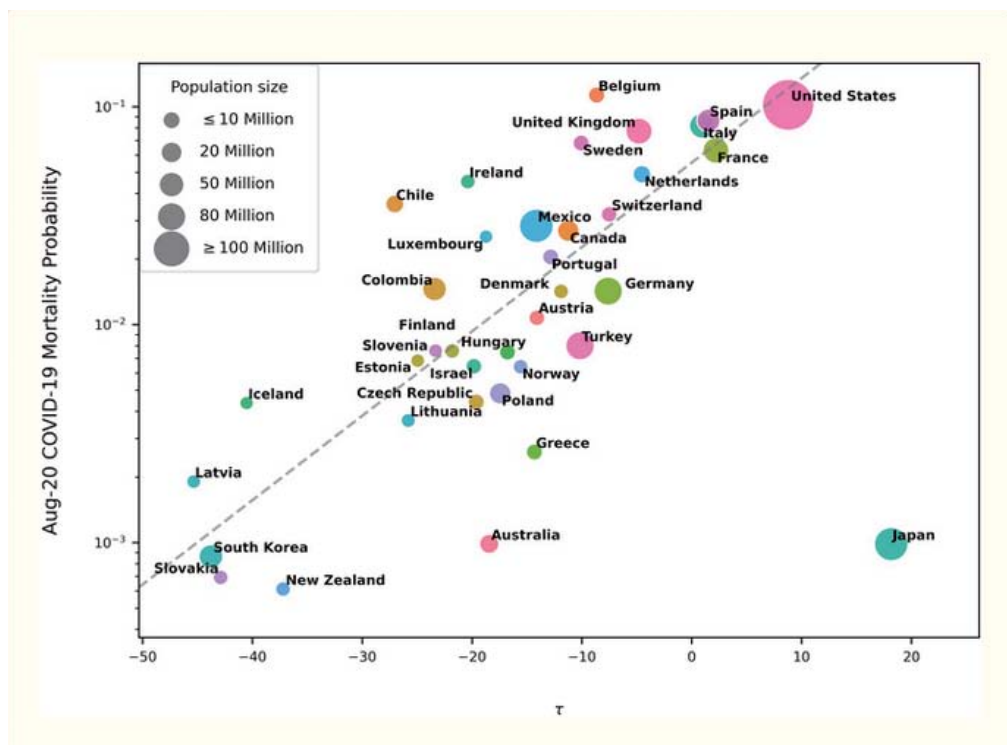
In Figuur 2 is weergegeven hoe de oversterfte als gevolg van onder andere het coronavirus in 2020 zich verhoudt tot de sterfte tijdens de griepidemie van 2018. Dan zien we inderdaad weinig verschil in een land als Duitsland, maar is de situatie inderdaad iets dramatischer in Zweden en zeker ook in Nederland.

Gelet op de relatieve sterftecijfers is het niet terecht dat het virus internationaal nog steeds de A-status wordt toegekend. Want op basis daarvan worden door overheden in tal van landen

allerlei noodverordeningen gelegitimeerd die diep ingrijpen op het dagelijks leven van burgers. Denk daarbij vooral aan lockdown-maatregelen. Specifieke maatregelen hielden onvoldoende rekening met de wijze waarop het virus zich verspreidt, dan wel de mate waarin de activiteiten die werden beperkt juist de weerstand tegen het virus verhogen. Verzorgingstehuizen werden voor de buitenwereld afgesloten, terwijl via personeel en het ventilatiesysteem het virus zich moeiteloos verspreidde onder kwetsbare ouderen. Diezelfde ouderen leefden intussen totaal geïsoleerd van hun geliefden, waardoor velen gedwongen waren hun laatste dagen in eenzaamheid te slijten. Bedrijven werden stilgelegd,

Figuur 2: Oversterfte vanaf december 2017 tot en met september 2021 in respectievelijk Duitsland, Nederland en Zweden. Bron: https://www.euromomo.eu/graphs-and-maps#excess-mortality_

Figuur 3: De relatie tussen aantallen doden per hoofd van de bevolking en de reactietijd van overheden, i.e. het moment waarop besloten werd tot social distancing voorafgaand aan het totaal van tien dodelijke slachtoffers per 20 augustus 2020. Bron: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7645374/> (zie noot 10).

medewerkers werden gedwongen thuis te werken, winkels en horeca moesten op slot, festivals werden afgelast, sportverenigingen, culturele uitgaansgelegenheden en kerken werden gesloten of, na protest, in ieder geval gedwongen hun bezoekersaantallen drastisch omlaag te brengen.

Figuur 2 laat zien dat er nauwelijks verschil is tussen de oversterfte in Zweden en Duitsland, ondanks het feit dat de Zweedse regering vrijwel geen lockdown-maatregelen nam. Dat feit is des te opvallender wanneer we de situatie in Zweden vergelijken met die in Italië, Spanje en Engeland,

waar wel degelijk zeer stringente maatregelen werden genomen; de oversterfte was in die landen aanzienlijk hoger. Net als in Nederland, en anders dan in Duitsland, hadden die landen echter te maken met een relatief beperkte ziekenhuiscapaciteit. Inderdaad blijkt uit onderzoek dat overheden die snel reageerden, beter in staat waren het aantal dodelijke slachtoffers te beperken (zie Figuur 3). De verspreiding van het virus werd daardoor voldoende vertraagd en het aantal patiënten met zware symptomen voldoende gespreid om ziekenhuizen in staat te stellen hen de nodige zorg te bieden. Hoe later men reageerde, hoe minder effect ook strenge lock-

Fig. 4: Toenemend risico op luchtweginfecties als Covid-19 door bovengemiddelde lichamelijke inspanning. Bron: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32139352/> (zie noot 13).

down-maatregelen hadden op het aantal doden; waarschijnlijk omdat het hoogtepunt in de verspreiding van het virus al voorbij was. En daarbij is nog geen rekening gehouden met eventuele negatieve effecten op lange termijn als gevolg van verminderde weerstand en depressies. Hiermee komen we op het tweede punt.

DE WERKING VAN HET IMMUUNSISTEEM

Van regeringswege is er niet of nauwelijks aandacht geweest voor goed onderhoud van het menselijk immuunsysteem met het oog op het tegengaan van complicaties bij besmetting met het virus. Alle kaarten werden gezet op de ontwikkeling van vaccins en massale vaccinatie van burgers.

Om het immuunsysteem alert en actief te houden, dient het regelmatig getriggerd te worden door aanvallen van bacteriën en virussen. Dat gebeurt normaal gesproken tijdens contact tussen mensen onderling en hun natuurlijke omgeving. Daarnaast zijn er factoren die een positieve invloed hebben op ons immuunsysteem, zoals rust en regelmaat, voldoende beweging, sociale contacten en zo min mogelijk stressfactoren. In het specifieke geval van het coronavirus, is daarnaast de aanwezigheid van voldoende vitamine D en zink in het lichaam belangrijk voor de weerstand.

Kortom: de combinatie van beperkte complicaties en het relatief lage sterftecijfer geeft aan dat het immuunsysteem van de meeste mensen vol-

doende robuust is om de virusaanval met succes te neutraliseren. Bepaalde groepen die van nature het risico lopen op een tekort aan vitamine D, zoals mensen met een getinte tot donkere huidskleur en zij die zich meer dan gemiddeld bezighouden met sportieve activiteiten, dienen gebruik te maken van voldoende voedingssupplementen. Dat dit niet iedereen binnen de betrokken groepen wordt begrepen, speelt een belangrijke rol bij de relatief hoge aantallen mensen van allochtone afkomst in ziekenhuizen. Doordat de hoeveelheid zonlicht op het noordelijk halfrond niet voldoende is voor de aanmaak van voldoende vitamine D bij mensen die afkomstig zijn van het zuidelijk halfrond of gebieden rond de evenaar, lopen zij extra risico op complicaties als gevolg van coronabesmetting. Daarnaast waren er opvallende verhalen over ogenschijnlijk fitte sporters die last hadden van complicaties. Iets dat niet hoeft te verbazen wanneer we ons realiseren dat het risico op luchtweginfecties, waaronder corona, toeneemt bij bovengemiddelde lichamelijke inspanning (zie Figuur 4).

Wereldwijde studies laten zien dat gebruik van vitamine D een positief effect heeft, niet alleen ter voorkoming van ernstige symptomen, maar ook bij de behandeling ervan. Daarnaast kunnen bij symptomen middelen als Ivermectine of Hydroxychloroquine door huisartsen worden voor-

geschreven dan wel bij ziekenhuisbehandeling toegediend, zo is uit wetenschappelijk onderzoek inmiddels genoegzaam gebleken. Echter, voorlichting over het optimaliseren van natuurlijk weerstandsvermogen via het gebruik van gezonde voeding en voedingssupplementen wordt van overheidswege niet gestimuleerd. En middelen die complicaties kunnen voorkómen staan, mede op advies van de WHO, nog altijd op de zwarte lijst. Artsen die deze middelen voorschrijven wordt bedreigd met boetes tot maximaal € 150.000.

Onze overheid heeft zich in een vroeg stadium volledig gefocust op de ontwikkeling van vaccins en massale vaccinatie van burgers. Hierbij gaat zij uit van de heersende gedachte dat een goed werkend vaccin de reactie van het immuunsysteem tegen het virus kan nabootsen, zonder de klachten die mogelijk gepaard gaan met een natuurlijke afweerreactie. Daarbij kan in veel gevallen een zekere mate van immuniteit worden bereikt. Dat bij de ontwikkeling van het vaccin bepaalde stappen die bij een zorgvuldig ontwikkelingsproces behoren, zijn overgeslagen, heeft echter niet geleid tot de benodigde voorzichtigheid bij de toediening ervan. Daarbij komt het feit dat een natuurlijk-actieve weerstand als gevolg van het doormaken van besmetting tot een veel robuustere vorm van immuniteit leidt, zoals ook nu weer blijkt uit onderzoek van de Universiteit van Tel Aviv na vergelijking met groepen die zich hebben laten vaccineren tegen het coronavirus.

De zaken die daarnaast de natuurlijke weerstand doorgaans stimuleren, zoals mentale rust, een zekere mate van lichamelijke beweging, culturele activiteiten en sociale contacten in het algemeen, werden door lockdownmaatregelen lange tijd drastisch beperkt. Daar komt nog bij dat de overheid corona, in weerwil van de lagere

sterftecijfers dan verwacht, bleef *framen* als een pandemie. Dit veroorzaakt onnodig veel stress, wat de natuurlijke weerstand van mensen vermindert. En dan is er nog de extra gezondheidsschade door stress-gerelateerde aandoeningen zoals hart- en vaatziekten, uit- en afstel van potentieel levensreddende operaties bij kanker, een schrikbarende toename van aantallen drugs- en alcoholverslaafden, eenzaamheid en depressies bij zowel ouderen als jongeren, en economische achteruitgang voor met name de allerarmsten in de wereld. Het CBS rapporteerde dat op dit moment in alle leeftijdsgroepen, niet het minst ook onder jongeren, sprake is van een stijging van depressieve klachten. Onthutsend, dat zeker, maar ook weer niet heel verrassend. En daarmee zijn we bij ons derde kritiekpunt.

HET BELANG VAN DE SAMENLEVING

De overheid heeft de sterke neiging voorbij te gaan aan de manier waarop mensen het samenleven waarderen. Mensen geven doorgaans de voorkeur aan sociale contacten boven een kluisenaarsbestaan. Wetenschappelijk onderzoek en onze alledaagse ervaring leert ons dat de gezondheid van mensen achteruitgaat wanneer zij gedwongen worden zich af te zonderen en geen bezoek mogen ontvangen.

Tegenover de maatschappelijke schade die een verbod op sociale contacten aanricht, staat de positieve impact van diezelfde contacten op ons immuunsysteem. Vanuit de gedachte dat mensen van nature sociale wezens zijn, maakt het verschil of we besmet raken door het virus in isolatie, dan wanneer we de besmette periode in regelmatig gezelschap van onze naasten doormaken. Ook al lukte het door middel van lockdown-maatregelen om de verspreiding van het virus met enkele dagen tot weken te vertragen,

Nabijheid, aanraking en een liefdevolle glimlach maken een wereld van verschil, niet alleen van zorgprofessionals, maar juist ook van naaste familie

ze hinderden burgers en professionals ook om hun verantwoordelijkheden na te komen.

- *Huisartsen en medisch specialisten* kregen geen toestemming om medicatie en behandelingen voor te schrijven die op basis van hun inzichten en ervaringen een belangrijke rol hadden kunnen spelen bij het tegengaan van ernstige symptomen en voorkomen van ziekenhuisopname na besmetting met het coronavirus.
- *Gezinnen* werden onnodig beperkt in hun bewegingsvrijheid doordat kinderen niet naar school mochten, terwijl ouders gedwongen werden thuis te zijn, hetzij door thuiswerk, hetzij doordat het bedrijf waarvoor zij werkten op slot of zelfs failliet ging. En dat terwijl schoolgaan en gewoon naar het werk kunnen een positieve impact hebben op het weerstandsvermogen tegen het virus.
- *Kwetsbare ouderen* in verzorgingstehuizen werden geïsoleerd van hun (klein)kinderen en

naasten, ook als dat tegen hun eigen uitdrukkelijke wens was. Met verlies aan levensvreugde tot gevolg, regelmatig gepaard aan versnelde achteruitgang van de gezondheid en naderende dood, zonder de mogelijkheid om fatsoenlijk afscheid te nemen van dierbaren.

- *Samenkomsten in familieverband* waren dusdanig beperkt dat ook daarbij van ondersteuning in tijden van verlies niet of nauwelijks sprake kon zijn. Hetzelfde gold voor meer vreugdevolle vieringen van verjaardagen, trouwdagen en jubilea. Op dat alles rustte een taboe vanuit de gedachte dat mensen via het virus en de mogelijkheid op besmetting elkaars vijanden zijn.
- *Werkgelegenheid* ging verloren doordat bedrijven dicht moesten en personeel ontslaan. Veel ondernemers gingen door gebrek aan perspectief of financiële middelen ook daadwerkelijk failliet. Dit heeft geleid tot aanzienlijke

schade, die weliswaar deels is gecompenseerd door steunregelingen van overheidswege, maar voor velen geen oplossing bood. Los van de impact daarvan op het persoonlijk leven van betrokkenen, is er ook sprake van aanzienlijke economische schade.

- *Sportcentra en culturele instellingen* moesten op slot, terwijl hun bijdrage aan de activiteiten en beleving van zin met het oog op versterking van de weerbaarheid van mensen tegen complicaties na besmetting juist van groot belang was. Omgekeerd ligt het meer voor de hand dat het sluiten van deze instellingen het risico op complicaties bij bepaalde groepen heeft vergroot.
- *Kerken* moesten volgens velen eveneens hun deuren sluiten, aangezien voor hen kennelijk onduidelijk was wat kerkdiensten voor meerwaarde hadden vergeleken met sportieve en

culturele activiteiten. Met een beroep op grondwettelijke rechten kon worden voorkomen dat kerken ook daadwerkelijk op slot gingen. Maar duidelijk is dat dit grondrecht gehandhaafd dient te blijven: het gaat hier om een wezenlijke activiteit, die voor velen van levensbelang is. Discussie was er intern echter wel over de toegevoegde waarde van fysieke samenkomsten, en de mate waarin in die fysieke samenkomsten de regels die van overheidswege waren uitgevaardigd – handen wassen, mondkapjes op, niet zingen, anderhalve meter afstand en maximale bezoekersaantallen – gerespecteerd dienden te worden.

Intussen was er weinig discussie over bezoek van mensen aan super- en bouwmarkten. Kennelijk werd er door de overheid voetstoots van uitgegaan dat wij mensen in essentie louter ma-

Samenzang in de Urker Bethelkerk. Beeld: Reformatorisch Dagblad, Henk Visscher.

terialistische wezens zijn die, als ze in hun eigen thuis hun zaakjes voor elkaar hebben, wel tevreden zijn. Alsof mensen daarnaast niet ook sociale, culturele en geestelijke wezens zouden zijn. En dat leidt tot mijn vierde kritische kanttekening bij de aanpak van het coronavirus.

EN: GELOOF IN GOD

Door te focussen op het tegengaan van verspreiding van het virus en vooral te vertrouwen op vaccins, is de overheid voorbijgegaan aan het geloofsvertrouwen dat mensen kunnen hebben in de God die de oorsprong is van alle leven hier op aarde, mensen geschapen heeft met een immuunsysteem, de natuurlijke en medische middelen gegeven heeft om dat te ondersteunen op een manier die meer weerstand tegen het coronavirus opbouwt dan de beschikbare vaccins tot nu toe. Dat is ook de reden dat gelovige Urkers konden antwoorden op de vraag waarom zij vaccinaties niet nodig vonden: *Wij vertrouwen op de Heere en op vis... We eten hier veel vis!*

Vertrouwen op God en je levenslot in Zijn handen kunnen leggen, geeft rust in plaats van de angst voor besmetting die onnodig werd aangewakkerd. Daarnaast hebben we uiteraard de plicht om goed voor onszelf en onze naasten te zorgen. Het eten van veel vis, en gezond eten in

het algemeen, is daarbij van groot belang. Voor de media gold Urk echter als 'coronabrandhaard'. Gemeten naar het aantal besmettingen op een bepaald moment was dat inderdaad het geval. Maar het aantal ziekenhuisopnames was zeer laag, alsook het aantal Urkers dat overleed aan corona.

Alle reden dus om 's zondags tweemaal naar de kerk te gaan, ook om te zingen, zo luidt de redenering. Niet alleen maar omdat dit goed is voor je immuunsysteem, maar voor alles omdat het hier gaat om een roeping van Godswege. 'In het zingen belijden wij schuld, beleven wij onze afhankelijkheid en zingen wij Gods lof.'

Vanuit het christelijk-sociaal denken is daar alles voor te zeggen. Niet de staat, maar God in Christus is de alfa en omega van onze wereld- en levensbeschouwing. En burgers zijn daarin niet primair geroepen de orders te volgen van een overheid die zich laat inspireren door een seculiere mensbeschouwing, maar gaan uit van hun eigen geloofsovertuiging en daarop gebaseerd besef van persoonlijke verantwoordelijkheid. En wijzen ook de feiten in toenemende mate in de richting van de conclusie dat een christelijk-sociale benadering van de werkelijkheid te verkiezen valt boven die van de moderne Leviathan?

NOTEN

- 1 Dit artikel is een bewerking en vertaling van een lezing voor de Wilberforce-conferentie Individual Liberties, Collective Responsibilities in Times of Covid-19 op 3 september 2021 in Tirana, Albanië. Ik heb bij het schrijven van deze lezing veel gehad aan literatuursuggesties en commentaar van mijn broer Otto van de Breevaart MSc, als zorgonderzoeker werkzaam bij het Maasstad Ziekenhuis in Rotterdam.
- 2 Hugo de Jonge: "Corona-app wordt niet verplicht" (video) (gids.tv).
- 3 Zijn commentaren op de aanpak van het Coronavirus is in het Nederlands vertaald door Henk-Jan Prostan onder de titel Giorgio Agamben, Waar zijn wij? De epidemie als politiek (Groningen 2020); zie voor aangehaalde gedachte met name pp. 24, 29; mijn eigen formulering deels geïnspireerd op Agamben's interpretatie van Thomas Hobbes' Leviathan in *Statis. Civil War as a Political Paradigm* (Stanford 2015).
- 4 Zie Slavoj Žižek, *Pandemic! How Covid-19 shakes the world* (Cambridge 2020), in het Nederlands vertaald als *Pandemie. Hoe Corona de wereld verandert* (Amsterdam 2020).
- 5 Passage uit zijn toespraak voor het eerste Christelijk Sociaal Congres, *Proces-Verbaal* (Amsterdam 1892), p. 53.

De kroon op het werk

Over zorgkwaliteit in corona-tijd

mevr. prof. dr. B.M. Buurman

D.V. * november 2021

NBC Congrescentrum te Nieuwegein

*De exacte datum wordt via de website bekendgemaakt.

Meld u aan op wi.sgp.nl/guidolezing.

Guido de Brès-Stichting
Wetenschappelijk Instituut SGP

- 6 Zie voor een recent pleidooi voor terugkeer naar het christelijk-sociale concept van de soevereiniteit in eigen kring Charles Glenn, 'Rediscovering Sphere Sovereignty in the Age of Trump,' in The Center for Public Justice, 27 april 2017, https://www.cpjjustice.org/public/page/content/2017_kuyper_lecture_remarks.
- 7 Zie voor Agamben's analyse Waar zijn wij?, pp. 53-56, 58. Voor de sociaal-christelijke opvatting, zie de bekende rede van Abraham Kuyper onder de titel Souvereiniteit in eigen kring (Amsterdam 1880) en, breder uitgewerkt, Herman Dooyeweerd, De Wijsbegeerte der Wetsidee I-III (Amsterdam 1935-1936).
- 8 John P.A. Ioannidis, 'Reconciling estimates of global spread and infection fatality rates of Covid-19: An overview of systematic evaluations,' in European Journal of Clinical Investigation, 51(5), 2021, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33768536/>.
- 9 Kevin Escandón et al., 'Covid-19 false dichotomies and a comprehensive review of the evidence regarding public health, Covid-19 symptomatology, Sars-Cov-2 transmission, mask wearing, and reinfection,' BMC Infectious Diseases 21(1), 2021, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33768536/>; Michaëla Schippers, 'For the Greater Good? The devastating ripple effects of the lockdown measures,' Frontiers in Psychology 11, 2021, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3612622.
- 10 Gil Loewenthal et al., 'Covid-19 pandemic-related lockdown: response time is more important than its strictness,' in EMBO Molecular Medicine 12(11), 2020, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33073919/>.
- 11 Rabail Chaudhury et al., 'A country level analysis measuring the impact of government actions, country preparedness and socioeconomic factors on Covid-19 mortality and related health outcomes,' in The Lancet 25, 2020, [https://www.thelancet.com/journals/eleclnm/article/PIIS2589-5370\(20\)30208-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/eleclnm/article/PIIS2589-5370(20)30208-X/fulltext); Quentin de Larochelambert et al., 'Covid-19 mortality: A matter of vulnerability among nations facing limited margins of adaptation,' in Frontiers in Public Health 8, 2020, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpubh.2020.604339/pdf>; Eran Bendavid et al., 'Assessing mandatory stay-at-home and business closure effects on the spread of Covid-19,' in European Journal of Clinical Investigation 51(4), 2021, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/eci.13484>.
- 12 Zie The Lancet Diabetes & Endocrinology 9(2), 2021, [https://www.thelancet.com/journals/landia/article/PIIS2213-8587\(21\)00003-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/landia/article/PIIS2213-8587(21)00003-6/fulltext).
- 13 Andre Moreira et al., 'Does exercise increase the risk of upper respiratory tract infections?' in British Medical Bulletin 90, 2009, pp. 111-131; Richard J. Simpson et al., 'Can exercise affect immune function to increase susceptibility to infection?' in Exercise Immunology Review 26, 2020, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32139352/>.
- 14 Per 13 september 2021 ging het om conclusies gebaseerd op 106 wetenschappelijke studies wereldwijd naar de effecten bij behandeling in ziekenhuizen. Bij vroege behandeling met vitamine D was sprake van een toe te schrijven gemiddelde verbetering in de gezondheidssituatie van 80%, bij latere behandeling was dat nog maar een percentage van nog altijd 55%. In die latere fase leek een enkeling van de in totaal ruim 82.000 patiënten negatief te reageren op gebruik van extra vitamine D. Zie voor een regelmatige update van onderzoeksresultaten <https://c19vitamind.com/>.
- 15 Per 13 september 2021 ging het om conclusies gebaseerd op 116 wetenschappelijke studies, waaronder 63 op basis van zogenaamde controlled trials. Van die studies bleek bij toepassing van Ivermectine op recept bij de huisarts een gemiddelde afname van de symptomen met 85%, ruim voldoende om in vrijwel alle gevallen ziekenhuisopname te voorkomen. Wanneer pas met Ivermectine werd gestart na ziekenhuisopname, volgde een verbetering van de gezondheidssituatie van gemiddeld 70%, terwijl bij behandeling in latere stadia nog steeds gemiddeld 40% gezondheidswinst werd behaald. Alleen in die latere fase leek een enkeling van de in totaal 26.000 patiënten negatief te reageren op gebruik van Ivermectine. Zie voor een regelmatige update <https://c19ivermectin.com/>.
- 16 Per 13 september 2021 ging het om conclusies uit 348 wetenschappelijke studies, waaronder 283 op basis van controlled trials. Bij vroege ziekenhuisbehandeling was sprake van een verbetering in de gezondheidssituatie van gemiddeld 65%, in latere fasen van behandeling in het ziekenhuis was die winst nog slechts 20%. In die latere fasen was ook relatief vaak sprake van negatieve bijeffecten. Zie voor een regelmatige update <https://c19hqc.com/>. Overigens kunnen de negatieve bijeffecten mogelijk verklaard worden door een bevolkingsgroep die in ieder geval in de VS vaak in het ziekenhuis belandt, de Hispanics, dat ervoor zorgt dat zij negatief reageren op chloroquine; zie Karina Rei & Sucharit Bhakdi, Corona, vals alarm? Feiten, cijfers en achtergronden (Groningen 2020), p. 32.
- 17 <https://www.igj.nl/actueel/nieuws/2021/03/25/boete-voor-artsen-die-hydroxychloroquine-of-ivermectine-voorschrijven-tegen-corona>.
- 18 Sivan Gazit et al., 'Comparing Sars-Cov-2 natural immunity to vaccine-induced immunity: reinfections versus breakthrough infections,' 2021, <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2021.08.24.21262415v1>.
- 19 Michaëla Schippers, 'For the Greater Good? The devastating ripple effects of the lockdown measures,' Frontiers in Psychology 11, 2021, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3612622; Wei & Bakhti, Corona, vals alarm?, pp. 59-69. Zie ook resultaten van CBS-studie in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken waarnaar verwezen werd in <https://www.blckbx.tv/videos/overheid-offert-520000-levensjaren>.
- 20 Zie <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/35/mentale-gezondheid-in-eerste-helft-2021-op-dieptepunt>.
- 21 Trouw, 22 november 2020, <https://www.trouw.nl/binnenland/coronabrandhaard-urk-vertrouwt-op-de-heere-en-op-vis-vaccineren-stuit-op-bezwaar--b67495e4/>; zie ook: <https://www.pzc.nl/binnenland/onderzoek-naar-groepsimmunitet-op-urk-na-enorme-afname-aantal-coronabesmettingen-a692af07/>.
- 22 <https://www.rd.nl/artikel/857908-weerwoord-niet-zingen-is-ook-gevaarlijk>.

Het vertrouwen van burgers in de overheid hangt samen met het vertrouwen van diezelfde overheid in haar burgers. Vertrouwen vereist wederkerigheid, vrijheid en verantwoordelijkheid. Van een vertrouwenscrisis in de overheid is onder jongeren geen sprake, maar dat spreekt niet vanzelf. De jeugd verwacht politieke leiders die geen verstikkende regels opleggen, maar vertrouwen geven en hun beloften nakomen. Vertrouwen vormt immers een onontbeerlijk maatschappelijk kapitaal dat te voet komt en te paard gaat.

Gerard van Rijswijk, voorzitter commissie politiek SGP-jongeren

Vertrouwen heeft de toekomst

In de zomer van 1991 raakte de burger het kwijt. In de decennia die daarop volgden hebben zowel burger als politicus er onophoudelijk naar gezocht, maar tot op de dag van vandaag heeft de burger het nog niet terug. 'Het kwartje van Kok'. Deze – naar het leek – tijdelijke accijnsverhoging op de brandstofprijzen door het kabinet Lubbers-III is in de afgelopen decennia op bijna mythische wijze symbool komen te staan voor een overheid die gedane beloftes niet nakomt. Ook in de actuele discussies over 'de betrouwbare overheid' duikt dit kwartje met enige regelmaat op, en zet het nog steeds dezelfde vragen

op de agenda. Wat is een betrouwbare overheid? Wat mogen burgers en overheid van elkaar verwachten? En bestaat er zoiets als een 'vertrouwenscrisis'?

Deze vragen leveren niet voor iedereen dezelfde antwoorden op. Verschillende demografische groepen hebben verschillende behoeftes. Dit artikel beziet het vraagstuk van een 'betrouwbare overheid' vanuit het perspectief van jongeren (15-25 jaar). Hoe staat het met hun vertrouwen in de overheid? En hoe zien de SGP-jongeren een betrouwbare overheid voor zich?

‘BETROUWBAARHEID’ EN ‘VERTROUWEN’

In het debat rondom een betrouwbare overheid zijn tal van definities te vinden van het begrip ‘de overheid’. Sommige onderzoekers hanteren een zeer brede benadering, en bedoelen met de term: ieder openbaar lichaam waaraan krachtens de Nederlandse wet gezag is toegekend.¹ In deze definitie behoort een RDW-erkende autogarage die een APK uitvoert in zekere zin óók bij de overheid. Anderen gebruiken een smallere definitie, en richten zich hoofdzakelijk op het complex van instellingen dat het hoogste gezag uitoefent over een op een bepaald gebied gevestigde bevolking.²

Dit artikel gaat uit van deze smalle definitie van overheid en zal zich daarmee vooral richten op de betrouwbaarheid van de nationale wetgevende en uitvoerende macht. Ook het begrip ‘betrouwbaar’ verdient nadere uitwerking. Het is sterk verwant met het begrip ‘vertrouwen’. In zekere zin vloeien ze zelfs uit elkaar voort. Vertrouwen is namelijk iets relationeels dat we ín iets of iemand hebben. Betrouwbaarheid is vervolgens de eigenschap die wordt toegekend aan diegene die of datgene wat vertrouwd wordt.³ In de context van de overheid functioneren de begrippen concreet als volgt. De overheid moet het vertrouwen van de burger voor zich winnen om vervolgens door de burger als ‘betrouwbaar’ gezien te worden. Andersom geldt vervolgens dat de burger pas als ‘betrouwbaar’ gezien kan worden als ze het vertrouwen van de overheid geniet.

STRUCTUREEL OF TIJDELIJK

Als we het vertrouwen in de overheid onder jongeren cijfermatig willen schetsen, moeten we allereerst onderscheid maken tussen ‘structureel vertrouwen’ en ‘tijdelijk vertrouwen’. Het is namelijk bekend dat ingrijpende politieke gebeurtenissen vaak direct een schommeling ver-

oorzaken in het vertrouwen van jongeren in de overheid. Het Kennisplatform Integratie & Samenleving toont in haar publicatie *Vertrouwen van jongeren in instituties* bijvoorbeeld aan dat het aantreden van een nieuw kabinet vaak zorgt voor een directe ervaring van het vertrouwen.⁴ Tegelijkertijd hebben deze individuele gebeurtenissen weinig invloed op het structurele vertrouwen van jongeren in de overheid. Sinds 2008 schommelt het vertrouwen in de overheid tussen de 40 en 60%, terwijl ons democratisch staatsbestel het vertrouwen van zo’n 80% van de jongeren heeft.⁵ Als we dit vertrouwen verder uitsplitsen, zien we dat de Tweede Kamer bij zo’n 40% van de jongeren op vertrouwen kan rekenen, terwijl ‘de regering’ kan rekenen op bijna 50% van het vertrouwen.⁶

Voor de Europese Unie zijn de cijfers minder eenduidig. De meeste onderzoeken laten zien dat zo’n 30-40% van de jongeren aangeeft fiducia in de EU te hebben, maar een niet gering aantal onderzoeken geven aan dat het vertrouwen in de EU even groot is als in de nationale instituties.⁷

Als we deze cijfers in perspectief plaatsen vallen twee zaken op. Allereerst vallen deze cijfers bij jongeren hoger uit dan bij mensen van middelbare en hogere leeftijd.⁸ Daarnaast blijkt, als we de cijfers internationaal vergelijken, dat de Nederlandse jongeren relatief veel vertrouwen hebben in de overheid ten opzichte van andere Europese landen.⁹ Kortom, op basis van de algemene trend kunnen we niet zomaar spreken van een zogenaamde vertrouwenscrisis of –breuk onder jongeren.

GEEN BREUK MAAR KLOOF

Tegelijkertijd zeggen generieke cijfers niet alles en zijn er uit gedetailleerder onderzoek wel degelijk een aantal zorgelijke ontwikkelingen aan te wijzen. Onder jongeren springen twee ont-

wikkelingen direct in het oog. Allereerst blijkt uit de academische literatuur dat het vertrouwen van jongeren in individuele politici het laatste decennium langzaam maar zeker aan het dalen is. Vooral het niet nakomen van grote verkiezingsbeloften heeft onder jongeren geleid tot een stijging van het politieke cynisme.¹⁰ Terecht geeft de politicoloog Van de Worp aan dat door deze ontwikkeling eerder het gevaar van een legitimiteitscrisis dan van een vertrouwenscrisis op de loer ligt.¹¹

Daarnaast verhullen de generieke cijfers de forse kloof tussen het vertrouwen in de overheid bij praktisch geschoolde jongeren en theoretisch geschoolde jongeren. De tweede groep heeft in veel gevallen tot wel 35% meer vertrouwen in de overheid dan de eerste groep. Deze tweedeling blijft nergens in de levensloop meer overbrugd te worden.¹²

Als we de bovengenoemde feiten en cijfers samenvatten kunnen we stellen dat er in algemeen opzicht geen sprake is van een vertrouwenscrisis onder jongeren. Tegelijkertijd vormen een aantal specifieke ontwikkelingen wel voldoende reden tot zorg én dagen ze de overheid uit om zich in te spannen om het vertrouwen onder jongeren te (her)winnen.

WOORD HOUDEN

Nu rijst de vraag hoe de overheid praktisch kan werken aan het vergroten van dit vertrouwen onder jongeren. Zonder uitpuittend te zijn willen wij twee handreikingen doen.

Allereerst moet een overheid realistisch – en daarmee gematigd – zijn. Maar al te vaak zien we tegenwoordig een overheid die grote beloftes doet aan de burger, terwijl al snel duidelijk wordt dat deze beloftes niet na te komen zijn. Zeker in verkiezingsperiodes blijkt vaak dat de harde beloftes van de campagnetijd de dag ná de verkiezingen veranderd zijn in 'goede voor-

nemens'. Een aantal concrete voorbeelden kunnen dit verhelderen. In 2012 beloofde VVD-lijsttrekker Rutte dat de hypotheekrenteaftrek gehandhaafd zou blijven en dat er geen nieuw Nederlands geld meer naar Griekenland zou gaan. Kort na de verkiezingen werden beide beloftes gebroken.

En in 2010 verbrak PVV-voorman Wilders al direct na het sluiten van de stembus zijn belofte dat de verhoging van de AOW-leeftijd naar 67 een breukpunt zou worden in de formatieonderhandelingen.

Toegespitst op jongeren zijn er eveneens voorbeelden te noemen van gedane beloftes die niet nagekomen zijn. Zo zou de studieschuld niet meewegen bij het afsluiten van een hypotheek, terwijl dit in de praktijk vaak wél het geval bleek. In april 2021 gingen, geheel tegen de belofte in, de eerste stemmen al op om de studieschuld toch op te nemen in het BKR-register. Is het dan verwonderlijk dat er bij jongeren wantrouwen richting de overheid ontstaat?

Wil de overheid écht bouwen aan vertrouwen dan moeten we terug naar een eerlijke en realistische overheid die haar beloftes waarmaakt. Dat vereist van politici en bestuurders een andere houding, gekenmerkt door de woorden van Jezus uit Mattheüs 5: "Maar laat zijn uw woord ja, ja; neen, neen; wat boven deze is, dat is uit den boze."

VERTROUWEN GEVEN IS VERTROUWEN KRIJGEN

Ten tweede zal het vertrouwen in de overheid alleen groeien als de overheid jongeren vrijheid en verantwoordelijkheid geeft. Het vertrouwen van de jonge generatie richting de overheid is immers nooit te winnen via de dwingende letter van wet- en regelgeving. Vertrouwen vereist daarom de vrijheid om het te beschamen dan wel te bevorderen. Vanzelfsprekend spreken we

Bestuur SGP- jongeren in de Tweede Kamer

hier niet over 'absolute vrijheid', waardoor de burger het leven naar eigen goeddunken indeelt. De overheid dient deze vrijheid te normeren op basis van datgene wat God ons in Zijn Woord geopenbaard heeft. Deze genormeerde vrijheid kan echter alleen op een gezonde en duurzame wijze functioneren als de overheid er ook verantwoordelijkheid aan verbindt. Het kan immers niet zo zijn dat we ons voor onze 'rechten' beroepen op onze vrijheid, terwijl we voor onze 'plichten' kijken naar de overheid. Concreet betekent dit dat de overheid sommige verantwoordelijkheden dus terug zal moeten geven aan de (jonge) burger, zoals bijvoorbeeld gebeurde met de invoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) in 2015.

Dit bieden van vrijheid en overhevelen van verantwoordelijkheid vereist echter ook een mentaliteitsverandering van de burger op tenminste twee manieren. Allereerst betekent meer particuliere verantwoordelijkheid in de praktijk dat burgers, vanuit de christelijke barmhartigheid, primair voor elkaar moeten gaan zorgen. Pas als

dat niet meer gaat komt de overheid in zicht. Artikel 26 van het SGP-beginselprogramma vat deze mentaliteit kernachtig samen waar zij stelt dat de overheid slechts 'in het uiterste geval' rechtstreeks hulp dient te verlenen.

Daarnaast ligt er nóg een taak voor burger. Vertrouwen, vrijheid en verantwoordelijkheid rusten immers altijd op het fundament van 'wederkerigheid'. Alleen als de overheid erop kan rekenen dat ook de burger haar vrijheid op een juiste manier invult, binnen de gestelde normen, kan de overheid de burger het vertrouwen geven. Een betrouwbare overheid ontstaat uiteindelijk dus pas bij betrouwbare burgers.

Samenvattend stellen we dus dat de balans tussen vertrouwen, vrijheid en verantwoordelijkheid zal moeten worden hersteld. De overheid zal de burger het vertrouwen moeten geven om meer vrijheid en verantwoordelijk te dragen. Vanuit deze nieuwe verhouding ontstaat als het goed is de wederkerigheid, waarmee het vertrouwen vanuit de burger richting de overheid zal opbloeien.

OP ZOEK NAAR BALANS

Op basis van de cijfers kunnen we moeilijk spreken van een grote vertrouwenscrisis. Er zijn echter wel zorgelijke ontwikkelingen te zien die het politieke vertrouwen onder jongeren aantasten. Zo is de geloofwaardigheid van individuele politici is tanende, en blijkt er een vertrouwenskloof te bestaan tussen praktisch- en theoretisch geschoolde mensen.

Wil de overheid kunnen blijven rekenen op het vertrouwen van jongeren, dan moeten er tenminste een tweetal stappen genomen te worden. Allereerst pleit SGP-jongeren voor een overheid die geen overspannen verwachtingen schept. Immers, een overheid die gedane beloftes niet kan waarmaken, schept de randvoorwaarden voor institutioneel wantrouwen.

Daarnaast vindt SGP-jongeren het van belang dat de verhouding tussen vrijheid en verantwoordelijkheid wordt hersteld. Alleen bij een begrensde vrijheid en helder omschreven verantwoordelijkheden voor zowel overheid als burger,

ontstaat er ruimte voor vertrouwen. Alleen met die juiste balans kan Nederland op weg naar ‘een nieuw sociaal contract’.

GEBEDSVERTROUWEN

Begrippen als ‘vertrouwen’ en ‘betrouwbaarheid’ zijn sinds Genesis 3 geen vruchten meer van menselijke inspanning. Telkens weer blijkt horizontaal én verticaal vertrouwen een genadegift van God. Helaas is deze goede gave bij ons mensen maar al te vaak in verkeerde handen.

Op weg naar een betrouwbare overheid kunnen onze plannen dan ook ten diepste alleen maar slagen als ze rusten op het fundament van het gebed. Gebed vóór de overheid, maar wat een zegen als het ook mag gelden: gebed dóór de overheid. Daarbij komt dat boven al het geschrevene de woorden uit psalm 118 blijven staan: ‘Het is beter tot den HEERE toevlucht te nemen, dan op den mens te vertrouwen. Het is beter tot den HEERE toevlucht te nemen, dan op prinsen te vertrouwen.’

NOTEN

- 1 Deze definitie vindt haar grondslag in artikel 2 van het Burgerlijk Wetboek.
- 2 Deze definitie vindt haar grondslag in het staatsrecht en wordt bijvoorbeeld gehanteerd in de publicatie; ‘Dienstbaar tot gerechtigheid’ (Houten 1993).
- 3 Drs. J.A. Schippers (red.) Bouwen aan vertrouwen (Apeldoorn 2014), 21.
- 4 Maaïke van Kapel, Sahar Noor en Jolijn Broekhuizen, Vertrouwen van jongeren in instituties, 31.
- 5 Maaïke van Kapel, Sahar Noor en Jolijn Broekhuizen, Vertrouwen van jongeren in instituties, 31-34.
- 6 Ibidem
- 7 Voor gedetailleerdere uitwerking van deze cijfers zie: Vertrouwen op de kaart (CBS, Mei 2018) en: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/13/4-op-de-10-jongeren-geïnteresseerd-in-politiek>
- 8 Vertrouwen op de kaart (CBS, Mei 2018).
- 9 Voor gedetailleerde cijfers zie: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/80518ned/table?ts=1630405823646>
- 10 Maaïke van Kapel, Sahar Noor en Jolijn Broekhuizen, Vertrouwen van jongeren in instituties, 31-34.
- 11 Drs. J.A. Schippers (red.) Bouwen aan vertrouwen (Apeldoorn 2014), 20.
- 12 Vertrouwen op de kaart (CBS, Mei 2018).

De Europese samenwerking was ooit bedacht om landen te dienen. Maar de EU ontpopt zich van dienaar tot dwingeland: de Europese Commissie probeert landen bij te sturen met haar groen-linkse en eurofiele agenda. Brussel opereert daarbij helaas soms oneerlijk, onbenaderbaar en onbetrouwbaar. Een doodlopende weg, want burgers en landen dreigen af te haken. Het is nog niet te laat: de EU moet terug op het rechte pad. De betrouwbaarheid van Brussel kan en moet beter.

Bert-Jan Ruissen, lid Europees Parlement voor de SGP

Betrouwbaarheid van 'Brussel' moet beter

EUROPESE MACHTSHONGER

Het was een mooie belofte. De regeldruk uit de EU zou niet langer toenemen. Voor elke nieuwe regel zou een andere vervallen, beloofde voorzitter Ursula von der Leyen van de Europese Commissie in 2019¹

Het was één van de zes topprioriteiten van haar Commissie. Een zucht van verlichting onder bedrijven die kreunen onder de EU-voorwaarden en vereisten.

Maar twee jaar later lijkt de belofte verdwenen als sneeuw voor de zon. EU-commissaris Frans Timmermans presenteerde in juli 12.000 pagina's aan klimaatvoorstellen² Deze bevatten tien-

tallen voorstellen zoals een nieuwe belasting op import van producten van vervuilende fabrieken van buiten de EU. Een enorme stijging van de administratieve lastendruk ligt in het verschiet. Geen woord meer over het schrappen van andere regels. Uit de antwoorden die we krijgen op onze vragen, moeten we helaas afleiden dat de prioriteit toch een beetje anders gezien moet worden.

Dit is zomaar een voorbeeld van een situatie waar Brussel zich helaas geen betrouwbare partner toont. Een overheid moet betrouwbaar zijn. Dat geldt voor informatie en voor dienstver-

lening. Als belastingbetaler mag u erop rekenen dat de overheid iedereen gelijk behandelt en afspraken nakomt.

De EU is hierin niet anders dan de gemeente, de provincie of de rijksoverheid. De gemeente komt stevast vuilnisophalen en geeft u uw paspoort als u die aanvraagt. Het zijn vanzelfsprekende dingen. De overheid is v n iedereen en vóór iedereen. Die moet open, eerlijk en dienend zijn.

De Europese Commissie is bedoeld als zo'n dienstbare organisatie voor de lidstaten. In de Commissie-gebouwen werken tienduizenden relatief anonieme ambtenaren aan "coördinerende, uitvoerende en beheerstaken", zoals artikel 17 van het EU-Verdrag omschrijft. De EU-commissarissen worden "op grond van hun algemene bekwaamheid en Europese inzet gekozen". Zij moeten toezien op de naleving van het EU-verdrag en de maatregelen van de EU-landen en het Europees Parlement.

Aanvankelijk was dat werk van de Europese Commissie vrij technisch: als bijvoorbeeld rundvlees onder een bepaalde marktprijs kwam, volgde een voorstel om de prijs te herstellen: subsidie voor opslag of export van rundvlees.

De EU-commissarissen deden vooral voorstellen waar consensus over was bij iedere lidstaat.

De grootste gemene deler van de lidstaten werd het EU-beleid, gebaseerd op de christelijke waarde van solidariteit om elkaar de helpende hand te reiken. Een lidstaat schofferen was '*not done*'. Voorzichtigheidshalve werden veel afspraken genoemd naar de stad waar het akkoord werd bereikt - niet naar het doel. Met verhullende namen als 'Dublin-verordening' of 'Schengenzone' kon ieder land de afspraak thuis anders uitleggen.

VAN CONSENSUS NAAR CONFRONTATIE

Maar het moest allemaal anders, vond Jean-Claude Juncker in 2014 bij zijn aantreden als voorzitter van de Europese Commissie. Om de kloof tussen EU en burger te slechten, wilde hij nadrukkelijk dat de Europese Commissie politieker ging optreden. De neutraal-technische werkwijze schudde hij af.³ Aangezien hij als eerste 'Spitzenkandidaat' was gekozen bij de verkiezingen van het Europees Parlement en goedkeuring van de EU-landen, meende hij mandaat te hebben voor een politieker optreden. Commissarissen werden niet meer gekozen op hun vakbekwaamheid, maar op politieke kleur. Juncker was als voorzitter een prominente christendemocraat, dus de eerste vicevoorzitter moest een prominente sociaaldemocraat worden: Frans Timmermans. Als sociaaldemocratische commissaris ging Timmermans een politieke confrontatie aan met rechts-nationalistische regeringen zoals in Polen en Hongarije. Hij begon een beleid van rechtszaken en dreigde met uitsluiting.

De werkwijze zette zich door: in het Europees Parlement sloten de pro-Europese fracties de eurokritische fracties zoals de EFDD van de Brit Nigel Farage uit van functies.⁴ Zelfs mijn eigen gematigde ECR Fractie werd in 2019 aanvankelijk nog buiten de deur gehouden bij een conferentie over de toekomst van de EU.

Helaas ging de nieuwe Europese Commissie van Ursula von der Leyen in 2019 op hetzelfde politieke pad verder. Ze ging nog een stapje verder: ze beloofde een geopolitieke rol. En als een van haar commissarissen een plan ging presenteren voor de pers, stuurde zij kort ervoor een video uit alsof het haar besluit was: zo probeerde ze nog de show te stelen van haar eigen commissarissen. Von der Leyen dringt met haar Commissie een groene en eurofiel visie op. U herinnert

zich bijvoorbeeld wellicht hoe premier Mark Rutte vorig jaar onder grote druk door de knieën ging voor het herstelfonds: 750 miljard euro aan giften en leningen voor vooral Zuid- en Oost-Europese landen.

Van consensus naar confrontatie: het is zeer de vraag of dit een nuttige omslag is gebleken. Vooralsnog lijken de spanningen alleen maar te escaleren, tot wederzijdse frustratie. De kloof tussen burgers en EU is er niet kleiner op geworden. Integendeel.

Een uitvoerende organisatie die politiek gaat spelen, kan lidstaten en burgers van zich vervreemden. En dat zien we helaas gebeuren in praktijk: het politieke gekonkel in Brussel ondermijnt de idee van een betrouwbare overheid. Ik noem enkele voorbeelden.

ONDEUGDELIJK

In het streven om veel bevoegdheden aan te trekken, belooft de Europese Commissie meer dan het kan waarmaken. Bij het begin van de corona-crisis overtuigde de Europese Commissie de landen dat zij betere contracten zou kunnen sluiten voor coronavaccins dan de lidstaten afzonderlijk. Helaas ontbrak in de contracten een afspraak over leveringsplicht, waardoor fabrikanten zoals AstraZeneca hun vaccins naar beter betalende landen stuurden.

Een soortgelijke kwestie is er met het overhaaste digitale ‘coronapaspoort’: burgers blijken daarmee eenvoudig te kunnen frauderen, terwijl landen dit ook gebruiken voor andere doelen dan afgesproken of zelfs negeren. Ondanks dit ‘brokkenparcours’ stelt de Europese Commissie voor dat landen bevoegdheden voor gezondheidszorg overdragen aan de EU.

Eerder zagen we deze reflex bij de invoering van de euro: dat was een politiek besluit, met ondoordachte economische gevolgen. Bij problemen was de ‘oplossing’ steeds om nóg meer bevoegdheden over te dragen aan de EU.

Het politieke gekonkel in Brussel ondermijnt de idee van een betrouwbare overheid

Hetzelfde kan verwacht worden voor de relatief nieuwe diplomatieke dienst van de Europese Commissie. Het buitenlandbeleid toont meerdere misleunen, zoals een bezoek aan de inauguratie van een Iraanse president en EU-belastinggeld dat in handen komt van Palestijnse terreurorganisaties en antisemitische scholen daar.

Kijk ook naar het visserijbeleid van de Europese Unie. De vissers hebben niet alleen te maken met quota, maar bovendien met een overvloed aan windmolens, grote natuurgebieden op zee, dreigend cameratoezicht op schepen, een onwettelijke aanlandplicht, enzovoorts. Een torenhoge stapeling van beperkingen waarnaar geen deugdelijke effectstudie is gedaan.

ONVOORSPELBAAR

Wie vissers bijvoorbeeld op Urk vraagt of zij de Europese Unie betrouwbaar vinden, krijgt binnen een milliseconde een helder antwoord. Nee. Zij kregen eerst subsidie en vergunning voor hun innovatieve pulstechniek, die brandstof en bijvangst bespaart. Maar voordat een wetenschappelijk rapport over de voordelen zou verschijnen, verboden het Europees Parlement en de meerderheid aan EU-lidstaten deze voornamelijk Nederlandse milieuvriendelijke techniek. Beleid moet juist voorspelbaar en wetenschappelijk zijn, maar dit was een voorbeeld van het tegenovergestelde.

ONGELIJK

Het lijkt erop dat de Europese Commissie landen met een rechtse regering harder aanpakt dan andere. Zo liggen Hongarije en Polen voortdurend onder een vergrootglas. Zelfs is er kritiek als het gaat om terreinen waarop de EU geen bevoegdheid heeft, zoals media, onderwijs of familierecht. Zo dreigt de Europese Commissie Hongarije met een proces over een wet die homo-propaganda in het onderwijs wil beperken. Evenzeer drong Brussel in Hongarije op erkenning van adopties en huwelijken door partners van hetzelfde geslacht.

In tegenstelling tot de acties voor gender, blijft de Europese Commissie bijna stil als het gaat om geloofsvrijheid. Zo mag het links-liberale Frankrijk deze vrijheid wettelijk inperken, ook van christenen, zonder enig commentaar uit Brussel.

ONBENADERBAAR

De voorlichters van de Europese Commissie hebben elke werkdag een persmoment. Maar op veel vragen komt een ontwijkend antwoord of 'geen commentaar'. Hetzelfde gebeurt bij de schriftelijke vragen die Europees Parlementsliden kunnen stellen. We krijgen vaak ontwijkende dooddoeners als antwoord. Als we bijvoorbeeld vragen hoe groot de begrotingsimpact is van een reeks conferenties over de toekomst van de EU - luidde deze zomer het antwoord dat de conferentie "uit de begroting wordt betaald". Dat was uiteraard al duidelijk en is geen antwoord op de vraag.

Onze EU-commissaris Timmermans is geen haar beter, ook al was hij voorheen EU-commissaris voor Betere Regelgeving. De PvdA'er presenteerde voorjaar 2020 een grote strategie voor een groenere landbouw: een kwart van de landbouwgrond in de EU moet bestemd voor biolo-

gische landbouw. Boeren en tuinders mogen nog maar half zoveel gewasbeschermingsmiddelen gebruiken in 2030. Op mijn vraag naar de onderbouwing en de effecten kwam geen antwoord. Pas via een NGO en de Amerikaanse overheid lekte informatie uit dat de plannen desastreus zijn voor de productie en prijzen van voeding. Uiteindelijk plaatste de Commissie een rapport op een achteraf-website midden in het zomerreces dit jaar: een garantie dat er geen ophef over zou komen. Door informatie zodanig achter te houden, is geen goede controle van het bestuur mogelijk. Een tegenmacht met blinddoek is bij voorbaat kansloos.

Al deze aspecten maken dat de betrouwbaarheid van Brussel nogal te wensen overlaat. Door gaan op deze weg lijkt de risico's en kloof alleen maar te vergroten. Maar wie zou de omslag naar een betrouwbaarder overheid moeten afdwingen?

Het Europees Parlement? De meerderheid lijkt het allemaal door de vingers te zien, zolang de koers maar groen en pro-Europees is. Er is stevast een meerderheid voor de combinatie van groene voorstellen met meer macht voor de EU. "Een coronaherstelfonds van 750 miljard euro ook voor meer vergroening? Doen! Een klimaatfonds van 1000 miljard voor 55% minder CO-uitstoot? Doen! Liever nog 60% trouwens." Het parlement lijkt ook geen vuist te maken tegen de ontwijkende antwoorden van de Europese Commissie, ook in debatten. Misschien dat de Europese verkiezingen in 2024 hierin verandering brengen, maar ik zie daarvoor nog geen tekens.

De EU-landen dan? De meeste steunen de huidige handelwijze vooralsnog ook, althans, zo lang ze er zelf geen last van hebben. De regerin-

gen van de grote EU-landen behoren bij de grote politieke partijen in de EU - zoals de christendemocraten en sociaaldemocraten. De regeringen van Polen en Hongarije horen daar niet bij en de Europese Commissie richt haar pijlen vooral op die landen.

Toch zullen het de EU-landen zelf moeten zijn die een kentering teweeg moeten brengen. Zij zitten aan het stuur. Het is aan premier Mark Rutte – demissionair of niet – om te tonen wat hij waard is. Is hij bereid om bijvoorbeeld de Europese Commissie terug te fluiten bij de proefballonnetjes voor een eigen EU-leger van 50.000 personen? Of gaat hij opnieuw sputterend door de knieën?

De EU-landen moeten optreden zoals ouders tegen een overmoedige puber die de grenzen opzoekt van de fratsen die hij kan uithalen. Wellicht gaat het bij de Europese Commissie om groeistuipen van een relatief jonge en te snel gegroeide organisatie. Maar ook pubers worden volwassen en gaan zich verantwoordelijker gedragen. Er is nog hoop, maar we moeten wel

alert zijn en blijven werken aan een betrouwbaar Brussel. Als SGP willen we terug naar een dienende, betrouwbare Europese Commissie, die opkomt voor het algemeen belang. Laat de politieke agenda maar over aan de lidstaten en het Europees Parlement - al mag ook dat een paar toontjes lager zingen.

Laten we niet vergeten dat in landen dezelfde problemen spelen met betrouwbaarheid. Nederland kent ook de toeslagenaffaire, waar de belastingdienst zich geen eerlijke dienstverlener toonde. Premier Rutte heeft te vaak “geen actieve herinnering” aan eerdere uitspraken. In die zin is de ontwikkeling van de Europese Commissie niet uniek, maar wel onnodig en zorgelijk.

De Tweede Kamer stelde een commissie- Van der Staaij in om de democratie en vooral de tegenmacht beter te organiseren. Een goed voorbeeld doet goed volgen. Het zou nuttig zijn als het Europees Parlement ook een soort commissie- Van der Staaij instelde voor betere organisatie van het parlement en daarmee een betrouwbaarder Brussel.

NOTEN

1 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_6657

2 <https://www.bnr.nl/nieuws/duurzaamheid/10447668/european-green-deal-telt-12-000-pagina-s>

3 https://www.europa-nu.nl/id/vkxajv07epxq/terugblik_commissie_junker

4 <https://www.euractiv.com/section/eu-elections-2014/news/farage-again-denied-key-european-parliament-posts/>

5 <https://www.ewmagazine.nl/nederland/achtergrond/2020/01/eu-kritisch-dan-niet-meepraten-193517w/>

Het complotdenken. Vijf jaar geleden ging het schuil achter de coulissen. Maar doordat QAnon'ers het Capitool bestormden en dankzij de anti-coronaprotesten is het haast niemand ontgaan dat er (groepen) mensen zijn die een heel andere kijk hebben op de werkelijkheid. Ze zijn ervan overtuigd dat een wereldwijde elite sinistere plannen beraamt. En ze zien daar overal bewijzen voor.

Drs. Jan Schippers, directeur WI-SGP

Ontspoord wantrouwen of kwaadaardig gespuis?

Over de impact van hedendaagse complottheorieën

Twee jaar terug verscheen een bericht in dagblad *Trouw* naar aanleiding van een onderzoek waarin werd nagegaan in hoeverre complottheorieën aanhang vonden onder de mensen. Met als toespitsing welke politieke voorkeuren onder de complotdenkers favoriet waren. Het bleek dat de partijen Forum voor Democratie, PVV, en 50-Plus eruit sprongen¹. Zij mogen zich in een meer dan gemiddelde belangstelling verheugen van mensen die 'alternatieve waarhe-

den' aanhangen. Ook stemmers op de SP of de PvdD blijken gevoelig te zijn voor complottheorieën. Genoemde partijen opereren op de politieke flanken. Er werd geen bovenmatig aandeel van SGP'ers onder de complotdenkers aangetroffen. Maar in augustus 2020 werd een ander onderzoek door Kieskompas uitgevoerd, met een focus op complotten rondom corona. Een stelling over de gossip dat vaccins voorzien zouden zijn van een chip bleek door een op de vijf

SGP'ers geloofwaardig geacht te worden². Voor mij was dat een trigger om meer te weten te komen over de denkwereld van mensen die zichzelf waarheidszoekers noemen en door anderen worden gezien als irrationeel, paranoïde of weggezet als *wappies*.

In deze bijdrage, geschreven naar aanleiding van twee recente publicaties, geef ik eerst een beknopte indruk van complotdenken. Waar hebben we het over? Daarna volgt een poging om na te gaan wat de motieven zijn van complotdenkers? Wat drijft hen? Tenslotte komt de vraag aan de orde hoe we dit fenomeen beoordelen. Ik kom daarbij tot een aanzet voor verdere bezinning.

WAAR HEBBEN WE HET OVER?

Een complottheorie wil een alternatieve verklaring bieden voor een gebeurtenis of verschijnsel. Zo'n theorie wordt aangehangen door complotdenkers die de officiële lezing of gangbare verklaring betwisten en ook vaak ronduit verwerpen. Bijvoorbeeld omdat ze geen vertrouwen hebben in de reguliere media, die immers stelselmatig de belangen van de machtige elite zouden behartigen. Daarom gaan ze zelf op zoek naar 'de waarheid' over een gebeurtenis. Soms is dat een samenzweringsfantasie. Maar het gebeurt ook dat iemand met een arsenaal aan argumenten komt om de witte vlekken, toevalligheden en losse einden in het officiële verhaal dicht te schroeien.

Voorbeelden zijn er te over. Hiervoor verwijs ik naar het boek *The truth is out there* dat onderzoeker Joran Harambam e.a. samenstelde. Hierin komen 18 controversiële onderwerpen aan bod waarover alternatieve verklaringen de ronde doen. Werd de Amerikaanse president John F. Kennedy inderdaad vermoord door Lee Harvey Oswald? Of voerde hij de aanslag niet in z'n eenjasje uit, maar zat de FBI er achter of een clubje van

rijke industriëlen die er alles voor over hadden om een herverkiezing van de populaire president in 1964 te voorkomen³?

Een ander voorbeeld betreft de terroristische aanslagen op 11 september 2001, gepleegd door een groep jihadisten onder leiding van Mohammed Atta. Met als verantwoordelijke opdrachtgever de islamistische terreurorganisatie Al-Qaida en zijn leider Osama Bin Laden. Of zat er een complot van vastgoedeigenaren, geheime diensten en industriëlen achter⁴?

Een van de hoofdstukken gaat over vaccinaties. Het Rijksvaccinatieprogramma bestaat in Nederland sinds 1957. Inmiddels vinden veel ouders het vanzelfsprekend om hun kinderen tegen allerlei infectieziekten te laten inenten⁵. Traditioneel is er een groep gewetensbezwaarden, met name te vinden in de zgn. Bijbelgordel, die om geloofsredenen tegen vaccinaties is. De laatste decennia is er een groeiende groep anti-vaxxers die vinden dat de geneeskunde en de farmaceutische industrie zijn losgezongen van de natuur. De noodzakelijkheid, veiligheid en effectiviteit van vaccinaties worden door hen betwijfeld. Zij vinden dat de bijwerkingen van (sommige) vaccins door de autoriteiten teveel worden verzwegen. Een ander bezwaar is dat bij de ontwikkeling van vaccins gebruik wordt gemaakt van cellijnen van geaborteerde foetussen. Tijdens de coronacrisis gaat onder anti-vaxxers het verhaal rond dat Bill Gates mensen wil laten injecteren met nano-chips, zodat hij hen in de gaten kan houden. Hij zou samen met George Soros het coronavirus met opzet de wereld in hebben geholpen.

KLASSIEK EN HEDENDAAGS COMLOTDENKEN

Nu is de ene complottheorie de andere niet. In zijn boek *Waarheidszoekers, Wat bezielt complotdenkers?* maakt Cees Zweistra onderscheid

tussen het klassieke en hedendaagse complotdenken. Klassieke complottheorieën zijn erop gericht om de waarheid te onthullen over een gebeurtenis met grote impact op de samenleving, zoals de verhalen rondom de moordaanval op Kennedy. Hedendaagse varianten kenmerken zich hierdoor dat het complotdenken zich aan niets anders onderwerpt dan aan zichzelf⁶. Een complotdenker sticht binnen de wereld waarin hij niet langer thuis is, zelf een nieuwe wereld die hij geheel naar zijn eigen hand kan zetten. Moderne communicatietechnologieën maken het mogelijk om zo'n virtuele wereld te creëren in chatrooms, op twitter en andere platforms. Zo komt Zweistra tot de definitie dat het huidige complotdenken een zelfgerichte en via technologie vormgegeven verhouding is tot een absurd gemaakt bestaan⁷.

DE VERBREIDING VAN SAMENZWERINGS-VERHALEN

Waardoor neemt het complotdenken de laatste tijd toe? Een verklarende factor is dat economische en politieke elites zich er onvoldoende van bewust zijn dat niet iedereen profiteert van de globalisering met haar open grenzen, van de technologische vooruitgang door de ICT en van de ruimere toegang tot het hoger onderwijs. Migranten maken gebruik van de open grenzen, verstoren arbeidsmarkten waardoor er minder werkgelegenheid is en de banen die overblijven worden minder goed betaald. Een vaste baan is niet meer te krijgen, alles lijkt flex te worden in de beleving van hele groepen.

Een andere factor is het internet, en dan met name de sociale media. Die hebben de verspreiding van complottheorieën onmiskenbaar een boost gegeven. Via internet kunnen mensen hun eigen waarheden bijeen sprokkelen. Dat was vroeger een stuk lastiger. Niet alleen omdat je er

George Soros

de deur voor uit moest om bijvoorbeeld naar een bibliotheek te gaan. Ook omdat het uitgeven van boeken via een uitgeverij altijd nog een zekere drempel opwerpt. De redacteur van een uitgeverij leest namelijk mee met het uit te geven boek en gaat de discussie aan met een auteur wanneer die verklaringen biedt die uit de lucht gegrepen zijn. Op internet kan haast iedereen vrijuit zijn theorie of een gebeurtenis of ontwikkeling uiteen zetten en online publiceren, zonder dat er een redacteur kritisch meeleeft.

De technologie achter sociale media, vooral de algoritmes die je soortgelijke websites of video-filmpjes aanbieden, zorgen ervoor dat mensen gevangen kunnen raken in een *online-bubble*. Maar zorgt de technologie sec ervoor dat ie-

mand die op zoek gaat naar een verklaring van een bepaald fenomeen na verloop van kortere of wat langere duur omgeturnd wordt van een nieuwsgierig persoon in een complotdenker?

De laatste anderhalf jaar hebben we gezien dat er allerlei verhalen de ronde doen over het coronavirus. Het zou opzettelijk zijn gemaakt en in de wereld gebracht door lieden uit de farmaceutische industrie die graag wat extra omzet genereert. Ook de lockdown maatregelen hebben onbedoeld eraan bijgedragen. Want waar ontmoetingen afnemen, zal de common sense dat ook doen⁸.

MOTIEVEN VAN COMPLOTDENKERS

Wat beweegt complotdenkers om gangbare verklaringen te wantrouwen? Harambam e.a. zien complexiteitsreductie als een belangrijke verklaring. De wereld steekt zo ingewikkeld in elkaar, dat die begrijpelijker wordt door een logisch en sluitend verhaal. Aanvankelijk vertrouwden mensen op de verklaringen van experts, wetenschappers en bestuurders. Maar dat vertrouwen in overheden, media en wetenschap is tanende. De integriteit staat ter discussie, ook doordat wetenschappers zelf soms rommelen met de resultaten – met Diederik Stapel als sprekend voorbeeld. De media zijn uit op hogere kijkcijfers en sommige politici zijn erop uit zichzelf te verrijken.

Zweistra vindt het te kort door de bocht gaan om alternatieve verklaringen af te doen als een gedachtecronkel van obscure personages. Het is volgens hem een *weapon of the weak*⁹. Een groep die zich bedreigd voelt, grijpt naar een complottheorie om zichzelf te beschermen. Zij komt in opstand tegen de koers van een samenleving¹⁰. Het complotdenken fungeert dan als een existentiële reddingsboei die houvast geeft in een wereld waarin de complotdenker zich niet meer thuisvoelt. Daarmee raakt Zweistra aan het

aspect van identiteitsvorming. Soms raakt een alternatieve verklaring inhoudelijk kant noch wal, maar de mythes die de ronde doen versterken wel de overtuigingen die leven binnen de groep en ze voeden de sentimenten die daarin leven¹¹. Complotdenken is dan een uiting van het verlangen naar samenhang in een wereld die chaotisch en absurd of zinloos lijkt te zijn¹². De complotdenker zoekt naar 'iets' om zijn leven doel en richting te geven, zin en betekenis en vindt zijn uitweg daar waar velen die juist niet zouden zoeken.

NIET DIALOGISCH, MAAR MONOLOGISCH

Zweistra betoogt dat complotdenkers zich niet voegen bij een traditie noch zich onderwerpen aan structuren of regels. Zij vertrekken vanuit zichzelf en zullen vandaaruit een eigen werkelijkheid scheppen. Het complotdenken van nu omschrijft Zweistra als een anarchistische smeltkroes waarin commercie, spiritualiteit en kritische vragen zonder probleem kunnen samenkomen. De enige test die een complottheorie moet doorstaan is die van het individu en z'n eigen logica¹³.

Een karaktertrek van met name hedendaagse complotdenkers is dat ze hun verhaal willen zenden. Ze zijn veelal niet geïnteresseerd in kritiek op hun vertoog. Oppervlakkige waarnemers zien in zichzelf gekeerde complotdenkers als narcisten. Maar Zweistra ziet dat anders. Niet Narcissus, maar de figuur van Caligula past volgens hem veel beter om hun houding en streven te typeren. Narcissus wil met zichzelf samenvallen, maar stuit daarbij op een fysieke grens. Caligula daarentegen heeft wel de macht om de werkelijkheid naar zijn hand te zetten en doet dat ook, maar dan te kwader trouw. Hij negeert zijn verantwoordelijkheid jegens de samenleving en de wereld om hem heen en zet zijn zelfgerichte streven door ten

coste van alles en iedereen. Hij kiest voor de vlucht vooruit¹⁴.

Vertaald naar de hedendaagse politiek, kom je volgens Zweistra uit bij figuren als Trump, Baudet, Poetin en ook Erdogan. Autoritaire leiders die een eigen variant op het christendom (in het geval van de Turkse president de islam) bedenken, zich niet aan de traditionele moraal van de godsdienst onderwerpen, maar hun eigen gang gaan. Terwijl ze zich presenteren als conservatieven, zijn ze per definitie progressief. Ze zijn geen ‘waarheidsprekers’, maar bedienen zich van ‘doeltreffende leugens’. Op basis van deze analyse typeert Zweistra het huidige complotdenken als expliciet kwaadaardig, omdat het misbruik maakt van de mogelijkheden om een verhaal te ontwikkelen dat op alle punten in strijd is met de realiteit. De complotdenker kiest welbewust de leugen en daarmee het kwaad. Samen met andere complotdenkers verenigd tot een eensgezinde afwijzing van de werkelijkheid. Zo bezien, is het complotdenken een middel tot zelfhandhaving. Ook al noemt de complotdenker zichzelf graag waarheidszoeker, hij zoekt er niet naar maar buigt de werkelijkheid zo dat zijn mythe waarheid wordt, aldus Zweistra.

Er zijn groepen waarbinnen evidente waarheden worden voor onwaar gehouden. Is dat verbijsterend? Volgens veel verstandige mensen wel. Zweistra stelt zich echter kritisch op tegenover het humanistische mensbeeld, waarin de mens een zelfstandig wezen is dat zich door zijn rationele brein laat leiden en de uiteindelijke waarheid over de wereld en de mens in zichzelf aantreft, in zijn verlichte verstand. Complotdenkers kun je daarom niet zomaar wegzetten als slechte en slordige denkers, die de criteria van de wetenschappelijke methoden aan hun laars lappen.

Vladimir Poetin

Om die reden kiest Zweistra niet voor het *debunkten* van complotdenkers. Niet alleen omdat dit hem wat al te oppervlakkig voorkomt, maar vooral omdat het geen recht doet aan het hedendaagse complotdenken. Het is namelijk geen – of niet in de eerste plaats – ontsparing van een individueel brein (dat door nog kritischer te denken weer op het rechte pad kan worden gebracht), maar eerder een signaal van onderliggende weeffouten in de samenleving die bij grote groepen mensen een verlies van zingeving en sociale vervreemding veroorzaken¹⁶.

Aan het slot van zijn betoog formuleert Zweistra een aantal aanbevelingen voor de politiek. Het nastreven van economische groei en koop-

krachtverbetering is te beperkt, een breder en verder reikend verhaal is nodig. Want mensen moeten kunnen wonen in deze wereld en een zinvol bestaan kunnen leiden. Ook moeten politici zich veel kritischer opstellen tegenover technologische ontwikkelingen. Maken die de wereld beter ‘bewoonbaar’ of vervreemden ze de mens van de werkelijkheid. Verder dienen politici zich in te spannen om de wereld te maken tot een plek waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. Buurthuizen zijn veel beter en effectiever dan ‘sociale’ online platforms. Maak het mogelijk dat mensen relaties met elkaar leggen, zodat ze vreugde en vrijheid in het leven ervaren.

EVALUATIE

De publicatie van Harambam e.a. heeft tot doel het stereotiepe beeld van een complotdenker te doorbreken. Na een korte weergave van de officiële of gangbare verklaring van een gebeurtenis, volgt een uitgebreider interview met iemand die een alternatieve waarheid aanhangt, met vervolgens een door die persoon geschreven uiteenzetting. Het boek geeft op die manier veel inzicht in de redeneringen, theorieën en verklaringen van mensen die zichzelf zien als echte waarheidszoekers. Daardoor is het vooral een informatief boek, rustig qua betoogtrant.

Het boek van Zweistra is van een ander gehalte. Ook hij beschrijft haast terloops veel verklaringen, verhalen en mythes van complotdenkers, maar levert daarnaast een filosofische dieptebooring. Zweistra durft ook het westerse mainstream-denken onder kritiek te stellen. Maar uiteindelijk mondt zijn vertoog uit in een zeer scherpe kritiek op hedendaagse complotdenkers: ze creëren niet zomaar een onschuldige eigen werkelijkheid, maar ze zijn kwaadardig jegens de samenleving om hen heen. Vooral de Amerikaanse president Donald Trump en de

Nederlandse politicus Thierry Baudet worden gezien als kwaaië pieren die complottheorieën een forse duw in de rug hebben gegeven. Of daar gebruik van maken om groepen mensen tegen elkaar op te zetten. Nu zijn dit niet mijn favoriete slag politici, maar ik vraag mij sterk af wat ermee wordt bereikt wanneer zij als het spreekwoordelijke kwaad worden weggezet. Wakker je dan de polarisatie niet nog sterker aan? Maak je zo de kloof tussen wie geneigd zijn aan samenzweringstheorieën waarheidsgehalte toe te kennen niet alleen maar wijder en dieper ten opzichte van hen die daar ferm afstand van nemen? Wie de kwalijke kanten van de manier waarop Trump en Baudet politiek bedrijven opmerkt en bekritiseert, moet niet vergeten dat er bij hun politieke opposenten ook veel bedenkelijks kan schuilgaan achter een politiekcorrecte façade. Denk bijvoorbeeld aan de genderideologische voorstellen die Obama ferm steunde en waar linksliberalen zich voor inzetten. Bijzonder vervreemdend voor mensen die hechten aan het natuurlijke gezin en de biologische feiten als leidend beschouwen. Bovendien verliest dergelijk ideologisch gedram de stabiliteit en toekomst van de samenleving uit het oog.

Veel complotdenkers hebben geen kwade intenties, zo stelt Harambam. Ze hebben kritiek op de gevestigde orde omdat in hun ogen politieke en rechterlijke macht, media, kerk en wetenschap gecorrumpeerd zijn. Natuurlijk zijn er onder complotdenkers ook types die in gewelddadigheid vervallen. Maar dit risico geldt ook voor extreme rationalisten of utilitaristen, zeker wanneer zij de beschermwaardigheid van een mensenleven sterk relativeren.

Voor christenen is het fenomeen van complottheorieën een uitdaging en een teken aan de wand. Daarbij denk ik aan een uitspraak van G.K. Chesterton: Wanneer mensen niet meer in God

geloven, gaan ze in van alles geloven. De uitdaging is om nuchter, waakzaam en kritisch te zijn. Mensen kunnen complotten smeden, maar God bestuurt alle dingen naar Zijn wil. Hij kan het

kwade zelfs ten goede keren. Zouden christenen dan niet op Hem hun vertrouwen stellen? Zijn liefde verdrijft de angst. Daar kan geen complot tegen op.

NOTEN

1 Trouw, 5 oktober 2019.

2 Trouw, 15 augustus 2020.

3 Harambam e.a., p. 25-28.

4 Harambam e.a., p. 92-93.

5 Harambam e.a., p. 193 e.v.

6 Zweistra, p. 109.

7 Zweistra, p. 116.

8 Zweistra, p. 138.

9 Zweistra p. 46.

10 Zweistra, p. 60.

11 Zweistra, p. 104.

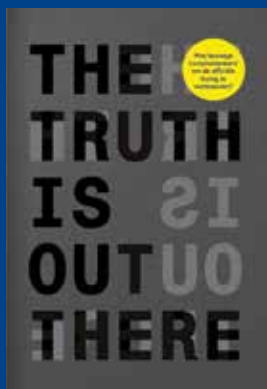
12 Zweistra, p. 111.

13 Zweistra, p. 33-35.

14 Zweistra, p. 261.

15 Zweistra, p. 240-241.

16 Zweistra, p. 70.

Jaron Harambam, Marije Kuiper
en Roel Vaessen,
The truth is out there,
uitgeverij Volt, Amsterdam
2021, 320 blz., prijs € 24,99

Cees Zweistra,
Waarheidszoekers,
Wat bezielt complotdenkers?,
Uitgeverij Kok Boekencentrum,
Utrecht 2021, 319 blz.
prijs € 24,99

De kerkvader Augustinus was een van de eerste theologen die over het onderwerp religie en politiek schreef. Hij heeft daarover dingen gezegd die nog altijd relevant zijn. De overheid is gebonden aan het beginsel van recht en gerechtigheid, maar, zo laat de kerkvader ook weten, niet zonder daarbij de godsdienst te veronachtzamen.

Dr. K. van der Zwaag, redactievoorzitter

Overheid: verdediger van het recht maar niet blind voor de godsdienst

Augustinus heeft vooral in *De Stad van God* de contouren van een overheidsopvatting uiteengezet. Hij schreef het werk tussen 413 en 426, een antwoord op de toen nog steeds niet besliste strijd tussen de heidense en christelijke bovenlaag in het Romeinse Rijk. Het christendom was inmiddels verheven tot 'staatsgodsdienst', maar de heidense cultus woekerde ondergronds nog steeds door.

De aanleiding van zijn werk (dat overigens in november in een nieuwe Nederlandse vertaling

verschijnt bij Berne Media/Halewijn) was de val van Rome en de inneming van de stad door de West-Goten onder leiding van Alarik op 24 augustus 410. Drie dagen lang werd deze 'eeuwige stad' geplunderd. De indruk die dit op de toenmalige wereld maakte, was verbijsterend. Al gauw werd de beschuldiging gehoord dat de christenen voor deze val verantwoordelijk waren. Sinds keizer Constantijn de Grote was het christendom immers de heersende godsdienst geworden. De ondergang van Rome was volgens de tegenpartij het gevolg van het verlaten

van de oude, Romeinse goden. Redding zou er alleen te verkrijgen zijn in de terugkeer tot deze beschermgoden, opdat hun toorn gestild mocht worden.

REACTIE KERKVADER

Toen Augustinus deze aantijgingen ter ore kwamen, begon hij met het schrijven van *De Stad van God*, dat steeds verder uitdijde, totdat het de huidige omvang bereikte. Het eerste deel (boek 1-10) gaat in op de aanklachten van de heidenen. Het tweede deel bevat de grootse beschrijving van de twee rijken of steden, de aardse stad (*civitas terrena*) en de hemelse stad (*civitas caelestis*). Zij worden gevolgd in hun oorsprong (11-14), voortgang (15-18) en afloop (19-22).

In het eerste hoofddeel weerlegt Augustinus de beschuldiging als zou het christendom de oorzaak van Rome's val zijn geworden. Hij schrijft dat de geschiedenis van Rome zich kenmerkte door ongerechtigheid en zedenbederf en dat juist dit verval de oorzaak van haar ondergang was geworden. Als het christendom voor de ondergang de schuld zou dragen, hoe is het dan te verklaren dat Rome in het verleden een aaneenschakeling van rampen en burgeroorlogen kende, die veel erger waren dan de inval van de Goten? Niet de Romeinse goden, maar Gods voorzienigheid heeft Rome groot gemaakt, schrijft hij. Haar macht heeft zij in zekere zin te danken aan de oude, Romeinse deugden van vrijheid en roemzucht, die scherp moeten worden onderscheiden van de latere ontaarding.

Tegelijk wordt echter ook de groei en bloei van de Romeinse staat bekritiseerd, wanneer Augustinus zegt dat deze als staat nooit de toetssteen van de gerechtigheid heeft kunnen doorstaan. Want die echte gerechtigheid is uitsluitend te vinden in de (hemelse) staatsgemeenschap, waarvan Christus de stichter en bestuurder is.

STRIJD IN GESCHIEDENIS

De geschiedenis is volgens Augustinus het toneel van de strijd tussen de aardse en hemelse stad, twee geslachten die volgens de mens ("naar het vlees") en volgens God ("naar de geest") leven. De aardse stad kenmerkt zich door eigenliefde, de hemelse stad door liefde tot God. In de aardse stad domineert de zucht om te heersen (*libido dominandi*), in de hemelse stad dienen zowel de gezagsdragers als de ondergeschikten elkaar in liefde, zorgend of gehoorzaamend.

Augustinus vormde Cicero's opvatting van recht om tot gerechtigheid in de Bijbelse zin. De enige ware *res publica* (staatsgemeenschap) is de stad van God.

Augustinus beseft hoe gemakkelijk de heerszucht op de loer ligt bij de aardse staten. Hij laat zich inspireren door de (door Cicero verspreide) leer van de Griekse filosofenschool van de Stoa. Volgens deze leer wordt de hele wereld beheerst door een natuurlijke wet, die Augustinus ziet als een weerspiegeling van de eeuwige wet van God, die onveranderlijk is en voor alle tijden en plaatsen geldt. In zijn omschrijving van gerechtigheid, baseert Augustinus zich op de Romeinse definitie van gerechtigheid als "ieder het zijne geven" (*suum cuique*). Een staat kan niet zonder gerechtigheid bestaan. Een overbekend citaat van de kerkvader is: "Als dus de gerechtigheid terzijde is geschoven, wat zijn koninkrijken anders dan grote roversbenden? Wat zijn trouwens roversbenden anders dan kleine koninkrijken?" Augustinus vormde Cicero's opvatting van recht om tot gerechtigheid in de Bijbelse zin. De enige ware *res publica* (staatsgemeenschap) is de

stad van God. Alleen daar is de ware gerechtigheid te vinden en een gemeenschap waarin God wordt gediend. Augustinus vult dat christologisch in. "Echte gerechtigheid is uitsluitend te vinden in die staatsgemeenschap, waarvan Christus de stichter en bestuurder is."

Augustinus stelt dat de wereldlijke en geestelijke machten corresponderen met de verschillende delen waaruit de mens zelf is samengesteld, het lichamelijke en geestelijke. Elk deel heeft zijn verschillende regeringen nodig. Door de kerk en haar sacramenten wordt het menselijk leven innerlijk veranderd, maar de staat is van een uitwendige en dwingende orde, niet in staat om een innerlijke verandering te bewerken.

De staat was voor Augustinus niet het hoogste doel, maar behoorde in dienst te staan van een hoger doel, de wet en de gerechtigheid van God. Augustinus ziet de staat als een kunstmatig instituut dat een *medisch* karakter heeft, een gevolg van de zondeval. Zij is gericht op bestrijden van kwaad en onrecht. De staat is verder een *organisme*, samengesteld uit burgers als zijn elementen. Eerst was er het huwelijk, daarna het gezin, waaruit de gemeenschap ontstond van de staat. De staat heeft een dubbel aspect. Enerzijds is de staat gebaseerd op de sociale natuur van de mens (volgens Cicero was de mens een redelijk en sociaal wezen en van nature geneigd tot gemeenschapsvorming), anderzijds heeft de staat zich –ten gevolge van de zondeval– in de geschiedenis ontwikkeld als een instelling van geweld en onderdrukking.

AARDSE VREDE

De aardse stad betekent bij Augustinus niet een bijzondere aardse staat of een aards koninkrijk. Hij kan dan ook genuanceerd over het Romeinse Rijk oordelen. Hij ziet het Romeinse Rijk noch als

een messiaans beeld in de traditie van Eusebius van Caesarea, de 'hoftheoloog' van Constantijn de Grote, noch als een apocalyptisch beeld van de antichrist in de traditie van kerkvader Hippolytus. De staat is echter gericht op aardse vrede. De werkelijke vrede is alleen in de stad van God te vinden. De staat heeft bij Augustinus een groot deel van zijn godsdienstige aureool verloren die deze vroeger had bezeten. Dat neemt niet weg dat hij de nadruk legt op de goddelijke oorsprong van het politieke gezag en op de absolute gehoorzaamheid van de onderdanen aan de overheid.

Augustinus was wel verheugd over de wending met Constantijn. Hij kon zelfs spreken van "het Romeinse rijk dat door Gods genade christelijk is". Maar al is de keizer christelijk geworden, er kan zo weer een goddeloze keizer optreden. Als christelijke keizers hun macht inzetten voor de verbreiding van de ware religie, gaat het om een positief deelnemend gebruik van de aardse politieke goederen. Augustinus ziet volgens Augustinus-kenner J. van Oort geen verwerkelijking van het rijk Gods door een christelijk politiek handelen. "De aardse vrede (*pax*) is voor hem een te waarderen goed (*bonum*), maar nooit spreekt hij van een goddelijke of een christelijke aardse vrede. De aardse vrede behoort tot de aardse stad, de *terrena civitas*."

Augustinus ziet kerk en staat als doorgangstadia in het goddelijke heilsplan, waarbij de staat in dit interim te zorgen heeft voor een aardse vrede. Op haar pelgrimstocht maakt de hemelse stad gebruik van de aardse vrede. "Zover het strookt met het oprechte geloof en de godsvrucht, koestert en bevordert zij de overeenstemming die mensen onder elkaar kunnen bereiken over dingen die hun sterfelijke natuur betreffen. Die aardse vrede richt ze dan op de hemelse."

Zolang de beide steden vermengd zijn, gebruiken de gelovigen ook de vrede van Babylon, zoals Jeremia 29:7 daarvan spreekt: "...want in haar vrede zult gij vrede hebben". Die vrede van Babylon is niet alleen de vrede van de heidense staat, maar ook de door christenen geregeerde staat. Aardse vrede blijft echter aardse vrede.

GEEN SCHEIDING OF TWEERIJKENLEER

Augustinus heeft met zijn leer van de twee steden grote invloed uitgeoefend op Luthers leer van de twee rijken of regimenten. Kerk en staat hebben in de optiek van Luther beide, ieder krachtens hun eigen ambt en bevoegdheid, een roeping om de christelijke godsdienst te bevorderen. Beide instellingen beantwoorden aan de twee wijzen waarop God de wereld regeert en in stand houdt: de kerk door middel van het Woord (het geestelijk regiment), de overheid door middel van de zwaarmacht (het wereldlijk regiment).

Het waren overigens ook verschillende uitdagingen waarmee Augustinus en Luther te maken hebben gehad. De tegenstander van Augustinus was de klassieke belichaming van de *civitas terrena*, de heidense Romeinse staat, bij Luther was het de middeleeuwse vermenging van de beide *civitates*, waardoor Luther meer moest strijden voor de zuiverheid van beide rijken.

In de traditie van zowel Augustinus als Luther zijn ook in de loop der geschiedenis oneigenlijke motieven binnengeslopen. Bij de volgelingen van Augustinus was dat de hiërarchische opvatting van de 'theocratie', het heersen van de kerk over de staat, waardoor de spanning tussen beide rijken opgelost werd; bij de volgelingen van Luther was dat de geseculariseerde en autonome staat.

Van een scheiding tussen beide regimenten is bij Augustinus echter geen sprake. Hij is van me-

ning dat de kerk recht heeft op steun van de staat. Christelijke keizers moeten de verering van God zo veel mogelijk bevorderen. Een goede christelijke regeerder is gebonden om zijn koninklijke macht te gebruiken om de ware religie en de dienst van de ene ware God te bevorderen. Christelijke machthebbers (*christianos imperatores*) zijn gelukkig wanneer zij rechtvaardig regeren, niet hoogmoedig worden, en "als zij hun macht ondergeschikt maken aan Gods majesteit om zijn verering zoveel mogelijk te verbreiden".

Op dat punt nadert Augustinus duidelijk de reformator Calvijn. Evenals de vrome koningen van Israël dienen zij bijvoorbeeld godslasteraars te straffen. Maar een expliciete theocratische visie zoals bij Calvijn, die het gehele publieke leven onder de norm van Gods Woord bracht, is bij de Latijnse kerkvader niet te vinden. Daarvoor blijft Augustinus te zeer door het neoplatonische ideaal van wereldmijding beïnvloed.

Volgens A. Hoogerwerf heeft de kerk in de optiek van Augustinus de plicht om de wereldlijke regeerders te adviseren en deze wereld zo dicht mogelijk bij Gods gerechtigheid te brengen. De overheid moet een christelijke overheid zijn, die bijdraagt tot een leven waarin geestelijke belangen boven alle andere belangen staan. "Een goede en rechtvaardige staat is volgens Augustinus een staat waarin het geloof in de ware religie wordt onderwezen. De latere theorie van het Heilige Roomse Rijk van de Duitse natie is op Augustinus' *De civitate Dei* gebouwd."

Hoogerwerf gaat echter te ver als hij stelt dat Augustinus; oproep om de donatisten (de scheurmakers in de Noord-Afrikaanse kerk, vdZ.) door middel van dwang en straffen te bekeren, de voorloper van de inquisitie is gewor-

den. Wel stelt hij terecht dat Augustinus evenals Constantijn de Grote een christelijke staat wens- te. Er is echter een belangrijk verschil. "Bij Constantijn diende de kerk het staatsplan, bij Augustinus diende de staat Gods heilsplan. Bij Constantijn moest de kerk tot het bereiken van het staatsdoel – de eenheid van de staat – bij- dragen. Bij Augustinus werden de staat en zijn doel vanuit de stad van God onder kritiek ge- steld."

NIET TEGENSTRIJDIG

We kunnen concluderen dat Augustinus de twee rijken uit elkaar heeft gehouden als zijnde twee verschillende ordes. Evenwel, het zijn geen tegenstrijdige ordes. Het is Augustinus' belang- rijkste intentie geweest dat de kerk een stil en gerust leven kan leiden, gebruikmakend van de aardse vrede, evenwel heeft de overheid ook de verplichting om zich in te zetten voor de ware religie. De christelijke religie is een innerlijke zaak, maar kan niet los gezien worden van haar roeping op het publieke terrein. Daarbij behou- den staat en kerk elk hun eigen terrein en be- voegdheid.

Augustinus ziet de politieke orde als een mense- lijke aangelegenheid, voor het leven in deze we- relde. Zij zorgt ervoor dat mensen tot hun recht komen en in vrede met elkaar samenleven. Daarbij is het beginsel gerechtigheid leidend. Kan de christen twee heren dienen? Niet wan- neer die heren tegenstrijdige zaken van een mens vragen. Er zijn duidelijk grenzen aan de gehoorzaamheid aan de overheid. Als de vorst

iets beveelt dat tegen het gebod van God ingaat, dan moet de onderdaan gehoorzaamheid wei- geren.

Het probleem waarmee Augustinus worstelt, is dat van de dubbele loyaliteit. Hij heeft het be- roep op een hoger idee van rechtvaardigheid in de maatschappelijke en politieke orde gestalte gegeven. Tegelijkertijd heeft hij gewaarschuwd voor al te grote pretenties in dit opzicht. Het christendom heeft het menselijk heil in de zin van geestelijk welzijn op het oog, niet voorspoed of welvaart. Augustinus' uiteindelijke interesse lag toch bij de kerk, minder bij de staat en het maatschappelijke leven.

Het blijkt maar weer dat de dubbele loyaliteit een moeilijke opgave blijft. De overheid is ge- bonden aan het beginsel van gerechtigheid dat ten diepste wortelt in het Woord van God. Gods wetten zijn voor de hele schepping en samenle- ving heilzaam. We kunnen de overheid, als het goed is, vertrouwen, omdat zij namens haar zen- der, God, het welzijn van de mens op het oogt heeft. Maar aards welzijn is voor Augustinus re- latief. Aardse vrede is slechts aardse vrede. Daarom bindt de kerkvader de overheid expliciet aan de christelijke godsdienst, met ook een dui- delijke taak weggelegd voor de kerk. In onze (post)moderne tijd is het moeilijk om daaraan vorm te geven. Maar was het in de tijd van Au- gustinus dan gemakkelijker? We denken zeker van niet, en daarom kunnen we nog veel van deze kerkvader leren.

Vertrouwen: de basis voor besturen

In de jaren dat ik wethouder was, stond mijn deur letterlijk en figuurlijk altijd open. Ook hield ik om de twee weken een spreekuur. Mensen die met iets in hun maag zitten of een puik idee hebben, kunnen tijdens zo'n spreekuur daar direct met een bestuurder over in gesprek gaan. Face to face. Zo'n spreekuur, dat is toch ouderwets? Welnee! Het is volgens mij super effectief, omdat je persoonlijk contact maakt met mensen. Door direct met de mensen over hun idee, probleem of verzoek te spreken, krijg je eerder begrip en vertrouwen. Ook draagt een laagdrempelige opstelling enorm bij aan het leggen van een vertrouwensband, zo is mijn ervaring.

Het thema vertrouwen is verweven met heel je doen en laten als lokale politicus. Dat is mijn stellige overtuiging na ruim zevenentwintig jaar actief te zijn geweest in de gemeentepolitiek. Je kunt niet zonder vertrouwen. Dat moet je géven en het moet je gegeven wórden. Allereerst aan de mensen die

direct om je heen staan. Dat zijn de collega-bestuurders in het college van burgemeester en wethouders. Het zijn de raadsleden waarvan je het vertrouwen bij je benoeming hebt gekregen. En natuurlijk ook de ambtenaren die je ondersteunen, adviseren en kwesties voor je uitzoeken. Zonder vertrouwen red je het als bestuurder eenvoudigweg niet. Het vormt de basis voor de uitoefening van het ambt.

In de praktijk van alledag gaf ik hieraan uitdrukking door de lijntjes met burgers heel kort te houden. Als iemand mij mailde, dan gaf ik meestal nog dezelfde dag een reactie. Het liefst per telefoon.

Het aardige hiervan is dat mensen zoiets eigenlijk niet van je verwachten. En als ze langs willen komen? Prima! Zo herinner ik mij nog levendig dat iemand mij een stekelige email stuurde over de duurzaamheidsplannen van de gemeente. Ik belde hem op

en nodigde hem uit om zijn kritiek en commentaar eens met elkaar te bespreken. Hij kwam naar het gemeentehuis, we hebben daar een kop koffie gedronken en ruim een uur met elkaar gesproken. Aan het eind van het gesprek zei hij tegen me dat hij de plannen en argumenten van de gemeente een stuk beter begreep. Hij besloot geen actie meer op touw te zetten.

Als bestuurder ging ik regelmatig het gemeentehuis uit, de boer op. Om met beide voeten in de klei te staan en de situatie ter plekke te beoordelen. Boeren en ondernemers zijn vaak vroeg op, maar verwachten nou niet van een wethouder dat 'ie 's morgens om een uur of zeven al op de stoep staat. Ik deed dat en vond dat heel normaal. Als er iets is, dan moet je als bestuurder laten zien dat je er bent voor de mensen. Om met ze mee te denken, kansen te creëren, om naar mogelijkheden en oplossingen te zoeken. Door op die manier te werk te gaan heb ik in de loop van de tijd veel vertrouwen gekregen.

Sociale media werken eerder tegendraads. Dat heb ik aan den lijve ondervonden. Mensen worden letterlijk van elkaar afgeschermd, waardoor de vertrouwensrelatie ver te zoeken is. Of volledig zoek raakt, doordat een onjuist beeld ontstaat over wie je bent en wat je bedoelingen zijn. Via facebook en twitter gooiden mensen mijn integriteit te grabbel. Er werden dingen over mij als wethouder geroepen die niet klopten. Maar het is erg lastig, zo niet onmogelijk je ertegen te verweren. Daarom heb ik het twitterscherm maar op zwart gezet. Een spreekuur is toch echt veel socialer. Ook al vinden velen het ouderwets, ik kan het iedere bestuurder aanbevelen. Met het oog op het vertrouwen tussen bestuur en burger.

Hans Marchal

Van mei 2014 tot september 2021 wethouder van de gemeente Wijk bij Duurstede. Tegenwoordig actief als projectmanager gebiedsontwikkeling bij Quadraat Projectmanagement.

De jeugdzorg zit in de knel. Veel gemeenten zitten hiermee in hun maag. Want het lukt maar niet om de vraag naar jeugdzorg te beperken of de kosten beheersbaar te houden. Lange wachtlijsten, ook voor jongeren met zware problematiek, laten zien dat het anders moet. Maar hoe dan? Stellen we ons vertrouwen op (weer) een nieuw stelsel? Of gaan we vanuit de lokale gemeenschappen de onderlinge (informele) hulpverlening veel meer stimuleren?

Geert Schipaanboord MSc, gemeenteraadslid in Leiderdorp voor SGP en ChristenUnie

Wat is er met de jeugdzorg aan de hand?

De jeugdhulp en de GGZ zijn vaak in het nieuws geweest de afgelopen tijd. Er zijn veel onderzoeken die laten zien dat de beperkende maatregelen om het corona-virus te bestrijden negatieve gevolgen hebben voor het mentaal welbevinden van jongeren. Jeugdzorg en GGZ komen regelmatig in het nieuws vanwege wachtlijsten in de specialistische hulp, bijv. wegens een vrouw¹ die meer dan een week bij het ministerie van VWS verbleef om daarmee een noodkreet te uiten vanwege een gebrek aan vervolghulp.

EEN PROBLEMSCHETS

Wat is er aan de hand in de jeugdhulp en in de GGZ? Wat is de rol van gemeenten hierin, die sinds 2015 verantwoordelijk zijn voor jeugdhulp, inclusief de jeugd-GGZ tot 18 jaar? En hoe zit dat in de volwassen-GGZ, die al sinds jaar en dag de verantwoordelijkheid is van zorgverzekeraars? Wat is er aan de hand in deze stelsels? Of richten we ons veel te veel op 'stelsels' en veel te weinig op de achterliggende maatschappelijke vragen? In dit artikel verdedig ik een aan-

tal stellingen om wat peper aan te brengen in de discussie over het sociaal domein in onze partij.

In de afgelopen tien jaar ben ik hier zowel vanuit mijn werk bij de Vereniging van Nederlandse Gemeenten als in de rol als raadslid nauw bij betrokken geweest. Toen ik in 2012 op het jeugd-dossier startte, was er veel enthousiasme bij gemeenten om deze nieuwe taken op te pakken. Ook was er Kamerbrede steun (behalve bij de PVV) voor de stelselwijziging jeugd. De decentralisatie is de gemeenten dus niet overkomen, zoals wel eens wordt gedacht. Veel redenen om de decentralisatie uit te voeren, staan nog recht overeind. Het oude jeugdstelsel kende vijf financiers die allemaal hun eigen stukje bewaakten, terwijl de hulpvragen van kinderen en gezinnen niet te knippen zijn. Zeker de jeugd-ggz was sterk georiënteerd op problemen en diagnose ervan. Een provinciale verantwoordelijkheid voor de jeugd- en opvoedhulp was ook niet logisch, gezien het totale takenpakket van provincies, dat op het ruimtelijk terrein ligt. De taken die gemeenten al hadden op het gebied van huisvesting, schuldhulpverlening, armoede en bijzondere bijstand sluiten veel beter aan. De totale uitgaven voor jeugdhulp zijn echter gestegen in de afgelopen jaren. Gecombineerd met de rijksbezuiniging leidt dat tot forse tekorten bij veel gemeenten. Omdat het sociaal domein weer een groot onderdeel is van de totale gemeentebegroting, en gemeenten in tegenstelling tot het rijk geen tekorten mogen begroten, raakt het sociaal domein de totale gemeentefinanciën. Het gesprek tussen rijk en gemeenten wordt daarmee beheerst door de financiële tekorten in het sociaal domein.

We geven ruim voldoende geld uit aan jeugdhulp en ggz. Wie onverwachts een Teams-meeting zou binnendringen waarin over het sociaal

domein gesproken wordt, die hoort binnen tien minuten de volgende stelling: We zouden het eigenlijk over 'de inhoud' moeten hebben, maar helaas staat 'het geld' centraal. Een te weinig bekritiseerde stelling, en fataal als je voor een overheid werkt. Want voor Sinterklaas spelen kan iedereen, het wordt pas spannend en relevant als je je realiseert dat geld eindig is. Zowel de jeugdhulp als de ggz lijden onder een te groot aantal lichte vragen, waardoor een in omvang constante groep met zware problemen in de knel komt. Doordat teveel mensen een beroep doen op de jeugdzorg, komen de mensen die hulp het hardst nodig hebben, in de knel en letterlijk in de wachtrij te staan.

Door rijk en gemeenten is voorafgaand aan de decentralisatie gedacht dat een andere organisatie van het stelsel op zichzelf al tot kostenbesparing zou leiden. Maar zonder een inhoudelijk debat over voor wie we de middelen inzetten, en voor wie niet, zijn de uitgaven nooit beheersbaar te krijgen. In het gemeentelijk domein zou het zinvol zijn een heel aantal vormen van jeugdhulp niet generiek in te kopen, maar alleen via bijzondere bijstand te verstrekken aan mensen die het niet zelf kunnen betalen. Ook zou een inkomensafhankelijke eigen bijdrage in de jeugdhulp en de ggz helpen om de toevloed aan hoger opgeleiden die een beroep doen op dit soort voorzieningen, een fors deel zelf te laten betalen. Dit type maatregelen vraagt een wettelijke basis in de Jeugdwet. Maar ook binnen de Jeugdwet kunnen gemeenten kritischer nadenken welke vormen van jeugdhulp ze inkopen en welke niet.

LANGE WACHTLIJSTEN

In de volwassen-GGZ hebben verzekeraars de beheersing van uitgaven beter voor elkaar dan gemeenten in de jeugdhulp. Maar ook daar zijn lange wachtlijsten. Ook daar is het de toevloed

aan lichte vragen die de GGZ onder druk zet. Het personeel is er eenvoudigweg niet om al deze hulpvragen op te pakken. De GGZ zal zich dus meer moeten richten op mensen met zware problematiek.²

Daarnaast moeten we erop voorbereid zijn dat er jaarlijks meer geld en mensen nodig zijn in de ouderenzorg, vanwege de toename van het aantal ouderen. Structurele extra uitgaven in de jeugdhulp en in de ggz kunnen we ons niet veroorloven, en daarbij komt het argument dat er ook geen mensen beschikbaar zijn om al deze zorg en hulp te verlenen.

HET SOCIAAL DOMEIN KAN SGP'ERS GOED GEBRUIKEN

In Leiderdorp, de gemeente waar ik raadslid ben, heb ik glansrijk een discussie verloren over

het opnieuw aanbesteden van het welzijnswerk. Deze opdracht wordt nu uitgevoerd door Inclusio. Ik heb daaruit geleerd dat de geest van de Franse Revolutie impliciet in de hoofden en harten van veel politici zit. Wat is die geest? De gedachte dat je af en toe de boel volledig tegen de vlakte moet slaan, en opnieuw gaat beginnen. De term 'radicaal herontwerp van het sociaal domein' kom je in heel veel nota's in het sociaal domein tegen. Dit gaat vaak gecombineerd met aanbesteden.³ Met deze benadering verlies je collectief geheugen en langzaam opgebouwde verbindingen tussen formele en informele zorg. Ik ben ervan overtuigd dat je veel verder komt door goed te luisteren naar mensen met geheugen in dit domein (pleegouders met lange ervaring bijvoorbeeld), systeemaanbieders in je regio die lastige cliënten bedienen en door middel

van data goed te kijken waar het lek zit. Kortom: observeren, daarvan leren, en bijsturen. Een meer conservatieve benadering van het sociaal domein die SGP'ers goed zou moeten liggen.

Mijn stelling is dat wij als SGP-vertegenwoordigers en bestuurders achterlopen op onze achterban. Die is namelijk volop actief in de jeugdhulp, en juist in die vormen die toe te juichen zijn. Allereerst in de pleegzorg. Een fors deel van de pleegzorg wordt uitgevoerd door christelijke ouders. Timon, die SGJ-pleegzorg heeft overgenomen, is één van de weinige aanbieders die groeit op pleegzorg. Het aantal instellingen met 24-uurs plekken voor jeugdhulp, waarvan gesloten jeugdzorg de zwaarste vorm is, is sterk afgenomen de afgelopen jaren. Het aantal gezinshuizen in christelijk / reformatorische hoek neemt daarentegen de laatste jaren sterk toe. Vanuit een aantal reformatorische kerken is de afgelo-

pen jaren gastopvang opgezet, informele vrijwillige hulp voor jongeren die tijdelijk niet thuis kunnen wonen, ondersteund door professionele krachten. En last but not least heeft de invoering van Passend Onderwijs gezorgd voor een heel goede samenwerking binnen het reformatorisch onderwijs waardoor heel veel jongeren met begeleiding in het regulier onderwijs kunnen blijven. Inclusiviteit wordt hier niet alleen met de mond beleden maar ook in praktijk gebracht.⁴ De decentralisatie heeft mede bijgedragen aan het ontstaan van nieuwe lokale initiatieven en een betere verbinding tussen jeugdhulp en school.

Laat dit een aanmoediging zijn voor aanstaande SGP-raadsleden en -wethouders om jeugdhulp niet als een technisch ingewikkeld probleem-dossier te zien. Zet je als SGP'er gretig ervoor in om dit dossier via coalitieonderhandelingen binnen te slepen. Er is heel veel behoefte aan politici in het sociaal domein die op de centen durven te letten, die burgers stimuleren om niet bij elke hulpvraag meteen de hand bij de overheid op te houden. Vanuit hun kijk op de samenleving, moeten SGP'ers een goede visie kunnen bieden op de ondersteuning van kinderen, jongeren en gezinnen.

IN DE JEUGDHULP EN DE GGZ GAAT HET TE VAAK OVER HET STELSEL EN TE WEINIG OVER MAATSCHAPPELIJKE PATRONEN

Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) heeft in een artikel laten zien dat al decennialang in Nederland dezelfde knelpunten spelen en dat er een sterk geloof is dat stelselwijzigingen het antwoord zijn op die problemen.⁵ Debatteren over het stelsel is een manier om ongemakkelijke vragen uit de weg te gaan. Hoe komt het dat gezinnen en kinderen onder druk staan? Wat is de impact van de druk op kinderen om te moeten

presteren op hun welbevinden? Als individuele vrijheid het grootste goed is in relaties, en toename van (v)rechtscheidingen het gevolg daarvan is, wat doen we onze kinderen dan aan? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat liefde en trouw waarden zijn om na te streven en voor op te komen, in plaats van woorden waar een spruitjeslucht aan hangt? Het lokaal bestuur heeft een belangrijke taak om het lokale gesprek te voeren

over wat er in de samenleving aan de hand is. Dat is geen gesprek waarin de overheid alles naar zich toe trekt. Een betere benadering is dat de overheid vooral het gesprek faciliteert tussen ouders, verenigingen, kerken, centra voor jeugd en gezin en andere professionele hulpverleners. Juist binnen lokale gemeenschappen liggen veel kansen om omzien naar elkaar in praktijk te brengen.

NOTEN

1 <https://nos.nl/artikel/2319473-protesterende-suicidale-vrouw-spreekt-met-blokhuis-maar-zet-actie-door>

2 Zie: <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/mismoedig-laait-damiaan-denys-zien-hoe-de-mentale-zorg-een-immens-gedrocht-kon-worden-b7df06d4/>

3 Voor een tegengeluid uit progressieve hoek, zie: <https://www.groene.nl/artikel/goeie-straafoekwerkers-weg-ermee>

4 Zie 'Passend onderwijs vraagt een lange adem', Reformatorisch Dagblad, 17 november 2020

5 <https://www.nji.nl/transformatie-jeugdhulp/geschiedenis-jeugdstelsel>

Aan de Zeeuwse SGP-fractie is gevraagd om enkele inzichten te geven over het thema 'betrouwbare overheid'. Interessant om te weten, is dat de SGP in Zeeland al meerdere keren deelnam aan de provinciale verkiezingen met de slogan 'Betrouwbaar en daadkrachtig'. Deze bijdrage gaat dus niet alleen over 'Haagse streken'. De Zeeuwse staatkundig-gereformeerden houden ook zichzelf een spiegel voor.

Ir. Joan van Burg, SGP-fractievoorzitter in de Provinciale Staten van Zeeland

Zeeuwsche kijk op Haagse praktijk

DEFINITIE EN VERWACHTING

Betrouwbaar. Een begrip waar iedereen zich wel iets bij voorstelt. Onder dit begrip worden dingen verstaan zoals juistheid, volledigheid, tijdigheid en controleerbaarheid (van informatie). Of dat men erop kan vertrouwen dat een ander een gegeven belofte of een gedane toezegging ook daadwerkelijk nakomt. Soms hoeft deze belofte of toezegging niet eens expliciet uitgesproken te worden, maar is de betrouwbaarheid een impliciet onderdeel van de relatie. Deze definitie en verwachtingen gelden voor iedereen als burger in relatie tot de overheid. En deze verwachtingen gelden ook als 'lagere overheden' ten opzichte van 'hogere overheden'.

Niet vreemd ook, zeker als christenen moet ons dat bekend voorkomen. Een overheid die de zwaarmacht heeft, oftewel een overheid die zorgt voor recht en veiligheid en zo de burgers beschermt tegen onrecht, een overheid die ervoor zorgt dat inwoners van een land 'een stil en gerust' leven kunnen leven.

BIJBELSE DUIDING

Deze laatste notie komt uit artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis zoals ongeveer 460 jaar geleden opgesteld door Guido de Bres. Dit is letterlijk ook het laatste gedeelte van 1 Timotheüs 2 vers 2: "Opdat wij een gerust en stil leven leiden mogen in alle godzaligheid en eer

baarheid.” De kanttekeningen bij de Statenvertaling geven hier een extra duiding: “Dit [de godzaligheid] gaat de Godsdienst of de eerste tafel van de geboden Gods aan, gelijk het volgende woord eerbaarheid of zedigheid op de geboden van de tweede tafel en op de diensten, die de een den ander schuldig is, slaat. Want de rechte overheden zijn bewaarders of beschermers, van de beide tafelen der wet.” Hier gaat het dus ook over de taak van de overheid in het licht van de Tien Geboden. Gods dienaars, ons ten goede. Hierna volgen enkele reflecties vanuit de praktijk.

BETROUWBARE LANDELIJKE POLITIEK VOOR ZEELAND EN ANDERSOM

Voor Zeeland is een goede relatie met de Rijksoverheid van groot belang. In de dunbevolkte provincie met nog geen 400.000 inwoners, waar ongeveer net zoveel mensen wonen als in Rotterdam Zuid, is voor de vele taken die uitge-

voerd moeten worden door de Provinciale Staten (en ook de gemeentes) veel geld nodig van het Rijk. En als dat, in een vrij grote provincie die topografisch uit (voormalige) eilanden bestaat, alleen toegekend wordt op basis van het aantal inwoners, gaat het niet goed in Zeeland. Dus ten opzichte van provincies met veel inwoners en grote steden is er een sterke afhankelijkheid van het Rijk. Bijvoorbeeld om de kostbare infrastructuur tussen de eilanden in stand te houden, om het zeer onrendabele openbaar vervoer in stand te houden, om de zorgvoorzieningen in stand te houden, om het basis- en middelbaar onderwijs in de grensregio in stand te houden et cetera. Het is een continue inspanning om de Zeeuwse belangen in ‘Den Haag’ voor het voetlicht te krijgen, en te houden. Er wonen immers weinig mensen in Zeeland, en in dichtbevolkte gebieden zoals ‘de Randstad’ zijn er ook genoeg urgente problemen, en daar rendeert een geïnvesteerde euro als snel veel meer gezien het aantal mensen die ervan kunnen profiteren. Deze positie geeft gevoelsmatig een wat ongelijke verhouding van ‘de regio’ ten opzichte van ‘Den Haag’. Toch mag dat geen grote rol spelen. Elke overheid heeft haar eigen taak en je moet elkaar kunnen vertrouwen dat iedereen zijn of haar taak naar beste kunnen doet en geen misbruik maakt van de onderlinge verhouding zoals hierboven geschetst.

Enkele voorbeelden hieronder geven aan dat een betrouwbare Rijksoverheid niet vanzelfsprekend is vanuit het Zeeuwse perspectief.

MARINIERSKAZERNE

Dit zeer vervelende dossier is feitelijk een goed voorbeeld van een onbetrouwbare Rijksoverheid. Vele contracten zijn getekend tussen Provincie en Het Rijk of Defensie, op basis daarvan is allerlei grond aangekocht, zijn bedrijven uitgekocht of verplaatst, zijn er wegen aangelegd et

Beoogde locatie Marinierskazerne

cetera. Allemaal op basis van door Het Rijk getekende contracten. Die blijken dan uiteindelijk niets waard, en vervolgens wordt het besluit om een Marinierskazerne in Vlissingen te bouwen teruggedraaid. En zijn alle gedane investeringen voor niets. Terwijl de omstandigheden ten tijde van de beslissing om een marinierskazerne te bouwen niet veel anders zijn als vrij recent bij het terugdraaien van het besluit. Dat mariniers niet zouden willen verhuizen was jaren geleden ook al bekend, en een ingroeimodel was voorzien, dat wil zeggen mensen die nieuw aangenomen worden zouden bewust kiezen voor Vlissingen, zo zou binnen een flink aantal jaar een kazerne bevolkt worden, maar op een of andere manier wilde Defensie er niet meer van horen. Zo is er zonder verdere uitleg een belangrijk project geannuleerd. En is er, na veel getouwtrek, op papier een compensatiepakket bedacht.

Nu nog zien wat daarvan terecht komt, immers, papier is blijkbaar geduldig. De praktijk zal moeten bewijzen of Het Rijk deze keer beloftes wel nakomt.

WESTERSCHELDE: VERVUILING EN ONTPOLDERING

Dit dossier is zeer, zeer pijnlijk. In 2005 is op Rijksniveau een deel van Zeeland opgegeven om de belangen van Vlaanderen – lees de haven van Antwerpen – te dienen. Antwerpen kan alleen bestaan als de Westerschelde voldoende diep is. En een diepe Westerschelde geeft telkens verder verlies van natuur – schorren en slikken en zandplaten – in de Westerschelde. Dus moet er maar ontpolderd worden. In 2005 is Zeeland geconfronteerd met afspraken die Het Rijk daarover heeft gemaakt met België, in de zogenoemde 'Scheldeverdragen'. De SGP Tweede

Kamerfractie heeft als enige fractie hier altijd tegen gestemd, en dat is in Zeeland niet vergeten. Een goed voorbeeld van betrouwbaar zijn. Want dit dossier loopt nog steeds. De Hertogin Hedwige polder – de grootste te ontpolderen en zeer vruchtbare polder – is nog steeds niet ontpolderd, al staan de kranen volop te graven. Het proces van de ontpoldering rammelt aan alle kanten; de argumentatie is meermaals gewisseld.

En als klap op de vuurpijl blijkt zeer recent dat Vlaanderen al jaren zware vervuiling in de Westerschelde laat stromen. En wat straks ook in de nu nog schone Hedwige polder zal stromen. Terwijl elders in het land elke kuub grond gecertificeerd moet zijn, want vervuilde grond mag niet gestort worden op goede grond. Daar is prima wetgeving voor, maar die geldt blijkbaar hier niet. Goed dat in samenwerking met de Zeeuwse SGP fractie hier door de SGP Tweede Kamerfractie vragen over gesteld zijn. Zulke zaken waarbij regels door de Rijksoverheid – zo lijkt het – aan de kant gezet worden ten bate van eigen projecten, geven een zeer ongemakkelijk gevoel. Ze geven een groot gevoel van onbetrouwbaarheid. Niet alleen van burgers naar de overheid, maar ook van lagere overheden naar de Rijksoverheid.

Zoiets als hierboven geldt ook voor bijvoorbeeld de toegepaste Thermisch Gereinigde Grond (TGG) bij een dijkverzwaring bij Perkpolder, eveneens langs de Westerschelde. Nu blijkt dat die TGG vervuild is, en daar niet toegepast had mogen worden. Door onderzoekers wordt het een milieudelict genoemd. Maar ondertussen ligt het er wel, en kunnen schadelijke stoffen uitloggen richting oppervlaktewater en grondwater. En pas na actie van burgers en provincie, onder andere de SGP fractie, komt Rijkswaterstaat in actie. En komen er onderzoeken, en voorstellen om dit op te lossen.

LANGE ADEM NODIG

Wat bij bovenstaande praktijkvoorbeelden overigens een gedeeld kenmerk is, is dat het zeer langlopende dossiers zijn. Tien jaar is niets. Dan helpt het echt niet dat overheidspersonen snel wisselen, zowel op Rijksniveau als op Provinciaal niveau. Want gemaakte afspraken krijgen soms door nieuwe bewindspersonen een nieuwe uitleg of invulling, wat niet in de laatste plaats komt doordat bij een overeenkomst ook 'de geest van de overeenkomst' belangrijk is. Want lang niet alles staat op papier, en dan is het belangrijk om te weten hoe en onder welke omstandigheden iets tot stand is gekomen. Des te belangrijker is het dan dat er fracties zijn waarin mensen zitten met een langere staat van dienst, zodat dossierkennis aanwezig is. En daarmee bestuurders aangesproken kunnen worden op lang geleden gemaakte afspraken. Dat mogen burgers ook verwachten van hun volksvertegenwoordiging. Zijn er ook positieve voorbeelden? Zeker wel. Het is goed dat het idee van 'landsdelen', wat een paar jaar geleden in 'Den Haag' opgang deed, met de noorderzon vertrokken is. Provincies waarderen en ondersteunen, elk met hun specifieke kenmerken, geeft een basis om langdurige afspraken te kunnen maken over bijvoorbeeld bekostiging van infrastructuur en grote investeringen in infrastructuur, openbaar vervoer, natuurbeheer et cetera. Op al die gebieden is een langere beleidstermijn zeer nodig om goed te kunnen werken. En is het belangrijk dat gemaakte afspraken nagekomen worden. In algemene zin hebben we daar niet over te klagen, al zijn er altijd wensen dat er op onderdelen dingen wijzigen in het Rijksbeleid.

ZEEUWSE POLITIEK

'Betrouwbaar en daadkrachtig'. Zoals aangehaald, dit is al bij meerdere provinciale verkiezingen de slogan van SGP Zeeland. Zo willen wij

Guido de Brès-Stichting

Wetenschappelijk Instituut SGP

Mededeling voor alle Zicht-lezers

Als adresdrager heeft u bij dit Zichtnummer de jaarlijkse acceptgiro ontvangen. Deze kunt u (alleen) gebruiken voor het overmaken van een gift ten behoeve van het tijdschrift Zicht. De redactie hoopt dat u dit tijdschrift met plezier leest.

Afgelopen zomer hebben we via de elektronische nieuwsbrief uw mening over ons tijdschrift gevraagd. De inhoud van het blad valt in de smaak. Over de vormgeving kregen we gemengde berichten. Mede om die reden zal Zicht vanaf 2022 verschijnen in een geheel nieuwe opmaak, waarbij vooral het leesgemak verbeterd wordt. Mocht u opmerkingen of suggesties hebben, uw reactie verwelkomen wij op het emailadres wi@sgp.nl.

Uw financiële steun aan het WI-SGP betekent veel voor ons, omdat wij daardoor meer mensen kunnen bereiken met het SGP-gedachtegoed en ook meer politici en bestuurders van dienst kunnen zijn met ons door-denk-werk.

GEEN ACCEPTGIRO ONTVANGEN?

Als u internet heeft, kunt u naar onze website wi.sgp.nl gaan. Links onderaan de homepage staat een vak met een knop 'doneren'. Daar kunt u op klikken en dan kunt u via ideal een bedrag naar keuze overmaken. Via elektronisch bankieren kunt u uiteraard ook uw vrijwillige bijdrage overmaken. Graag ontvangen wij uw gift op IBAN NL04 RABO 0310 5325 82 ten name van de Guido de Brès-Stichting. Deze stichting heeft een ANBI-status, dus uw gift is fiscaal aftrekbaar. Wilt u bij elektronische betaling het betalingskenmerk meegeven?

Bij voorbaat dank!

Namens bestuur en redactie,

Drs. Jan Schippers, directeur Guido de Brès-Stichting

politiek bedrijven. Dat betekent dat we genomen besluiten goed uit moeten leggen - want je kunt het zelden of nooit naar ieders tevredenheid doen - en ons daar ook aan houden. Dat betekent ook juist besluiten nemen. Geen besluit is onzekerheid voor degenen die er mee te maken hebben. Dat moet niet onnodig lang duren.

Een belangrijk beleidsdocument in provinciaal is het Omgevingsplan. Binnenkort wordt dat de Omgevingsvisie. Hierin wordt voor jaren, zeker voor telkens zes jaar, het ruimtelijk beleid vastgelegd. Burgers, bedrijven, maar ook gemeentes, hebben daar dan mee te maken en mee te leven. Wat ons betreft is het uitermate belangrijk dat deze regels niet met de waan van de dag veranderd worden. Bijvoorbeeld regels voor intensieve veehouderij. In Zeeland is nieuwvestiging daarvan niet mogelijk. Al heel lang niet. Ondanks dat het met regelmaat geprobeerd wordt. Niet altijd leuk voor ondernemers die zoiets wel willen, maar het is wel duidelijk.

Hetzelfde geldt voor zonnepanelen op landbouwgrond. Zeeland was de eerste provincie die dat eigenlijk onmogelijk maakte. (Wel zijn er enkele uitzonderingsbepalingen.) Telkens proberen grote investeerders dat te omzeilen met plannen. Door consistent beleid wordt dat bijna altijd tegengehouden, in afgelopen jaren is zo'n 500ha aan plannen daarvoor om die reden niet doorgaan. Dat geeft burgers ook houvast. Daarentegen hebben we in Zeeland wel het grootste 'zonnepark op dak' van Nederland, dat gaat om 140.000 panelen, oftewel bijna 50MW, en dat gaat nog groter worden. Ook dankzij medewerking van overheden, nutsbedrijven et cetera.

KWALITEIT GAAT VOOR KWANTITEIT

Een laatste voorbeeld: in de politiek is het indienen van moties en amendementen een belang-

rijke manier om dingen gedaan te krijgen. Moties en amendementen kunnen ook gebruikt worden om de aandacht te vestigen op een bepaald onderwerp. Maar als je dat laatste te vaak doet, dan ontstaat er het idee dat er moties en amendementen 'voor de Bühne' worden gemaakt. Sowieso zijn wij niet zo'n enorme fan van theater, alhoewel de politiek er soms aardig op lijkt. Moties of amendementen indienen enkel om aandacht te vragen, doen wij dan ook sporadisch. Ook al zouden mensen dat graag willen om een bepaald onderwerp 'weer eens te agenderen'.

Onze stelregel is dat we moties en amendementen maken als we voldoende 'voorwerk' gedaan hebben en ze een redelijke kans van slagen hebben om een meerderheid te krijgen. Dat betekent ook dat we soms 'nee' zeggen tegen mensen en ondernemers die ons benaderen met een op zich sympathiek idee. Pas na voldoende voorwerk, ook door onszelf, doen we er iets mee. Uitzonderingen daargelaten. Zodat een motie of amendement van de SGP, zodra die wordt rondgestuurd, al op steun kan rekenen van zeker enkele andere partijen. (We hebben er vijftien in Zeeland....) Dat betekent voor onszelf meer werk, dat zij dan zo.

Los van deze dagelijkse praktijk, die grotendeels gaat over aardse zaken voor het hier en nu, zullen we altijd moeten beseffen dat alles wat we hier doen tijdelijk is. Ook de bewindspersonen in 'Den Haag' zijn van tijdelijke aard, maar ook wij zelf zijn voorbijgangers. Dat maakt dat veel dingen die 'mis' gaan ook weer wel te relativiseren zijn; in het licht van de eeuwigheid doen veel zaken er niet toe. Voor politici geldt ook: 'Zoekt eerst het koninkrijk van God'. De rest is op zijn hoogst bijzaak.

Stelling:

Het land moet bestuurd worden maar hoe?

De kabinetsformatie is al zeven maanden aan de gang. Maar van formeren is nog steeds geen sprake. Wel ligt er inmiddels een proeve van een aanzet voor een coalitieakkoord. In het begin van de formatie sprak demissionair premier Rutte nog over een economisch herstelplan, waarbij andere opties later zouden worden uitgewerkt. Wat is beter? Een uitgebreid akkoord, dat zoveel mogelijk zaken dichttimmert of een kort akkoord, zodat de scheidslijn tussen coalitie en oppositie zich minder scherp aftekent?

Uitgebreide coalitieakkoorden graag!

Gemeenteraadsverkiezingen in 2022, verkiezingen van Provinciale Staten, Waterschappen en Eerste Kamer in 2023, verkiezingen van het Europees Parlement in 2024 en uiterlijk in 2025 Tweede Kamerverkiezingen....De komende jaren moeten politieke partijen hun onderlinge verschillen aan kiezers laten zien. Want zonder keuzes zou onze vertegenwoordigende democratie bloedeloos zijn. En er zijn genoeg keuzes te maken: willen we meer Europese integratie op vlak van gezondheid, klimaat, immigratie en defensie of niet? Willen we boerenland onteige-

nen voor huizen, zonnepanelen en natuur, of niet? Willen we wel of niet de 24-wekengrens voor abortus aanhouden? Moet er wel of geen bindend referendum komen? En ga zo maar door...

Waar verschillen centraal staan bij verkiezingen, staat regeren in het teken van overeenkomsten zoeken en compromissen sluiten. Of dat nu gaat om de vorming van een (minderheids)regering of het verwerven van parlementaire meerderheden voor regeringsvoorstellen. Met de stevige

concurrentie op de kiezersmarkt staat de stabiliteit van een regering echter onder druk als er steeds verkiezingen zijn. België, wereldkampioen in lange coalitievorming, laat daarom verkiezingen samenvallen. Provinciale en lokale verkiezingen zijn daar eens in de zes jaar op dezelfde dag, en regionale, Europese en nationale verkiezingen eens in de vijf jaar.

Samenvallende verkiezingen zijn voor Nederland misschien een optie, maar nu hebben we die niet. Ondertussen sleept de coalitievorming zich voort. Wat te doen om toch een stabiel kabinet te krijgen dat keuzes maakt? Er zit niks anders op dan stevige, uitgebreide akkoorden te maken: een regeerakkoord tussen de coalitiepartijen en zo nodig gedoogakkoorden met op-

positiepartijen. Akkoorden vormen namelijk een goede garantie dat afspraken worden nagekomen. Dat regerings- en gedoogpartijen zo hun politieke punten binnenhalen, laten ze hun kiezers zien wat ze hebben binnengehaald voor hen. De akkoorden moeten niet alleen een coronaherstelplan bevatten. Er zijn immers veel andere brandende kwesties. En anders moet daarover de hele coalitievormingheisa opnieuw beginnen. Met uitgebreide akkoorden kunnen partijen elkaar dus vasthouden, ook als verkiezingen hen verlokt om de onderlinge verschillen te benadrukken

Dr. Hans Vollaard, universitair hoofddocent
Nederlandse en Europese politiek aan de
Universiteit Utrecht

'Sallux Publishing' is de uitgeverij van Sallux | ECPM Foundation.

Wij ontwikkelen publicaties op basis van onze studies en studies van onze lidorganisaties. De naam Sallux komt van "zout" en "licht" in het Latijn en dat is precies wat wij willen brengen! Sallux brengt, door de bijbel geïnspireerde, politieke oplossingen voor Europa door het organiseren van relevante evenementen over politieke onderwerpen die belangrijk zijn voor Christenen. Daarnaast publiceren wij relevante analyses, vooruitstrevende ideeën en beleidsopties. Sallux Publishing boeken zijn wereldwijd beschikbaar via onze eigen online boekenwinkel, en vele externe boekenwinkels met de volgende iconen: Christelijke Politiek, Economie & Geopolitiek, Toekomst van de EU, Leven & Ethiek. Onze publicaties zijn voornamelijk Engelstalig!

Bestel online: sallux.eu/bookstore

Wij bieden een korting van **10%** met onze speciale kortingscode: **SalDisc21**

€ 14,50
met SalDisc21
10% Korting
€ 13,05

In essence Economy is about life!

Door Dirk Bezemer, Lans Bovenberg

Dit boek omschrijft het perspectief van twee Nederlandse hoogleraren Economie. De boodschap van de publicatie is cruciaal voor de omgang met de nasleep van economische en financiële crises. Beide auteurs concluderen dat het fundament van de economie in langdurige relaties ligt. Dit resulteert uiteindelijk ook in economische voordelen.

€ 12,50
met SalDisc21
10% Korting
€ 11,25

After Capitalism

Door Dr. Paul Mills, Dr. Michael Schluter

Dit boek stelt, vanuit het oogpunt van het evangelie, dat ook de economie in dienst hoort te zijn van de mens en maatschappij. Niet om idolen te creëren zoals kapitaal, rente en staatsverordening. Het is een uitnodiging om de economie niet alleen op te bouwen op basis van efficiënte transacties maar op basis van duurzame relaties.

**Gratis
Download**

A New Direction for Investment

Door Timo Plutschinski,
Johannes de Jong

Een nieuwe manier van investeren is noodzakelijk: een verandering van een focus op korte-termijn winst naar nadruk op welzijn van de samenleving en zorg voor de schepping. WEA Business Coalition en Sallux werken samen in het promoten van een andere, relatie-gerichte denk- en handelswijze in de economie. Deze verandering is essentieel voor een Europese economie waarin de hele samenleving meedoet.

Disclaimer: Sinds 2011 ontvangt Sallux, voor het uitvoeren van haar activiteiten financiële steun van het Europees Parlement. De aansprakelijkheid voor elke communicatie of publicatie door Sallux, in welke vorm en welk medium dan ook, berust bij Sallux. Het Europees Parlement is niet verantwoordelijk inhoudelijke communicatie van en door Sallux.

Mensen *voor* Zaken

Bij Zwartbol zit u beter

De advocaten van Zwartbol Advocaten hebben zich gespecialiseerd in oplossingen voor vragen waar u als particulier of als ondernemer in de dagelijkse praktijk mee te maken krijgt.

Wilt u weten of u goed zit bij ons?

Neem dan een kijkje op onze geheel vernieuwde website: www.zwartbol.eu

Zwartbol
advocaten

Cortgene 121, 2951 EC Alblasserdam T: +31(0)78 699 25 25

Graag een beknopt coalitieakkoord!

Een coalitieakkoord! Maar in maart zou ik hetzelfde hebben gezegd als Mark Rutte. Wij hebben ons grote zorgen gemaakt. In 2020 heb ik zitten puzzelen aan een economische analyse en toen verwachtte ik het herstel zeker niet voor 2022. Ook dit voorjaar dachten we nog dat een herstelplan onmisbaar zou zijn.

Ik zat ernaast, gelukkig. Door alle steunmaatregelen is de aanbodzijde van de economie goeddeels in stand gebleven en konden bedrijven zich razendsnel herpakken. Aan de vraagzijde bleken Nederlanders te popelen om hun geld weer te laten rollen. Het gaat dus heel goed met onze economie, zo goed zelfs dat we voor oververhitting moeten vrezen.

Maar nu het regeerakkoord. Op het moment van schrijven wordt gesproken over een minderheidsregering. Ik begrijp de onvermijdelijkheid, maar erg warm word ik er niet van. De politieke verhoudingen zijn nu zo gepolariseerd dat je je moet afvragen welke grote stappen een minderheidskabinet kan zetten. De woningmarkt, het pensioenstelsel, gezondheidszorg: waarom zouden oppositiepartijen de coalitie helpen en zelf krediet verspelen bij hun achterban? Je ziet eerder het tegenovergestelde: de oppositie is tégen omdat de coalitie vóór is. Het is niet fraai, het is niet in het landsbelang, maar het gebeurt wel.

Ik geloof niet in een uitgebreid regeerakkoord. In een minderheidscoalitie mis je doorzettingsmacht om elkaar aan gedetailleerde afspraken te houden; je bent steeds aan het schipperen met de oppositie. Al te ambitieuze plannen wor-

den je niet gegund, dus die blijven achterwege. Met een minderheidskabinet zal dat regeerakkoord wel een dunnetje worden.

Wel ben ik nieuwsgierig naar de staatsrechtelijke gevolgen. Er komen tal van vragen op ons af. Hoe voorkomen we dat het kabinet bij de eerste de beste motie van wantrouwen naar huis wordt gestuurd door de oppositie? En andersom: kan het kabinet om opportunistische redenen vaststellen dat het te weinig steun heeft, de Kamer ontbinden en nieuwe verkiezingen uitschrijven? Dit soort vervroegde verkiezingen kennen we in Nederland nog niet. Politiek zijn het rommelige tijden, maar voor de wetenschappelijke toeschouwer is het buitengewoon interessant.

Roald van der Linde, Tweede Kamerlid van 2012 tot 2021

Een levensbedreigende of chronische ziekte zet je leven op zijn kop. Onzekerheid, pijn en teleurstelling kunnen zorgen voor grote zingelevingsvragen. De behandeling van de zieke moet daarom niet alleen gericht zijn op lichamelijke genezing, maar op het algehele welbevinden. Daarom is er behoefte aan professionele ondersteuning in aanvulling op de medisch specialist. Laat ziekenhuizen kiezen voor 'zorgcoaches' die naast de patiënt staan, door te luisteren, te zien, en alle betrokkenen bij elkaar te brengen. Zowel de patiënt en zijn omgeving als de ziekenhuizen en artsen zijn erbij gebaat.

Mr. Peter van den Berg

Luisteren, zien en waarderen

TER INLEIDING

"Zit maar niet bij de pakken neer, hoor!" Deze woorden krijgen mensen die kampen met een (chronisch-progressieve) ziekte of een andere zware tegenslag nogal eens te horen. Wanneer we nadenken over ziekte en de rol van de arts, kunnen we ook denken aan de spreuk "La médecine c'est guérir parfois, soulager souvent, consoler toujours". Deze spreuk wordt in de medische wereld regelmatig aangehaald. Het verwoordt het hart van wat geneeskunde is, namelijk "soms genezen, vaak verlichten, altijd troosten". Kunnen we beide uitspraken als het ware met elkaar verenigen?

VOORSTELLEN VOOR EEN 'WARME' GENEESKUNDE

Op mensen met een chronisch-progressieve ziekte komt veel af. Niet alleen moet betrokkene de diagnose een plekje geven (als dat kan), maar het is ook keihard werken met emotionele ups en downs. Bijkomend van een diagnose die mogelijkwijze een haarspeldbocht in het leven betekent, moet betrokkene grip zien te houden op alle levensdomeinen en mag hij aan zijn omgeving uitleggen wat hem overkomt. Ineens geconfronteerd worden met een scala aan professionals kan rustgevend overkomen, maar zij beheersen in korte tijd in grote mate je leven.

Om dan niet bij de pakken neer te zitten is moed, kracht, een helpende hand en een betrokken hart nodig. In dit essay sta ik stil bij diverse ontwikkelingen in de gezondheidszorg en doe ik een viertal voorstellen voor een rijkere geneeskunde.

Voorstel 1: Verbeter de informatievoorziening richting patiënten

Een persoon met de diagnose 'chronisch(-progressief) ziek' kan pas begrijpen wat hem overkomt, en op de gevolgen anticiperen, wanneer hij actuele en persoonsgebonden informatie krijgt.

Voorstel 2: Laat elk ziekenhuis een poule vormen van personen met ervaringsdeskundigheid

Als aanvulling op de medische begeleiding kan het ziekenhuis voor één of meerdere chronisch(-progressieve) ziekten een poule van ervaringsdeskundigen inrichten waar (nieuwe) patiënten vrijwillig ervaringen kunnen uitwisselen.

Voorstel 3: Maak gebruik van een coördinerend arts of zorgcoach aan.

Een chronisch-progressieve ziekte raakt alle levensdomeinen van een persoon. Een medisch specialist heeft brede kennis op het gebied van één ziekte of 'familie van ziekten'. De overige levensdomeinen vallen niet onder zijn expertise. Dat maakt een gesprek tussen specialist en een chronisch zieke persoon er niet altijd gemakkelijker op. Een 'coördinerend geneesheer' of zorgcoach zou in dat web een belangrijke plaats in kunnen nemen;

Voorstel 4: Creëer zowel in opleidingen als de ziekenhuispraktijk meer kennis van en aandacht voor patiëntencontact en zingeving

Binnen het specialistische vakonderwijs of in de periode dat er de zogenaamde 'coschappen

"Geef het een plekje"

worden gelopen', kan meer gebruik gemaakt worden van ervaringsdeskundigheid. De coassistenten leren dan niet alleen de kennis toe te passen, maar ontwikkelen breder kennis en vaardigheden rondom ziekte en patiëntcontacten.

PATIËNTEN WORDEN GECONFRONTEERD MET GROTE VRAGEN

Vaak wordt een zieke toegewenst dat hij of zij de chronisch-progressieve ziekte een plekje kan geven. Maar wat houdt dat in? Kan dat wel bij een chronische ziekte? Wat vandaag ging, kan morgen voorbij zijn, maar het kan ook een tijd stabiel blijven. Je bent wie je niet was, en je wordt wie je niet bent. Dat maakt het maken van keuzes zo lastig. Je moet bedenken wat echt belangrijk is in het leven, zoals je gezondheid, de geliefden om je heen. Je moet ook loslaten wat mooi was en energie gaf. Je moet het een plekje geven... maar hoe doe je dat in een turbulente periode met wisselende tonelen? Hoe kun je omgaan met de ene realiteit wanneer de volgende 'verrassing' zich alweer aandient? Hoe zie je de pijn en het verdriet onder ogen? Een patiënt kan rouwen vanwege dromen of ambities die ineens ver buiten beeld verdwijnen. Waar durf je nog naar te verlangen? Kleine en grote teleurstellingen kunnen nieuwe keuzes en teleurstellingen tot gevolg hebben. Dat verdriet kan soms eveneens chronisch-progressief lijken. Je kunt soms wel de ziekte in een zekere mate accepteren, maar het toch moeilijk vinden de onverwachte en nieuwe gevolgen steeds weer een 'nieuw plekje' te geven. Het steeds terugkerende nieuwe verdriet zorgt ervoor dat wonden nooit genezen.

Er komt dus veel op een zieke af. Hij of zij ziet zich, ondanks alle verschillen in leeftijd, geslacht, geloof- en/of levensovertuiging, voor de volgende vragen gesteld:

- Hoe kan ik met mijn ziekte een zinvol en rijk leven leiden?
- Kan ik aan werken aan behoud van levenskwaliteit, en zou ja met hulp van wie of wat?
- Wat betekent deze ziekte voor mij als persoon, en hoe leer ik daarmee leven?
- Heb ik nog regie over het verloop van de ziekte en de behandelingen, en wat moet ik daar voor doen?
- Wat komt er op mij af?

De steun die verlangd wordt, is niet gebundeld in één persoon of instantie.

STRIJDEN TEGEN DE ZIEKTE OF INZETTEN OP EEN RIJKER LEVEN?

De mens is meer dan zijn ziekte Het lijden van zieken is moeilijk te vergelijken. Toch is de ene ziekte feitelijk ingrijpender dan de andere. Kan bij de ene ziekte nog vele jaren met lichte behandelingen het gewone levenspatroon worden vervolgd, bij een andere is dat na verloop van tijd niet meer mogelijk, of is zelfs sprake van een snel naderend levenseinde. Een ziekte leidt niet zelden, als een weg door de bergen, via een haarspeldbocht naar de rauwe keerzijde van het leven. Daar moet de zieke zelf, maar ook zijn omgeving, mee leren leven. De weg vervolgen in de wetenschap dat ziekte en verdriet je volgen als een schaduw. Het is dan voor zowel de zieke als de arts zaak om verder te kijken dan de ziekte alleen. De mens is niet zijn ziekte, maar een levend wezen met verlangens, talenten en dromen.

BEVRIJD UIT DE NEGATIEVE SPIRAAL

Vaak gaan we naar de arts met in ons achterhoofd dat hij gaat genezen. Maar de eerder aangehaalde spreuk zegt: *"geneeskunde, dat is*

sóms genezen." Dus niet 'vaak' of 'altijd'. De patiënt kan de arts overvragen, en de arts kan zijn eigen kunnen overschatten. Dit ondermijnt de vertrouwensrelatie. Voor we het weten vervallen we in een gevecht met de ziekte. De arts om de ziekte 'eronder te krijgen', en de patiënt om zijn verzet. Maar de tijd en energie die een dergelijke strijd eist, kan de patiënt niet meer gebruiken om te bedenken wie hij wil zijn, hoe hij herinnerd wil worden, of hoe hij ondanks de ziekte een zinvol leven leidt. Wie door de strijd tegen de ziekte gegijzeld wordt, zal daaraan moeten ontsnappen. Daarvan bevrijd moeten worden, al dan niet met professionele hulp. Dit is makkelijker gezegd dan toegepast. Maar het kan enorm troostend zijn voor wie met beperkte mogelijkheden en energie nog waardevolle dingen wil meemaken, en van betekenis wil zijn voor zijn geliefden. Wie uit de negatieve spiraal weet te komen, zal soms ondanks alle verdriet en teleurstelling toch kunnen zeggen dat grote tegenslagen het leven hebben verrijkt.

TROOSTEN EN INFORMEREN

Maar dit vraagt dus een andere houding van zorgverleners. Wellicht kan met een andere arts gesproken worden over verlangens, talenten en beperkingen, zodat bekeken kan worden welke wensen realiseerbaar zijn en welke niet. Zo wordt een op zichzelf al waardevol leven nog verder verrijkt. De taak van de geneeskunde inzake genezen, verlichten en troosten dient daarom te worden uitgebreid met 'informer', 'inventariseren' en zo 'waarde toevoegen'. Informeren houdt in dat een patiënt en diens omgeving de situatie pas begrijpen bij goede informatie over de ziekte, de beperkingen en de behandelingen. Daarnaast zijn positieve maar ook eerlijke ervaringsverhalen van ervaringsdeskundigen belangrijk. Hoe proberen zij ondanks die beperkingen toch een waardevol le-

ven te leiden? ‘Waarde toevoegen’ gaat over de zoektocht om de verlangens en mogelijkheden van de patiënt, nu en in de toekomst, met elkaar te verbinden, zodat hij zich voor zichzelf en zijn omgeving nog steeds van waarde weet.

Van kijken naar zien en van horen naar luisteren. Dat brengt ons bij het complexe onderwerp communicatie. Voor communicatie zijn meerdere mensen nodig, en ieder mens heeft zijn of haar eigen levenservaring, emoties en waarden en normen. Echte communicatie – zeker over gevoelens rond gezondheid, verdriet en verwachtingen – gaat niet alleen om de gebruikte woorden maar ook om de bijbehorende houding. Dat maakt praten over grote levensvraagstukken kwetsbaar. Tijd, veiligheid en geborgenheid zijn dan belangrijke randvoorwaarden. De kern is luisteren en nog eens luisteren. Mij persoonlijk spreekt het ‘LAST-model’ zeer aan: luisteren, aansluiten, samenvatten en teruggeven. Allereerst niet slechts aanhoren, maar *luisteren* naar wat de ander te zeggen heeft. Dat vereist interesse en empathie. *Aansluiten* betekent contact maken op een manier dat de gesprekspartner zich echt (h)erkend voelt en ervaart dat zijn boodschap ‘landt’. Indachtig de wijsheid ‘spreken is zilver maar zwijgen is goud’ gaat een zwijgende boswandeling misschien wel boven een goed (bedoeld) gesprek.

Om te kunnen informeren, inventariseren en waarderen moet je kunnen luisteren én zien. Zien is meer dan kijken. Kijken beperkt zich tot waarnemen, maar bij zien begrijpen we wat we waarnemen. Datzelfde onderscheid geldt voor horen en luisteren. Bij horen komt informatie vanuit onze omgeving tot ons, maar bij luisteren begrijpen we wat de gesprekspartner ons echt wil vertellen. Dat vergt open en verdiepende, in plaats van gesloten vragen. Zo ontmoeten mensen elkaar op een wezenlijker niveau. Pas onder die

voorwaarde kunnen we de pijn en verlangens van onze medemens peilen, en tot een gezamenlijk begrip komen.

LEREN HERWAARDEREN

Bij het woord ‘waarderen’ passen meerdere betekenissen: de waarde van iets of iemand zien, of iets op waarde schatten. Van veel chronisch zieken hoor je dat ze in het verleden gezondheid gewoon vonden, en die gezondheid te weinig hebben gewaardeerd. Nu zijn ze dankbaar voor iedere dag die goed is verlopen. Menigeen durft te zeggen dat de ziekte naast pijn en verdriet toch ook het leven heeft verrijkt. Bij de tweede betekenis gaat het over het op waarde schatten van bijvoorbeeld de gezondheidszorg.

Dit ‘op waarde schatten’ kan maken dat verwachtingen voor een korte of langere periode naar boven of naar beneden worden bijgesteld. We mogen van een goede arts of specialist wel vakmanschap en compassie verwachten. Maar de resultaatverplichting van gezond leven, of van begeleiding naar een in eigen ervaring zinvol leven met een chronische ziekte, is onrealistisch. Wellicht zou hier de relatief nieuwe – en voor velen nog onbekende – arts-coach een waardevolle aanvulling zijn. We moeten altijd blijven kijken naar de mens achter de zieke. Hij of zij is en blijft van waarde voor de omgeving, en blijft een mens met talenten. Ook familie, collega’s en andere bekenden moeten de zieke mens blijven zien en waarderen. Al hebben zieken hun loopbaan wellicht moeten afbreken, zij hebben veel andere ‘levensbelangrijke’ kennis en ervaring opgedaan. Dat mag niet verloren gaan.

NAAR EEN BREDE BLIK

In het rapport ‘Hoor mij nou! adviseert de Raad van Volksgezondheid en Samenleving genoemd onderscheid te maken tussen enkelvoudige en

complexe problemen. Onder complexe problemen wordt verstaan dat er meerdere zorgbehoefte én meerdere domeinen betrokken zijn, zoals medisch, mentaal en sociaal. Waar het bij enkelvoudige problemen gaat om 'samen beslissen', gaat het bij de complexe problemen om 'samen begrijpen'. Een dergelijk onderscheid is winst, maar het vereist nadere uitwerking. Een volgende stap, na 'samen begrijpen', zou kunnen zijn 'samen vooruitkijken'. Daarin moeten zingeving en een realistisch beoordelen van de mogelijkheden op korte en langere termijn een plek krijgen. Weliswaar verbreden we dan de specifiek medische verantwoordelijkheid, maar een 'beperkt maar verrijkt leven' met onze geliefden staat niet los van medisch handelen in de zin van 'genezen'!

45.3 EEN MEDISCHE SPIN-IN-HET-WEB

Een chronisch-progressieve ziekte slaat een heel leven uit het lood.. Een medisch specialist heeft kennis van één ziekte, maar niet van andere relevante levensdomeinen. Dat maakt een gesprek tussen specialist en een patiënt er niet gemakkelijker op. Contact met de huisarts, die verantwoordelijk is voor algemene medische begeleiding van een patiënt en de behandeling van dagelijkse klachten, is niet altijd aanwezig of toereikend. Laat ziekenhuizen daarom gebruik maken van 'zorgcoaches' die dankzij een medische achtergrond op gelijkwaardig niveau kunnen schakelen tussen de medisch specialist, de verpleegkundige en de patiënt. Om samen te zoeken naar een zinvol leven..

Bent u goed in beeld?

VAN LAAR
REKLAME

Ontwerp & Realisatie

Bellstraat 15 | Barneveld | 0342 - 400 968
info@vanlaarreklame.nl | www.vanlaarreklame.nl

ACTUELE AANBIEDING!

Van 9,95 vóór € 4,95 (excl. verzendkosten)

Bestel via webshop.sgp.nl of
telefoon 010 - 7200 785

Er lijkt sprake van een structurele tweedeling in de samenleving: die tussen elite en volk. Bovendien lijkt het vertrouwen van burgers in de overheid de afgelopen jaren afgenomen. En inderdaad lijken we steeds meer geregeerd door regenten dan door leiders die bereid zijn verantwoording af te leggen over hun beleid en wat dat betekent voor burgers. Is die trend te keren en het vertrouwen te herstellen? En zo ja, hoe?

Dr. Hans van de Breevaart, drs. Jan Schippers en Jacoline Waaijenberg MA

Vertrouwen geboekstaafd

Het land moet bestuurd worden. Machiavelli in de polder.

Wim Voermans

Uitgave van Prometheus te Amsterdam, 2021; 280 blz.; € 22,50.

'Het land moet bestuurd worden'. Dat lijkt een waarheid als een koe. Maar bij nader inzien valt er op dit motto van onze minister-president Mark

Rutte nog wel wat af te dingen. Aldus Leids hoogleraar staats- en bestuursrecht, Wim Voermans, in het boek dat hij onder deze titel schreef.

Toegegeven: onder genoemd motto regeert Rutte ons land nu al meer dan tien jaar. Er zijn onder zijn bewind enkele grote stelselwijzigingen doorgevoerd. De arbeids-, woning- en energiemarkt en het banken-, pensioen- en zorgstelsel gingen allemaal op de schop. In een land dat politiek steeds verder uit elkaar lijkt te vallen, is dat een prestatie van formaat. En mochten er gaandeweg wat vragen gerezen zijn over de methoden waarvan hij zich daarbij bediende, met de wijze waarop hij het land tot

nu toe door de coronacrisis heeft geloodst is lijkt de overgrote meerderheid in ons land tevreden. Maar het boek van Voermans heeft weinig van een lofredde op tien jaar Rutte. Bezien we meer in detail hoe laatstgenoemde opereert, dan vertoont zijn werkwijze steeds meer overeenkomsten met de politiek zoals die door de beruchte grondlegger van de politieke wetenschap uit de Florentijnse Renaissancetijd, Niccolò Machiavelli, werd gepropageerd.

Rutte staat in een lange regententraditie, zo stelt Voermans. En als zodanig dient hij gezien te worden als het product van een eeuwenoude, typisch Nederlandse, bestuurscultuur. Het gaat daarbij om een cultuur waarin politiek leiderschap zich bedient van overleg met vertegenwoordigers van verschillende maatschappelijke belangengroepen en de uitruil van hun wensen. Daarbij kunnen idealen en ideeën weliswaar een belangrijke rol spelen, maar altijd op de achtergrond aangezien altijd toch het pragmatisch streven naar consensus overheerst.

In een dergelijke politieke traditie spelen de zogenaamde oliemannetjes vaak een doorslaggevende rol, aldus Voermans. En Rutte, met zijn imago van lachebekje en de ideale schoonzoon die zonder twijfel het beste met ons allemaal voor heeft, lijkt die rol met verve te vervullen. Strak in pak wanneer het moet, sportief en informeel wanneer het kan.

Maar dat doet niets af aan het feit dat de politiek onder strenge regie van Rutte de afgelopen tien jaar zich steeds minder heeft aangetrokken van allerlei mechanismen die in ons bestuurlijk systeem zijn ingebouwd om altijd aanwezige neiging tot machtsmisbruik tegen te gaan. Met gebruikmaking van het argument dat dit land bestuurd moet worden is de bereidheid verantwoording af te leggen over bestuurlijke keuzes steeds verder afgenomen, aldus Voermans.

Sterker nog: Rutte wekt de indruk dat hij het parlement meer en meer is gaan beschouwen als een lastige pottenkijker die je het best op afstand kunt houden. Verzoeken om informatie door de Tweede Kamer werden door betrokken bewindslieden dan wel hun departementen getraineed, er volgde geen, onvolledige of soms ook gewoon foutieve informatie. En gold het verkeerd informeren van de Kamer vroeger nog als een doodzonde die aftreden vereiste, onder Rutte komen de verantwoordelijke minister-president, ministers dan wel staatssecretarissen er steeds vaker met een 'sorry' en de belofte van beterschap vanaf. En het kabinet-Rutte viel ten langen leste weliswaar over de toeslagenaffaire, maar maakt gewoon beleid en neemt nog vergaande besluiten alsof er niets gebeurd is.

Voermans gaat zo ver dat hij spreekt van 'paalrot' in de pijlers van onze democratische rechtsstaat. En dat, terwijl Rutte steeds vaker regeringen van andere landen op hoge toon meent te moeten aanspreken op iets dat naar zijn mening niet in orde zou zijn met de rechtsstaat aldaar.

Persoonlijk denk ik dat er weinig valt af te dingen op de analyse van Voermans. Alleen komt hij niet met mogelijke oplossingen, anders dan de opmerking dat de Tweede Kamer in staat moet worden gesteld serieus werk te maken van haar controlerende taken. Het is zeker niet zo dat hij hier het gras voor de voeten van de commissie weg maait die onder leiding van onze Kees van der Staaij moet gaan adviseren over de wijze waarop dat gestalte zou moeten krijgen.

Een nieuwe politieke formule. Ideeën voor staat en samenleving geïnspireerd door Alexis de Tocqueville
 Sophie van Bijsterveld & Hans-Marten ten Napel (red.)

Uitgave van Boom Juridisch te Den Haag, 2021; 239 blz.; € 29,90.

Met *Een nieuwe politieke formule* bieden de staatsrechtgeleerden Sophie van Bijsterveld (Nijmegen) en Hans-Martien ten Napel (Leiden) een uitdagende bundel studies die elk voor zich proberen een weg te wijzen uit de huidige crisis. Die crisis is volgens hen niet alleen maar staatkundig van aard, maar heeft nadrukkelijk ook een maatschappelijke dimensie. Vandaar dat er in het boek, naast bijdragen over staat en legitimiteit, ook studies over politiek, maatschappelijke instituties, identiteit, burgerschap, kerk en theologie te vinden zijn. De schrijvers van de verschillende bijdragen gaan allen in gesprek met de negentiende-eeuwse Franse intellectueel Alexis de Tocqueville. Die had namelijk beweerd dat een gezonde democratie, naast instituties die elkaar in evenwicht houden, ook afhankelijk was van een onder het gewone volk breed gedragen democratisch ethos. En dat ethos werd geïnspireerd door de christelijke godsdienst.

De vraag is alleen wat we met die observatie vandaag nog kunnen, wanneer we moeten constateren dat de samenleving in ieder geval aan deze zijde van de Atlantische oceaan onderhevig lijkt aan een processen van secularisering en individualisering? Is de democratie als gevolg daarvan niet gedoemd te ontaarden in een dictatuur van de meerderheid? En heeft het maatschappelijk middenveld, dat vanouds een matigende invloed had op de macht van de staat, niet aan vitaliteit ingeboet als gevolg van het feit dat mensen alleen nog geïnteresseerd lijken in wat hun eigen belangen raakt? En wat heeft het christendom, de kerken, laat staan de christelijke theologie ons nog te zeggen, gesteld dat ze hun mond publie-

kelijk al durven open te doen? In haar bijdrage stelt Carinne Elion-Valter (Rotterdam) dat de huidige bestuurlijke traditie te maken heeft met een legitimiteitscrisis omdat ze vooral gericht is op de eigen continuïteit ('Het land moet bestuurd worden') en de principiële onvolmaaktheid van recht en politiek doet vergeten. In plaats van zich te richten op activistische beleidsdoelen die al te vaak een radicale breuk met het verleden en de lokale maatschappelijke situatie betekenen, zou ze er beter aan doen zich te beperken tot het begeleiden van veranderingen die zich in de samenleving zelf voordoen.

Het huidige overheidsbeleid wordt in toenemende waarde gedreven door de oorspronkelijk socialistische waarde van de gelijkheid, zo stelt Ten Napel. Dat leidt onvermijdelijk tot een beperking van de vrijheid, waarvoor het liberalisme zich ooit hard maakte, en de mogelijkheid er absolute aanspraken op waarheid op na te houden, waarvoor de confessionelen stonden. 'Verreweg de meeste politieke partijen bevinden zich tegenwoordig in het links-liberale kamp. Alleen de SGP en de populistische partijen verzetten zich nog tegen het dominante gelijkheidsstreven. Daarop aansluitend, pleit Ten Napel voor een revitalisering van de oude klassiek-liberale en christendemocratische politiek. Vervolgens wijst Elion-Valter in een volgende bijdrage op de tragiek van een streven naar gelijkheid dat ingaat tegen fundamentele instellingen die eigen zijn aan een bepaalde samenleving. Wie in de negentiende eeuw dacht de slavernij af te schaffen door een huwelijk met een zwarte vrouw aan te gaan, moest tot zijn schade en schande ontdekken dat hij zijn vrouw uitleverde aan het oordeel van een samenleving die nog altijd gebaseerd was op diepgewortelde rassenongelijkheid in plaats van haar daarvan te bevrijden. Ook al was de institutionele religie op dat moment niet altijd in staat daaraan iets te veranderen, eigen aan het christendom is ook dat het tot het inzicht leidt dat in dit ondermaanse bij het streven naar verandering altijd sprake zal zijn van een tegenstelling tussen ideaal en werkelijkheid.

Dat inzicht komt ook terug bij Timo Slootweg (Leiden), die de rol van het christendom bij de vorming van onze menselijke identiteit aan de orde stelt. Door religie, zo valt hij

Tocqueville bij, wordt de mens gewezen op zijn plichten tegenover anderen en leert hij te participeren in een gemeenschap. Dat kan alleen wanneer de mens zijn eigen individualiteit niet verabsoluteert. En in politieke zin kan dat alleen wanneer mensen ook hun collectieve identiteiten niet verabsoluteren, maar altijd open staan voor de ander. Helaas blijft bij Slootweg onduidelijk of dit open staan ook betekent dat wij in politieke zin mensen die hun eigen superioriteit verabsoluteren ten koste van anderen dienen te tolereren. Zo zou een pleidooi voor een christelijk-democratische Leitkultur à la Tocqueville kunnen impliceren dat wij ons, net als populistten, uitspreken tegen tribale cultuuruitingen waarvan tegenwoordig vooral vrouwen, etnische minderheden en mensen met een afwijkende seksuele oriëntatie het slachtoffer zijn. Anders dan Slootweg suggereert, heet dat niets met ongezond thuisgevoel of nationalisme te maken.

Toenemende secularisering hoeft niet te betekenen dat wij onze plichten tegenover anderen vergeten en niet langer participeren in de politieke gemeenschap, zo stelt Renée Wagenvoorde (Nijmegen) in haar bijdrage. Als voorbeeld haalt zij de klimaatmars aan – volgens haar een voorbeeld van goed burgerschap. Hier is sprake van een groep mensen, religieus of niet, die zich niet alleen maar laat leiden door puur eigenbelang, maar zich druk maakt over iets 'groters', gebaseerd op 'hogere' waarden als rentmeesterschap en solidariteit. Vanuit die over-

tuiging richt ze zich tot de politiek met de boodschap dat die meer verantwoordelijkheid zou dienen te nemen voor het behoud van onze planeet. Zonder zich direct met de klimaatdiscussie te bemoeien, zouden ook kerken daarbij een rol kunnen spelen, aldus Van Bijsterveld in haar eigen bijdrage. Al was het maar om vanuit hun eigen overtuiging gelovigen basale waarden van rentmeesterschap en solidariteit bij te brengen. Doen de kerken dat vanuit haar focus op, om met Dietrich Bonhoeffer te spreken, de laatste dingen, de theologie mag zich wel degelijk ook uitspreken over de voorlaatste dingen. En daarbij gaat het toch ook altijd om zaken die de natuur en de samenleving aangaan, aldus Christoph Hübenthal (Nijmegen) in zijn pleidooi voor een publieke theologie. Op die manier kan ze de wereld bewust maken van het feit dat er 'meer' is tussen hemel en aarde dan ieders eigenbelang en tegenover de politiek op profetische wijze getuigen.

Daarbij is het wel de vraag waar dat profetische getuigen precies toe leidt. Op dit moment lijken veel theologen namelijk nogal dicht tegen huidige politieke beleidsvoorstellen aan te schurken, zonder dat duidelijk is hoe dit uitpakt voor allerlei kwetsbare groepen in de samenleving. Een dergelijk voorbehoud geldt toch ook de door Wagenvoorde genoemde klimaatmars. Maar uiteindelijk doet dat niets af aan de waardevolle perspectieven die ons in deze bundel geboden worden. Van harte ter lezing en verdergaande reflectie aanbevolen.

Volk en elite. Samen schaatsen op glad ijs. Mechteld Jansen

Uitgave van KokBoeken-
centrum te Utrecht, 2021;
109 blz.; € 12,99

Terecht meent de Utrechtse hoogleraar missiologie, Mechteld Jansen, dat in het huidige gepolariseerde maatschappelijke debat een theologische stem niet mag ontbreken.

Volgens Jansen draait de tegenstelling tussen 'volk' en 'elite' om de vraag naar vertrouwen. Kon het volk er lange tijd vanuit gaan dat elites hun welzijn op het oog hadden, tegenwoordig lijkt dat steeds minder vanzelfsprekend.

Om te beginnen is het vanuit theologisch perspectief nog maar de vraag of we zo gemakkelijk moeten meegaan in

het gemak waarmee wordt uitgegaan van een tegenstelling tussen volk en elite. Of sluiten we dan de ogen toch al te gemakkelijk voor een maatschappelijke realiteit waarin sprake is van een toenemende kloof tussen arm en rijk, tussen wereldburgers en mensen die verlangen naar een veilig thuis, zo vraagt Jansen zich af. Wanneer inderdaad sprake zou zijn van een dergelijke kloof, dan kan die een christelijke theologie onmogelijk koud laten. Want dat geloof gaat nu juist over herstel van vertrouwen, en het is de taak van de theologie, meer in het bijzonder de missiologie, daarvan tegenover anderen getuigenis af te leggen. En is Jezus ons daarin ook niet voorgedaan als grensganger tussen arm en rijk, tussen elites en hen die zich in de marge van de samenleving bevinden?

Om te beginnen is het van belang om als theologen het oor te luisteren te leggen bij het volk, om te horen wat eraan schort. Alleen dan, zo stelt Jansen, kan onze roeping worden waargemaakt "dat geloofsgemeenschappen weer een vorm van thuis bieden, die gebaseerd is op de oefening om altijd 'open huis' te houden." Niet dus op de manier van de populist, zo is Jansen stellig van mening. Die verdiepen volgens haar de kloof tussen volk en elite alleen maar en voeden de maatschappelijke woede. Daartegenover was Jezus met ontferming bewogen over een opgejaagd en afgemat volk. En die ontferming geldt alle volkeren. Daarbij moet niet gedacht worden aan bepaalde identiteiten, maar aan de gehele mensheid, zo zegt Jansen het de bekende missioloog Johannes Hoekendijk na. Probleem met populist is, aldus Jansen, dat zij het volk nu juist wel definiëren in termen van eigen nationale identiteiten. Daarbij wordt, zo stelt ze in navolging van het heersende denken in de politieke wetenschap, het goede volk uitgespeeld tegenover een slechte elite die haar uitlevert aan immigratie en globalisering – precies de processen die als bedreigend worden ervaren voor de eigen nationale identiteit. Bovendien wordt de christelijke godsdienst gereduceerd tot een middel om die nationale identiteit opnieuw te articuleren en van een sacraal aura te voorzien. Dan gaan inderdaad de grenzen dicht voor vluchtelingen. En dat is natuurlijk niet hoe een

echt-christelijke samenleving reageert, zo meent Jansen. Maar het is wel goed, zo stelt ze, om na te gaan waar het sentiment dat zich tegen vluchtelingen keert vandaan komt. Er zit ook iets in van gebrek aan vertrouwen dat politieke leiders zich, naast vluchtelingen, ook om hun eigen volk bekommeren. Ze concludeert terecht: "Als het volk dat basisvertrouwen kwijtraakt en er geen kanalen zijn om het te herwinnen, zal de woede zich richten tegen degenen die de belofte hebben afgelegd om het volk te representeren..." En hoewel vaak getwijfeld wordt aan het vermogen van het volk om te beslissen wat goed voor haar is, weet het volk veel meer dan de elite denkt, zo merkt Jansen zeer terecht op. Zij weten beter dan wie ook welk effect overheidsbeleid heeft op hun directe leefomgeving. En als onderdeel van 'de elite' zijn ook missiologen, naast wijze politici, geroepen dat volkse weten ter verdisconteren bij het zoeken naar een oplossing. Het is de nobele taak van theologen te helpen "de grenzen tussen volk en elite vreedzaam te overschrijden". Daarbij met het bestaan en het belang van een 'waarheid' die volk en elite delen vooropstaan. Het is de taak van de missiologie, samen met andere wetenschappen, om daar naar te zoeken. Maar bij wat ze vervolgens stelt, wreekt zich dat ze zich bij haar tekening van het populisme beroept op politieke wetenschappers in plaats van haar oor werkelijk te luisteren te leggen bij 'het volk'. Want, zo stelt ze, "herstel van vertrouwen kan niet gebaseerd zijn op het koesteren van een sterke groepsidentiteit tegenover anderen." Dan dreigen minderheden te worden onderworpen aan de dictatuur van een meerderheid. Het feit dat zij zich bij haar missiologische roeping in de huidige samenleving geïnspireerd weet door de onlangs overleden Joodse rabbijn Jonathan Sacks is veelbetekend. Want behoort hij niet juist tot een minderheid die nog niet zo lang geleden het slachtoffer werd van een door rassenhaat gedreven meerderheid? Echter, anders dan Jansen voor waar wil hebben, keert Sacks zich bij zijn pleidooi voor het creëren van een thuis helemaal niet tegen natiestaten. Ze kan ook niets met het populistische argument dat de natiestaat vooralsnog de beste garanties biedt voor het voortbestaan van de democratische

rechtsstaat. Ook geeft Jansen zich onvoldoende rekschap dat kritiek op het huidige immigratiebeleid weinig te maken heeft met de hang naar een sterke groepsidentiteit, maar eerder met de problemen die bepaalde immigrantengroepen met de hun eigen cultuuruitingen veroorzaken voor met name kwetsbare groepen in onze samenleving. En zolang die problemen niet geadresseerd worden, zal ook het door haar geroemde "Wir schaffen das" van Angela Merkel door groepen in de samenleving die daarvoor uiteindelijk de prijs betalen met

afgrijzen worden aangehoord. Jansen heeft een zeer lovenswaardig perspectief geopend op de vertrouwenscrisis die geleid heeft tot een groeiende tegenstelling tussen volk en elite. Het zou haar pleidooi om gezamenlijk te werken aan het overwinnen van die tegenstelling nog geloofwaardiger maken wanneer zij inderdaad haar oor ook werkelijk te luisteren zou leggen bij 'het volk' en het niet alleen maar aan populistten overlaat om aan hun problemen met bepaalde, ronduit schadelijke, cultuuruitingen stem te geven.

**Xenophon,
De vorming van Kyros
de Grote.**

**Vertaald, ingeleid en van
aantekeningen voorzien
door John Nagelkerken en
van een nawoord voorzien
door Andreas Kinneging**

**Uitgave van Damon te Budel,
2021; 336 blz.; € 29,90.**

Kan een goede leider in positieve zin verschil maken in de samenleving? In een tijd dat niet gelijkheid, maar deugdzzaamheid de leidende waarde was, werd die vraag per definitie met een volmondig 'ja' beantwoord.

Een van de eersten die deze vraag al in de vierde eeuw voor Christus stelde was de Griekse wijsgeer-generaal Xenophon. Hij was een tijdgenoot van Plato en ook een leerling van Socrates. Anders dan Plato, was Xenophon er echter niet van overtuigd dat een goede leider ook altijd een goed mens was, aangezien voor beiden andere maatstaven gelden.

Een goed mens hoort in alle opzichten deugdzzaam te zijn. Plato en Xenophon hadden daarbij Socrates voor ogen, christenen denken daarbij in de eerste plaats aan Jezus. Voor hen gold dat ze vroom waren, rechtvaardig, wijs en in staat het betere te verkiezen boven de plezier – tot in de dood toe. Iets dergelijks geldt niet in die mate van politieke leiders, zo is Xenophon stellig van mening.

Naast goed zijn en gelijk hebben, zijn ze tevens geroepen ook gelijk te krijgen en het goede te realiseren. Daarvoor is soms het gebruik van geweld in de strijd tegen het kwade onvermijdelijk. Ook een leugentje om bestwil is zo af en toe zeker gerechtvaardigd. Tenminste, als het niet was om de eigen macht en de persoonlijke belangen van de vorst veilig te stellen, maar om een ideale samenleving te bevorderen. Daartoe behoorde niet alleen dat het goede werd bevorderd, maar ook dat het kwade werd tegengegaan en vijanden zo nodig werden vernietigd.

Voor Xenophon gold de Perzische vorst Kyros de Grote als het voorbeeld bij uitstek van een rechtvaardig heerser. Zelfs de Grieken, zijn vijanden, hadden groot respect voor hem. En ook in het Oude Testament wordt hij in positieve zin genoemd als degene die de Joden toestemming gaf om terug te keren naar het beloofde land en hen in de gelegenheid stelde hun tempel te herbouwen.

Tegelijk dient opgemerkt dat het er Xenophon niet om is te doen een waarheidsgetrouw beeld van Kyros te schetsen. Een aantal van zijn beweringen omtrent de Perzische vorst zijn overduidelijk in strijd met de historische feiten. Xenophon heeft vooral een ideaalbeeld willen schetsen om toekomstige leiders te inspireren dezelfde eigenschappen te ontwikkelen. Want tegenover zijn politieke tegenstrevers, die zich laten leiden door genot-zucht, zelfoverschatting, afgunst en wreedheid, is Kyros het toonbeeld van deugdzzaamheid. Hij is welwillend, rechtvaardig, moedig, matig, gastvrij, trouw, vrijgevig, be-

zonnen, niet overmoedig, vroom jegens de goden en vol piëteit tegenover zijn ouders en andere hooggeplaatsten, beheerst, vriendelijk en respectvol, vergevingsgezind, enzovoorts en zo verder. Hij is echter niet deugdzaam om de deugdzaamheid zelf, maar om een ander doel te bereiken, namelijk om het welzijn van de staat te bevorderen. Want, zo stelt hij in een toespraak tot bondgenoten, 'als voor iedereen duidelijk is dat we proberen degenen die ons kwaad doen te overtreffen in kwaad doen en onze weldoeners in gunsten de loef af willen steken, dan ligt het voor de hand dat velen om die reden met ons bevriend willen worden en dat niemand graag onze vijand wil zijn.'

Dat klinkt meer als Machiavelli of, meer recent, Donald Trump. Inderdaad, geen mensen die bekendheid hebben verworven als goed mens. Maar daar gaat het niet om in de politiek, zo lijkt Xenophon te willen zeggen. Het gaat er voor een politieke leider uiteindelijk om dat hij doet wat goed is voor het algemeen belang. Dat veronderstelt weliswaar ook dat iemand niet slecht is, maar vooral dat hij bereid is alles te doen om de vijanden van dat algemeen

belang met alle mogelijke middelen te verslaan. Het is interessant om het ideaalbeeld dat Xenophon ons van Kyros schetst, te lezen met onze huidige politieke leiders voor ogen. Voldoen zij aan het beeld van een goede leider? Daarbij dient echter ook een andere vraag te worden gesteld. Want als het is zoals Xenophon veronderstelt, namelijk dat de vorst, beter dan wie ook, weet wat in het algemeen belang is, welke ruimte is er dan nog voor verantwoordelijke burgers met een visie op het algemeen belang die gebaseerd is op de eigen geloofsovertuiging? Wordt hier, bovendien, soevereiniteit niet te zeer als ongedeeld gezien, en voorbijgegaan aan zoiets als een soevereiniteit in eigen kring? Is de staat niet slechts een van die kringen, en dient de reikwijdte van haar macht en invloed dus ook niet per definitie beperkt te zijn? Zeker als we zien dat de huidige leiders tekort schieten naar de maatstaven van het ideaalbeeld dat Xenophon ons schetst? Ook met deze kritische vragen in het achterhoofd is lezing van dit boek echter van harte aanbevolen.

HvdB

Authentiek. In tijden van massamedia, egocultuur en consumentisme.

Onno Zijlstra

Uitgave van Boom te Amsterdam, 2021; 96 blz.; € 12,50.

'Het is perfect mogelijk om een heel redelijke, sociaal-politieke, morele invulling aan een begrip als authenticiteit of zelfontplooiing te geven.' Tot zover het citaat van de Pools-Belgische filosoof Alicja Gescinska die mede-filosoof Onno Zijlstra als kapstok van zijn betoog hanteert. Onno Zijlstra neemt de lezer mee in het gedachtegoed van filosofen als Jean-Jacques Rousseau, Charles Taylor, Søren Kierkegaard, Bas van Stokkom en anderen. Ook sociologen en

historici komen langs over het begrip authenticiteit.

Zijlstra's centrale vraag is 'Wat is authenticiteit?' Het boekje is tegelijkertijd ook een kritiek op 'neoliberaal individualisme en populistische domheid.' Bij elkaar levert dat een begripsinvulling van het woord authenticiteit op, die ongeveer als volgt luidt; 'Jezelf zijn is weloverwogen, op een betrokken manier, midden in het leven staan. Sleutelwoorden zijn openheid, reflectie en verantwoordelijkheid. Authenticiteit is een waarde die niet verheven is boven andere waarden, zoals barmhartigheid, rechtvaardigheid, waarheid en liefde. Een mens is vrij om te kiezen als twee waarden conflicteren in een situatie. In het denken en doen ontstaat hierdoor een patroon van unieke, authentieke keuzes.' De verschillende uitleg van het begrip authenticiteit in de geschiedenis komt eerst aan bod. Rousseau zag authenticiteit als 'worden zoals de mens bedoeld is of zou moeten zijn.' Hier zit een deugdenethiek achter. Niet authentiek zijn is verworden tot een egoïstisch, trots en afgunstig mens. Authenticiteit is vervolmaking. De Romantici

vervormen dit ideaal vervolgens. Eerlijkheid, ook het uitkomen voor eigen fouten, wordt een eigenschap die van alle zonden vrijpleit. Het essentialisme gaat daarna in op de vragen; 'Wie ben ik?' en 'Wat is jezelf zijn precies?' Er wordt gespeeld met begrippen om het 'zelf' te vangen. Als de verabsolutering van het begrip authenticiteit doorzet, verdwijnt de connectie met het geheel, zoals het volk en de cultuur. De democratische revolutie van de jaren zestig laat dit duidelijk zien. De vraag 'Waar ben jij allemaal op tegen?' komt centraal te staan. Dit pamflet kan worden gelezen als een kritiek op de hedendaagse cultuur die is voortgevloeid uit deze jaren zestig. Tegenover de authenticiteitscultuur – wees vooral jezelf – zet Zijlstra het authenticiteitsideaal. Authenticiteit kan dus, met een beroep op Taylor en Kierkegaard, ook betekenen dat je iets doet wat je eigenlijk niet zou willen doen. Andersom, dat je iets laat, wat je wél had willen doen. De kritiek op de authenticiteitscultuur is dat zij gecombineerd met consumptisme en sociale media vooral een massacultuur is geworden.

Bij Zijlstra's uitweidingen over de onderwerpen kunst en populisme wordt de kern van zijn verhaal duidelijker. Bij het onderwerp kunst voelt de maatschappelijke verantwoordelijkheid van Zijlstra's begrip van authenticiteit wat geforceerder aan. Over populisme daarentegen, schrijft de filosoof bevlogen en helder. De hedendaagse burger wordt door een krachtige overheid van zijn authenticiteit beroofd. Het ontbreekt vervolgens in de werking van de neoliberale

overheid – Zijlstra zegt het niet hardop, maar de lezer kan het invullen – aan openheid, reflectie en verantwoordelijkheid. De burger zoekt vervolgens zijn heil bij de zogenaamd authentieke populist. Een goede theoretische schets van de haat-liefde verhouding tussen het neoliberalisme en het populisme. Het individualisme doet de samenleving geen goed. Dat is duidelijk. De vraag komt op waarom de filosoof geen pamflet geschreven heeft over het woord 'vertrouwen.' Een kleine definitiebepaling van het verschil tussen 'authenticiteit' en 'authenticiteitsideaal' had de lezer meer duidelijkheid verschaft. Nu wordt in een klein bestek veel gewisseld tussen verschillende begripsbepalingen. Pas aan het einde van het verhaal wordt het de lezer helder dat dit boek meer een maatschappijkritiek dan een filosofische analyse wil zijn. Daarboven roept het gebruik van het begrip 'authenticiteit' bij de lezer vragen op die niet beantwoord worden. De belangrijkste vraag is; 'Hoe kan een postmoderne cultuur nu een positief authenticiteitsideaal nastreven?' Het subject is toch al niet eens meer een levende realiteit? Een uitweiding over de relatie tussen authenticiteit van Boven gegeven of van onderop gemaakt (hoe dan?), zou dit boek meerwaarde gegeven hebben. Desalniettemin, is dit een – voor de christelijke lezer duidelijk evangelisch geïnspireerde – maatschappijkritiek die juist vanwege de keuze voor het opnieuw definiëren van het populaire woord authenticiteit een breed bereik heeft.

JW

Een nieuw sociaal contract, Pieter Omtzigt

uitgeverij Prometheus,
Amsterdam 2021, 222 blz.,
prijs € 20,00;
ISBN 97890 446 4805 8

Ter gelegenheid van de Tweede Kamerverkiezingen schreef Pieter Omtzigt dit boek waarin hij zijn visie op de goede manier van politiek bedrijven uiteenzet. Sinds 2003 is hij lid van de Tweede Kamer. Tot deze zomer voor het CDA. Door de manier waarop hij door partijbestuur, campagne team en fractie is bejegend, heeft Omtzigt de CDA-fractie verlaten en is hij vanaf medio september 2021 als onafhankelijk Kamerlid verdergegaan.

Het eerste kwart van het boek gaat over Pieter Omtzigt zelf. In interviewvorm, opgetekend door filosoof en columnist Welmoed Vlieger (1976), vertelt hij over zijn le-

ven, de studies die hij volgde, onder andere in Italië. En uiteraard zijn ervaringen in de politiek als lid van de Tweede Kamer en als lid van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa. In dit laatste orgaan heeft hij, samen met andere leden, een groot corruptieschandaal aangepakt. Omtzigt diende hiervoor een motie in die ondertekend was door bijna 200 leden. Er kwam een onafhankelijke onderzoekscommissie met een snoeihard rapport. Twaalf leden van de Assemblee werden geschorst. Berechtingen in hun eigen land volgden, met gevangenisstraffen tot gevolg. In Nederland kennen we Omtzigt vooral van het toeslagenschandaal. De Belastingdienst had onterecht de toeslagen van een fors aantal gezinnen groepsgewijze stopgezet en de reeds uitbetaalde bedragen teruggevorderd. Illegaal, want eerst had per gezin nagegaan moeten worden of er wel sprake was van fraude.

Omtzigt vertelt de hoofdlijn van deze affaire en analyseert waarom het zo grondig mis heeft kunnen gaan. En waarom het zolang duurde voordat werd ingegrepen. Naast de Belastingdienst hebben ook regering en Kamer boter op hun hoofd. En de journalisten zitten veelal te dicht bij de macht om voldoende kritisch te kunnen zijn. Omtzigt typeert zijn voornaamste rol als Kamerlid: kritisch controleren wat de regering doet. Dat is volgens hem zeker niet voorbehouden aan de Kamerleden die tot de oppositiepartijen behoren. Maar controleren, Jaarverslagen en Rekenkamerrapporten grondig lezen, dat doen veel Kamerleden niet. Ze maken liever wetten, plannen voor de toekomst en regeltjes die wetten 'perfectioneren' – en dus heel complex maken. Terecht maakt Omtzigt bezwaar tegen de manier waarop politici omgaan met modellen: ze varen er blind op. De echte werkelijkheid raakt uit beeld. Koopkrachtplaatjes worden een doel in zichzelf, in plaats van een middel. Inkomensmaatregelen worden zo ingericht, dat ze goed scoren in de koopkrachtplaatjes van de standaardgezinnen. Maar ondertussen maken die het Belastingstelsel nodeloos ingewikkeld. Ook is de belastingdruk voor gezinnen met een middeninkomen absurd hoog. Van een inkomensstijging met bruto 1000

euro, houd je maar 200 euro netto over. Bij de topinkomens is dat € 505. En mensen met vermogen worden door de fiscus in de watten gelegd. Kortom: het stelsel is ingewikkeld en inconsistent. Van belasten naar draagkracht komt niets terecht. Omtzigs betoog bevestigt het onderzoek dat het WI-SGP hierover in 2012 publiceerde. In dit boek stelt Omtzigt een nieuw sociaal contract voor, met het oog op herstel van vertrouwen tussen burgers en overheid. Een greep uit de voorstellen: macht en tegenmacht zijn nodig, om de burger te beschermen willekeur en machtsmisbruik door de overheid. Daarvoor is onder meer een Constitutioneel Hof nodig dat wetten toetst aan de Grondwet. Het kiesstelsel moet anders, waarbij provinciale afdelingen meer zeggenschap krijgen en er stemdistricten komen die samenvallen met de provincies. (Dat gaat de SGP zetels kosten). De Kamer moet zich concentreren op zijn kerntaken en zich niet verliezen in actualiteitendebatjes. Het maatschappelijk middenveld moet niet langer aan het infuus van overheidssubsidies liggen, maar onafhankelijker worden, zodat het een echte buffer vormt tussen de staat en de burger. Er gaat bijna 100 miljard euro om in belastingfaciliteiten, zonder dat nagegaan wordt of deze effectief zijn. Omtzigt wil af van de modellen van planbureaus en wenst een grotere rol voor denktanks.

Hoewel ik bij sommige maatregelen zo mijn vragen heb, kan ik de grote lijn van Omtzigs betoog goed volgen. Dit boek is een aanrader voor wie meer wil weten wat Omtzigt motiveert en waardoor de overheid, inclusief de volksvertegenwoordiging, van een aanzienlijk deel van de burgers een dikke onvoldoende krijgt. Herstel van vertrouwen vergt een andere mentaliteit. Laat politici vooral eens op het grondvlak van de samenleving hun oor te luisteren leggen. Want door de fixatie op modellen en koopkrachtplaatjes zijn velen losgezongen van de realiteit.

JAS

Weerleggende waarheid

De Franse filosoof Jean-Luc Marion heeft onder meer in zijn boek over Augustinus (*Au lieu de soi*, 2008) de aandacht gevestigd op een passage uit de *Belijdenissen* (10.34) waarin de kerkvader zijn gedachten laat gaan over waarheid. Waarheid is niet simpelweg een kwestie van juist tegenover onjuist, van accurate informatie tegenover misleidend bedrog. Waarheid is ook een strijdtoneel, een zaak van liefde of haat. Augustinus analyseerde hoe mensen, in principe, een waarheid liefhebben die zich aan hen manifesteert. Zo'n geliefde waarheid noemt hij 'lichtgevend' (*veritas lucens*). Maar als mensen graag willen dat iets anders waar was dan wat in werkelijkheid waar is, dan is de echte waarheid voor hen een 'weerleggende waarheid' (*veritas redarguens*), die zij haten. Dat waarheid haat kan oproepen, was op zichzelf geen nieuw inzicht. Augustinus had het in het Nieuwe Testament gelezen en hij citeerde ook de dichter Terentius uit de tweede eeuw voor Christus: 'Waarheid baart haat'.

Dit idee van een 'tegensprekende waarheid' die verzet bij mensen oproept, is vandaag onverminderd actueel. Ook voor bestuurders en politici. Als hun niets menselijks vreemd is, is de betrouwbaarheid van de overheid nooit vanzelfsprekend geweest. Het corrigeren van verzet tegen waarheid is dan urgent en heilzaam, eerst natuurlijk in de vorm van zelfcorrectie: ben ik bereid een waarheid onder ogen te zien die ik eigenlijk niet accepteren wil? Als de publieke zaak in het geding is, kan de impact van onwaarheid aanzienlijk zijn en is het belang van een kritische, weerbare attitude bij burgers en politici navenant groot. Indien overheden bepaalde feiten of vragen negeren (zoals momenteel gebeurt rond het Covid-19 beleid), is er alle reden om de vraag te stellen of hier misschien een 'weerleggende waarheid' wordt ontweken. Zo'n waarheid verdient het om in het licht gesteld te worden, in het belang van een leefbare samenleving.

Prof. dr. Aza Goudriaan,
Bestuurslid Guido de Brès-Stichting

Zicht

- Zicht, 47e jaargang (2021) nr. 2
- ISSN 0167-2150
- Het tijdschrift Zicht is een uitgave van de Guido de Brès-Stichting, het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP.
- Zicht stelt zich ten doel de bevordering van een wetenschappelijk verantwoorde bezinning op actuele politieke en maatschappelijke ontwikkelingen, in het licht van de bijbelse grondslagen en reformatische levensbeschouwing. Het tijdschrift is opiniërend en thematisch van karakter.

Redactie

- Dr. J.O. van de Breevaart
- A. van Dijk MSc
- H. Krooneman MA
- B. Provoost MSc
- Drs. J.A. Schippers (secretaris en eindredacteur)
- Mw. J. Waaijenberg BA
- Mw. E.E. van de Weteringh
- Dr. K. van der Zwaag (voorzitter)

Adviesraad

- Ing. J.J. van Burg MSc
- J.M. ten Hove MA
- mr. F. van Putten
- Dr. ir. H. Kievit
- Drs. J.D. Veldman
- Drs. P.J. Verheij RA

Redactieadres

Wetenschappelijk Instituut voor de SGP
Dinkel 7, 3068 HB Rotterdam
E-mail: wi@sgp.nl
Internet: wi.sgp.nl

Bestuur Guido de Brès-Stichting

- Dr. R. Bisschop
- Mr. drs. J. van den Brink
- Prof. dr. A. Goudriaan
- Ir. C. Hogenhout
- Mr. A. Klaassen (voorzitter)
- Ir. L. de Knecht
- Dr. A. van der Linden (secretaris)
- Mw. dr. H. Westerman-Dannenberg
- J.J. Zoeteman RA (penningmeester)

Bijdragen en auteursrechten

- Lezersbijdragen zijn van harte welkom. Graag vooraf auteursrichtlijnen en informatie over het redactiebeleid opvragen via het redactieadres.
- De auteursrechten voor de bijdragen in dit tijdschrift berusten bij de uitgeefster. Auteurs schrijven op persoonlijke titel.
- Aanbevolen citeerwijze: Zicht, 2021-1, p. 1

Recensies

- Boeken ter recensie zenden aan het bovengenoemde redactieadres.
- Ter recensie aangeboden boeken worden niet geretourneerd.

Vormgeving en druk

Grafisch centrum De Toren BV
te Nijkerk

Advertenties

Advertentietarieven zijn op aanvraag beschikbaar.
E-mail: wi@sgp.nl

Abonnementen

- De prijs voor een jaarabonnement bedraagt € 25,00 (vier nummers); studenten/SGP-j leden € 15,00. De prijs van een los nummer is € 8,50 (excl. verzendkosten).
- De prijs voor een digitaal jaarabonnement bedraagt € 25,00 (via WI-SGP); een losse digitale editie kost € 6,99 (via app Digibron Actueel).
- Guido-donateurs zijn automatisch abonnee van Zicht. De minimumdonatie bedraagt € 50,00 per jaar; studenten/SGP-j-leden € 30,00. Naast het tijdschrift Zicht ontvangen donateurs alle overige publicaties van het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP.
- Een abonnement kan elk kwartaal ingaan. Abonnementen en donaties worden jaarlijks automatisch verlengd, tenzij voor 1 december een schriftelijk bericht van opzegging bij de administratie is ontvangen.

Abonnementenadministratie

- Wetenschappelijk Instituut voor de SGP
t.a.v. mw. B.B. van der Elst-de Weerd
Dinkel 7
3068 HB Rotterdam
telefoon 010-7200785
E-mail: wi@sgp.nl
- IBAN: NL04 RABO 0310 5325 82
t.a.v. Guido de Brès-Stichting
te Rotterdam

Guido de Brès-Stichting

Wetenschappelijk Instituut SGP

Uw vermogen

**verdient veiligheid, flexibiliteit en een vast
gegarandeerd rendement van 2,5%**

Ons bedrijf biedt haar (aspirant-)klanten veilige, flexibele, goed renderende investeringsmogelijkheden voor (tijdelijk) overtollig vermogen. Alle eigen en toevertrouwde gelden investeert zij in haar onroerendgoedportefeuille in Nederland, Duitsland, Florida, Engeland en Schotland. Bij ons inkoopbeleid richten we ons op goed gelegen en goed verhuurd onroerend goed, waarbij we een maximale spreiding beogen.

Momenteel bieden we onze klanten afhankelijk van de opzegtermijn tussen de 1% en 2,5% op jaarbasis. Uiteraard hebben we de afgelopen jaren al onze klanten de rente en aflossing uitgekeerd.

Van Dam, Van Dam & Verkade

INVESTEREN IN ONROERENDE ZAKEN

“We zullen ons diepgaand moeten bezinnen op de vraag hoe we het bestaande bestel zo goed mogelijk kunnen laten functioneren. Ik geloof dat een gemengde staatsvorm met democratische en monarchale elementen het beste is.”

Dr. Arnout van Cruyningen

Zie het artikel op **pagina 37**.

Guido de Brès-Stichting

Wetenschappelijk Instituut SGP

wi.sgp.nl